

národní
úložiště
šedé
literatury

Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu 1945–1948

Hlavienka, Lubomír; Kolář, Ondřej
2022

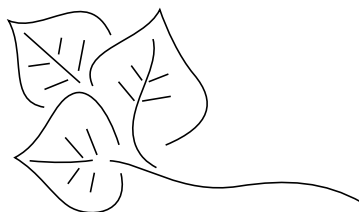
Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-525878>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 11.05.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku

a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu

1945–1948

LUBOMÍR HLAVIENKA – ONDŘEJ KOLÁŘ

Recenzovali:

Prof. PhDr. RSDr. František Hanzlík, CSc.

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D.

Odborná spolupráce:

Anna Beňová, Ivana Kolářová

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

Slezské zemské muzeum, Opava, 2022

ISBN 978-80-87789-88-9

OBSAH

Úvod.....	5
Ediční poznámka	8
Stav a možnosti bádání.....	9
Vymezení a charakteristika regionu	13
Organizační vývoj SNB na území ZNVEO.....	27
Personální vývoj SNB	43
SNB jako předmět politického zápasu.....	56
Vývoj bezpečnostní situace v regionu a postoj k etnickým skupinám.....	72
Otázka polské hranice a polské menšiny	73
Otázka německého obyvatelstva	83
Problém repatriace a reemigrace	94
Usídlování Romů.....	97
Koexistence s Rudou armádou.....	99
Závěr	102
Summary	114
Seznam zkratk.....	115
Seznam zdrojů	117
Jmenný rejstřík	123

ÚVOD

Porážka nacismu a obnovení československé státnosti na jaře 1945 byla doprovázena rozsáhlými společenskými změnami. Ačkoliv se „oficiální“ rétorika hlásila k ideálům první republiky a zdůrazňovala kontinuitu boje Čechů a Slováků o sebeurčení, osvobozená republika se měla od té předmnichovské značně lišit. Vedle okleštění politické plurality, sociálních a majetkových transformací a razantních demografických změn, spojených s vysídlováním německého a maďarského obyvatelstva, probíhaly také rozsáhlé správní reformy. Ty se zásadním způsobem dotkly také bezpečnostní služby.

Dosavadní státní policii a četnictvo na základě rozhodnutí „košické“ vlády ze 17. dubna 1945 nahradil Sbor národní bezpečnosti. Sloučení obou složek lze vnímat na jedné straně jako vítězství KSC, usilující o jednotný bezpečnostní sbor, jehož tradice by nebyla spojena s érou první republiky, na straně druhé jako logické završení unifikačního úsilí, jehož počátky lze v ČSR vysledovat již do 20. let. Od svých předchůdců se však SNB v několika aspektech citelně lišil. Oproti přísné apolitičnosti meziválečného četnictva směli příslušníci SNB vstupovat do politických stan a spolků a být v nich aktivně činní. V euforické atmosféře poválečných let se jistá angažovanost přímo očekávala. Politizace policejní práce byla spojena také s personální proměnou. Nemalá část předválečných kádrů zahynula vlivem nacistické perzekuce, nebo se naopak během okupace kompromitovala. K tomu samozřejmě přistupovala přirozená generační obměna. Do řad SNB díky tomu nastupovalo množství mladých mužů, často s (reálnou či údajnou) odbojovou minulostí.

Uvedené okolnosti měly za následek též ideovou diskontinuitu sboru. Ačkoliv byly oceňovány zásluhy četníků a policistů při obraně pohraničí v letech 1938 a 1939, stejně jako v odboji, SNB se prezentoval jako „nový“ a „lidový“ typ bezpečnostního sboru, nezatížený „buržoazním“ dědictvím předmnichovské republiky.¹

Předkládaná práce si klade za cíl zmapovat a analyzovat proces této personální a systémové proměny na příkladu prostoru českého Slezska a přilehlých severomoravských okresů. Jednoznačné časové vymezení formativního období SNB je nesnadné. Zatímco počátek zkoumané éry lze poměrně jasně definovat ukončením bojů druhé světové války v Evropě a obnovením československé státní svrchovanosti na jaře 1945, najít konečný bod je složitější. Ačkoliv Únor 1948 nesporně představoval důležitý

1 Ivan BOHATA, *Protílidová úloha četnictva v letech 1918–1938*, Praha 1978; Vlastislav KROUPA, *Sbor národní bezpečnosti*, Praha 1977.

mezník, mnohé společenské a organizační procesy i po tomto datu probíhaly do značné míry kontinuálně. Pokračovalo (byť s menší intenzitou) nucené vysídlování osob považovaných za Němce, stejně jako stíhání retribučních delikventů. Proces osídlování pohraničí také nebyl zdaleka ukončen. Přelom 40. a 50. let naopak přinesl jakési „završení“ poválečných demografických změn, kdy se začíná postupně konsolidovat sociální pozice i sídelní struktura zbylého německého obyvatelstva a zároveň opadá prvotní příliv novoosídlenců.² V neposlední řadě v prvních poúnorových letech lze i uvnitř bezpečnostního a administrativního aparátu ještě pozorovat částečnou personální kontinuitu, která byla až postupně zpřetrhána několika vlnami čistek.³

Jako určitý mezník lze chápat rok 1956. Jde o dobu, kdy je v zásadě završen zápas o monopolní postavení komunistické strany ve společnosti a kdy odeznívá éra „třídního boje“ a „hledání vnitřního nepřítel“e. Současně jde o moment počínající destalinizace, kdy se režim po upevnění své moci začíná částečně liberalizovat, což se projevuje též jeho postojem k etnickým a konfesním minoritám v pohraničí.⁴

Pro potřeby této práce však bylo po řadě úvah zvoleno užší časové vymezení, jež končí zavedením krajského zřízení v prosinci 1948 a návaznými územně-správními reformami. Volba tohoto časového úseku umožňuje jednoznačně vyčlenit sledované území, jímž byl obvod Expozitury Moravskoslezského zemského národního výboru v Ostravě. Na příkladu uvedeného regionu lze dokumentovat činnost bezpečnostního aparátu v různých typech prostředí. Území Jesenicka a Bruntálska můžeme chápat jako modelový příklad pohraničního regionu, silně dotčeného vysídlením Němců a následným dosídlovacím procesem. Ostravská aglomerace reprezentuje urbanizovanou a dynamicky se rozvíjející průmyslovou oblast. V obvodu expozitury pak nacházíme také velmi specifická teritoria Těšínska s polskou menšinou a Hlučínska s komunitou tzv. Moravců, kteří kulturně a politicky inklinovali k německému prostředí.

Cílem této knihy je především zachytit organizační a personální vývoj SNB na zkoumaném území. Pozornost se soustředí zejména na otázky personální a systémové (dis)kontinuity a politizace sboru. Dále usilujeme o podchycení hlavních aspektů součinnosti SNB s dalšími složkami státní a veřejné správy. V neposlední řadě kniha analyzuje přístup policejního aparátu k nejdůležitějším státně-bezpečnostním otázkám v prostředí poválečného pohraničí. Ty byly v řadě případů spojeny s konkrétní národností, nebo etnikem, proto jsme v tomto případě zvolili přístup, kdy rozebíráme postupně vybrané národnosti a ty spojujeme se státně-bezpečnostní

2 Srov. Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991; Dušan JANÁK – Lubomír HLAVIENKA – Ondřej KOLÁŘ, *Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2021, s. 71–74.

3 IVO PEJČOCH – Prokop TOMEK, *Policisté na popravišti: příslušníci SNB, popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949–1962*, Praha 2013, s. 10–17.

4 Obecněji srov. Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011; Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.

agendou, kterou v souvislosti s nimi řešil SNB. Úmyslně je pominuta otázka „běžné“ kriminality, jež by vyžadovala hlubší výzkum, především v agendě justičního aparátu.

Předkládaná publikace je pilotním výstupem zamýšleného výzkumu, jenž usiluje o podrobnější zmapování tématu v širším časovém záběru a hlouběji na úroveň jednotlivých okresů.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Během období prvních poválečných let, jemuž se tato kniha věnuje, docházelo zejména v oblastech, kde v minulosti dominovalo německé osídlení, k častým změnám názvů měst a obcí. Mimo to se v dobových dokumentech příležitostně objevují neoficiální místní názvy, jež nebyly nikdy úředně zavedeny. Pro snazší přehlednost uvádíme názvy sídel v jejich současné podobě, pouze v citacích originálních pramenů ponecháváme dobová toponyma s příslušnou vysvětlivkou. Výjimkou je užívání názvů Karvinná a Fryštát. Tyto součásti dnešní Karviné byly ve zkoumaném období samostatnými městy, použití současného názvu by proto bylo zavádějící. Názvy ulic, náměstí apod. uvádíme v dobové podobě s příslušnou vysvětlivkou.

V textu se přidržujeme označení „České Slezsko“ jakožto zažitě a běžně užívané v odborné literatuře.

STAV A MOŽNOSTI BĀDÁNÍ

Sledujeme-li území ostravské expozitury, nelze přehlédnout zásadní disproporci ve stavu poznání dějin jejích regionů. Značné badatelské pozornosti se dlouhodobě těšil prostor ostravské průmyslové oblasti a zejména Těšínska, vyznačujícího se v celostátním kontextu specifickým postavením polské menšiny. V průběhu 70. a 80. let 20. století se toto teritorium stalo předmětem řady historických i sociologických výzkumů pracovníků tehdejšího Slezského ústavu Československé akademie věd v Opavě. Ačkoliv se toto bádání soustředilo zejména na hospodářskou a sociální problematiku, dotklo se též otázek správních a bezpečnostních.⁵ Po roce 1989 se otevřel prostor pro zevrubnější studium česko-polských vztahů po roce 1945, jemuž se vedle zásadní monografie Jiřího Friedla⁶ věnuje řada drobnějších prací.⁷ Dalším důležitým polistopadovým tématem se stal výzkum okolností poválečné retribuce a vysídlení Němců na Ostravsku.⁸ Vznikly také hodnotné práce o politickém vývoji dílčích regionů ostravské průmyslové oblasti v předmětném období.⁹ Samostatnou kategorií přirozeně představují publikované dějiny měst a obcí.

Oproti tomu vývoj v prostoru západního Slezska, citelněji zasaženého důsledky nuceného vysídlení německého obyvatelstva, je dokumentován výrazně útržkovitěji. Tento

5 Jedná se především o ediční řadu *Průmyslové oblasti*, vydávanou v průběhu 60. – 80. let tehdejším Slezským ústavem ČSAV v Opavě. Pro téma knihy má z předlistopadových publikací stěžejní význam zejména studie: Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury ZNV v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, s. 325–343.

6 Jiří FRIEDL, *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, Brno 2012.

7 Viz např. Mečislav BORÁK, *Fenomén německé volkslisty*, in: *Okupace, kolaborace, retribuce*, Praha 2010, s. 111–119; Zdeněk JIRÁSEK a kol., *Český Těšín 1920–1989: válečné a poválečné osudy města*, Opava 2011; Jiří PLACHÝ, *Návrat nechtěných spojenců. (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR)*, *Východočeské listy historické* 26, 2009, s. 29–49.

8 Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Šenov 1998; TÝŽ, *Internacní tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, in: *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 18, Ostrava 1997, s. 88–124.

9 Srov. např. Karel KONEČNÝ, *Československá strana lidová na Novojičínsku 1948–1990*, Olomouc 2008.

stav ostatně vychází i z dlouholeté absence významnějších vědeckých pracovišť v regionu, stejně jako z diskontinuity zdejšího osídlení, jež s sebou přináší ztrátu historické paměti.¹⁰ Pro studium dějin „sudetské“ části zkoumaného prostoru lze využít obecnější publikace k problematice odsunu, či k poválečnému osídlování pohraničí. Vedle syntéz Andrease Wiedemanna či Matěje Spurného¹¹ jsou pro sledovaný region platné zejména novější výzkumy pracovníků Slezské univerzity¹² či lokálních muzeí.¹³ Přehled národnostní problematiky ve sledovaném čas a prostoru podává nová monografie kolektivu pod vedením Dušana Janáka.¹⁴ Každodennost regionu dokumentují práce Miroslava Mrňky či Víta Lucuka.¹⁵ Cenný inspirační zdroj představuje též monografie Václava Kašky o disciplinaci členů KSČ, která – byť se primárně věnuje jižní Moravě – nastiňuje řadu aspektů dobové reality v pohraničí.¹⁶ Důležitým materiálem pro komparaci se stávají též výzkumy zaměřené na tehdejší situaci v polských příhraničních oblastech.¹⁷

Specifické postavení zaujímá region Hlučínska, jehož vývoj byl zatím nejpodrobněji zmapován v monografiích Viléma Plačka¹⁸ a nejnověji rovněž ve sborníku ke 100. výročí připojení předmětného území k ČSR.¹⁹

Konkrétně k bezpečnostním poměrům zatím neexistuje ucelenější literatura. Dosud jediný systematictější pokus o uchopení problematiky představují studie

-
- 10 Srov. Johana MUSÁLKOVÁ, *Silesian identity: the interplay of memory, history, and borders* (dizertační práce), Oxford 2018; Olga ŠRAJEROVÁ, *Historické a aktuálně otázky vývoje národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně zmiešanej oblasti Slezska a severnej Moravy*, Opava 2015.
 - 11 Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011; Andreas WIEDEMANN, „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“: osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952, Praha 2016.
 - 12 Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948–1960*, Slezský sborník 118, 2020, č. 1, s. 40–71; Zdeněk JIRÁSEK – Aleš KREMPLE, *Osídlení okresu Bruntál v letech 1945–1949*, Slezský sborník 113, 2015, č. 2, s. 315–338; TÍŽ, *Průběh osídlování Bruntálska a Krnovska v letech 1948–1960*, Slezský sborník 114, 2016, č. 2, s. 57–79.
 - 13 Srov. např. Květoslav GROWKA, *Jeseník*, Praha 2008; Igor HORNIŠER, *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938–1946*, Bruntál 2015.
 - 14 Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021.
 - 15 Vít LUCUK, *Vzpomínky zůstaly: osudy lidí z Jesenicka, Javornicka, Vidnavska, Žulovska a Šumperska 1938–1989*, Štítý 2016; TÝŽ, *Zapomenutí svědkové: osudy lidí ze Šumperska, Staroměstska a Zábřežska 1938–1989*, Štítý 2015.
 - 16 Václav KAŠKA, *Neukáznění a neangažovaní: disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, Praha 2014.
 - 17 Tomasz KAMUSELLA – Terry SULLIVAN, *The Germans of Upper Silesia: the Struggle for Recognition*, [bez místa vydání] 1999; Brendan KARCH, *Nation and Loyalty in a German-Polish Borderland: Upper Silesia, 1848–1960*, Cambridge 2018; Piotr MADAJCZYK – Danuta BERLIŃSKA, *Polska jako państwo narodowe: historia i pamięć*. Warszawa: 2008, Bernadetta NITSCHKE, *Wysiedlenie ludności niemieckiej z Polski w latach 1945–1949*, Zielona Góra: 1999.
 - 18 Vilém PLAČEK, *Pražáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*, Hlučín 2000; TÝŽ, *Pražáci III, aneb, K osudům Hlučínska v době nacistické okupace 1938–1945*, Opava 2016.
 - 19 Jiří NEMINÁŘ (ed.), *Hlučínsko 1920–2020*, Hlučín 2020.

Dušana Janáka z 90. let.²⁰ Vyjma dílčích statí autorů této publikace²¹ a drobné regionálně-historické práce²² je v současnosti čtenář odkázán zejména na přehledové texty o vývoji policejního aparátu.²³ Cennou výjimku a zasvěcený vhléd do státně-bezpečnostní agendy prvních poválečných měsíců představuje biografie Aloise Vařejky z pera Václava Štěpána, jež se však omezuje na užší prostor ostravsko-karvinské aglomerace.²⁴ Pro srovnání lze využít studie věnované činnosti bezpečnostního aparátu v jiných regionech,²⁵ případně memoárové či biografické texty.²⁶ Dílčí poznatky přirozeně přinášejí publikace o dějinách měst a obcí či místních průmyslových podniků a spolků. Počátky činnosti SNB rámcově zachycují též knihy a články zaměřené na události konce druhé světové války.²⁷

Vedle odborné či vzpomínkové literatury může badatel přirozeně využít řadu tištěných pramenů. Ty zahrnují jak dokumenty normativní povahy (zákony, vyhlášky, oběžníky), tak písemnosti statistického charakteru. V neposlední řadě jde o dobový tisk, který kromě centrálních i regionálních českých periodik zahrnuje také časopisy, vydávané německými vysídlenecými sdruženími, jež často – byť nezářídka retrospektivně – refletovaly realitu v pohraničí. Uvedené listy vesměs vycházely až od konce 40. let, nicméně v řadě jubilejních či vzpomínkových textů se autoři vraceli k událostem prvních poválečných let. Doplnkově se opíráme též o vzpomínky pamětníků, uložené ve Slezském zemském muzeu či dostupné na portálu Paměť národa.

- 20 Dušan JANÁK, *Neklidná hranice. I-II. (Slezské pohraničí v letech 1945–1947)*, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 42, 1993, č. 1, 2, s. 63–75, 147–168.
- 21 Lubomír HLAVIENKA, *Ethnic issues in the western part of Czech Silesia from the perspective of state security forces in the years 1946 to 1948*, *Border and Regional Studies* 9(4), s. 223–251; TÝŽ, *National Minorities in the Western Borderlands of Czech Silesia from the Perspective of State Security Corps in 1945*, *Border and Regional Studies*, 9(1), 2021, 7–37; Ondřej KOLÁŘ, *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká“ retribuice v západním Slezsku 1945–1948*, Opava 2021; TÝŽ, *Bezpečnostní poměry na Těšínsku v období třetí republiky ve světle pamětních knih stanic Sboru národní bezpečnosti*, *Historica Olomucensia* 48, 2015, s. 173–191; TÝŽ, *Kariéra příslušníka SNB v letech 1945–1952 ve světle archivních dokumentů a vzpomínek*, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 61, 2012, č. 3, s. 233–240.
- 22 Viz zejména Josef CEPEK, *Budování a činnost Sboru národní bezpečnosti na někdejší okrese Bruntál v letech 1945–1948*, in: *Sborník Bruntálského muzea*, 2003, s. 11–119.
- 23 Vlastislav KROUPA, *Sbor národní bezpečnosti*, Praha 1977; Pavel MACEK – Lubomír UHLÍŘ, *Dějiny policie a čtnictva. Díl 4. Československo (1945–1989)*, Praha 2011; Miroslav SPURNÝ, *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a čtníci v českých zemích do roku 1945*, Olomouc 2013
- 24 Václav ŠTĚPÁN, *Alois Vařejka a jeho doba*, Přerov 2007.
- 25 Prokop TOMEK, *Okres na východě 1960–1989. Občané a nejzníší člunek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*, Praha 2008.
- 26 Martin LACKO – Ján SABÓ, *Žandár troch režimov: Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi 1942–1972*, Bratislava 2011. Dále se lze opřít o řadu dílčích studií v *Almanaších příspěvků konferencí policejních historiků*, jež vydává Muzeum Policie ČR v Praze.
- 27 Viz zejména Branislav DORKO, *Okresní vedení NSDAP v Krnově 1938–1945*, Opava 2021; Ondřej KOLÁŘ, *Boj o Ostravsko 1945*, Ostrava 2021; František ŠVÁBENICKÝ a kol., *Troppau 1945. Opava v roce nula*, Opava 2016.

Základní zdroj poznatků ovšem představují primární prameny úřední povahy z provenience dobového bezpečnostního a správního aparátu. Do zmíněné kategorie spadají především materiály z archivu bezpečnostních složek a spisy ostravské expozitury Zemského národního výboru moravskoslezského, deponované v Zemském archivu v Opavě. Uvedené fondy obsahují především obecnější situační hlášení a instrukce. Pro bližší sledování činnosti SNB na úrovni jednotlivých stanic existuje pouze omezená pramenná základna. Pro oblast Těšínska se dochovalo množství pamětních knih stanic SNB, pro západnější oblasti zkoumaného teritoria řečený typ pramene bohužel postrádáme. Tento deficit částečně kompenzují excerповané písemnosti okresních a místních národních výborů, jež poskytují hlubší vhled na lokální úroveň.

Je však nutno podotknout, že zejména během jara – podzimu 1945 se úřadování SNB a civilní správy vyznačovalo výraznou živelností, což se projevilo útržkovitostí dochované agendy.

Předkládaná práce si neklade ambice být vyčerpávajícím popisem činnosti SNB ve sledovaném čase a prostoru. Usilujeme především o nástin základních vývojových trendů.

VYMEZENÍ A CHARAKTERISTIKA REGIONU

Předmětem výzkumu je území spadající do teritoriální působnosti expozitury Moravskoslezského Zemského národního výboru v Moravské Ostravě.²⁸ Tento správní celek fungoval mezi květnem 1945 a prosincem 1948 a zahrnoval nejenom celé území historického Českého Slezska, ale také několik čistě moravských okresů. Ve své podstatě se tak jednalo o specifický pokus o jakousi formu obnovy slezské zemské samosprávy, která byla v roce 1928 zrušena zněním tzv. Organizačního zákona (zákon č. 125/1927 Sb.), jímž došlo ke sloučení Slezska s Moravou v zemi Moravskoslezskou. V roce 1945 se však začaly silně ozývat hlasy požadující nějakou formu obnovy slezské samosprávy, což bylo nejsilněji formulováno Slezskou národní radou (SNR), původně ilegální odbojovou organizací, která od 5. května 1945 nově pracovala pod názvem Zemský národní výbor pro Slezsko a širší Ostravsko.

Ta požadovala ustavení samosprávného celku zaujímajícího nejenom území českého Slezska, ale vzhledem k hospodářským, správním i bezpečnostním důvodům, také ostravské zázemí, tvořené trojicí moravských okresů, jimiž byly Moravská Ostrava, Místek a Nový Jičín. Uvedený záměr částečně navazoval na meziválečný koncept tzv. „širšího Ostravska“ a na pokusy o vytvoření ostravské župy. Již 15. května 1945 československá vláda těmto návrhům částečně vyhověla a rozhodla o zřízení expozitury Moravskoslezského zemského národního výboru se sídlem v Moravské Ostravě. Motiv pro vyčlenění expozitury jako svébytného celku byla snaha řídit obnovu průmyslově rozvinuté oblasti, spleť národnostní a státněpolitické poměry a nakonec i ochota vyjít vstříc požadavkům Slezské národní rady a nezavdat tak podněty k nespokojenosti v hospodářsky významné oblasti. Vznik expozitury byl rozhodnutím, které se mělo vyjít vstříc jak ZNV v Brně, který usiloval o úpravu poměrů do podoby, v níž by expozitura vůbec neexistovala, a všechny záležitosti byly spravovány centrálně z Brna, na tak i představitelům SNR, kteří usilovali o vznik úplně samostatného zemského samosprávného orgánu. I z těchto důvodů panovala mezi Brnem

28 Dále v textu pro tento administrativní celek používáme zkratku ZNVEO, jež koresponduje s oficiální zkratkou archivního fondu dané instituce (Zemský národní výbor, expozitura Ostrava).

a Ostravou řevnivost.²⁹ Jedním z důvodů, proč vláda přistoupila na požadavky SNR, pravděpodobně byla i vize budoucích územních zisků v oblastech Ratibořska, Hlubčicka a Kladska.³⁰ Pokud by ČSR se svými územními požadavky uspěla, bylo by komplikované spravovat celé území z Brna.

Teritoriální vymezení expozitury vycházelo z požadavků formulovaných Slezskou národní radou. Existenci expozitury a její přesné územní vymezení stvrdil v říjnu 1945 dekret prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory. Tento dekret v §9 jmenoval správní okresy Bílovec, Český Těšín, Bruntál, Fryštát, Jeseník, Hlučín, Krnov, Místek, Nový Jičín a Opava-venkov a statutární města Moravská Ostrava a Opava za území spadající do působnosti ZN-VEO.³¹ Takto vymezené teritorium expozitury se rozkládalo na více než 5 500 km² a obývalo je přes 900 tisíc lidí.

Území expozitury můžeme s přihlédnutím k demografickým a hospodářským specifikům rozdělit na několik menších územních celků. Tradičně lze hovořit o členění na západní (Opavské) Slezsko a východní (Těšínské) Slezsko, přičemž západní je ztotožněno s územím Opavského, Krnovského a části Niského knížectví a od roku 1920 i Hlučínskem. Východním Slezskem se rozumí území té části Těšínského knížectví, jež po rozdělení v roce 1920 součástí ČSR.³² Hospodářsky lze zkoumané území rozdělit také do dvou oblastí, které se vyznačují odlišnými charakteristikami, jež zásadním způsobem ovlivnily i migrační procesy nejenom v minulosti, ale též v průběhu let 1945 až 1948. Na jedné straně můžeme hovořit o Ostravské průmyslové oblasti, kterou v meziválečném období tvořilo území politických okresů Opava, Hlučín, Moravská Ostrava, Bílovec, Nový Jičín, Frýdek a Místek. V této oblasti byl dominantní těžký a těžební průmysl, opírající se především o ostravsko-karvinskou uhelnou pánev, kde byly koncentrovány nejenom doly, ale i návazný železárenský, strojírenský a chemický průmysl. Zemědělství ve východní části hrálo jenom marginální úlohu. Na straně druhé stojí tzv. jesenická průmyslová oblast, kterou mezi světovými válkami tvořily politické okresy Bruntál, Jeseník, Krnov a přilehlé severomoravské okresy Šternberk, Šumperk a Rýmařov. Tato západní část expozitury je typická převahou zemědělství a lesnictví, průmysl je zde dekoncentrován do menších sídel a je zastoupen hlavně v podobě textilnictví, ale také těžbou kamene a rud, resp. potravinářstvím.³³

29 Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury ZNV v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, s. 330 a 332.

30 Ondřej HERUDEK, *Územní nároky Československa na Hlubčicku a Ratibořsku v letech 1918–1948* (bakalářská diplomová práce), Brno 2015.

31 Dušan JANÁK, *Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 409; Dekret prezidenta republiky o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory č. 121/1945 Sb., online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-121> [cit. 9. 3. 2022].

32 Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 18–19.

33 Zdeněk JIRÁSEK, *Ekonomický vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 440–441; Dušan JANÁK – Lubomír HLAVIENKA – Ondřej KOLÁŘ, *Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2021, s. 60.

Z demografického hlediska pak lze území expozitury rozdělit hned do čtyř územních celků. Na straně jedné jde o západní okresy od Opavy po Jeseník, které byly do r. 1945 charakteristické vysokým zastoupením německého obyvatelstva, přičemž na Bruntálsku, Krnovsku a Jesenicku tvořili Němce více než 90 % populace. Ve východní části expozitury naopak lze sledovat mnohem silnější zastoupení českého obyvatelstva. Mimo něj zde ve velkém množství žili i Němci a Poláci. Specifické postavení, vymykající se zbytku zkoumaného teritoria, mají Těšínsko a Hlučínsko. Těšínsko je tradičně ztotožněno s územím bývalého Těšínského knížectví, rozděleného po 1. světové válce mezi Polsko a ČSR. V uvedeném regionu byla tradičně velmi silná polská menšina, která v některých sídlech tvořila i více než polovinu populace. Specifické bylo postavení Hlučínska, obývaného Moravci, což bylo autochtonní obyvatelstvo hovořící nářečím češtiny, ale kulturně i politicky inklinující k německému prostředí.³⁴

Pro potřeby této práce bylo zvoleno členění na východní a západní část podle následujících kritérií: a) výrazně vysoká míra výměny obyvatelstva a s tím související razantní úbytek celkového počtu obyvatelstva; b) ekonomická a hospodářská kritéria; c) společná hranice s nově získanými polskými teritorii ve Slezsku. Při použití těchto kritérií lze území expozitury rozdělit do dvou částí, které vesměs odpovídají tradičnímu dělení na východní a západní Slezsko. K východní části je nutno přiřadit i přílehlé severomoravské okresy, spadající pod správu ZNVEO. Takto definované části expozitury před rokem 1945 nikdy netvořily žádný ucelený historický, nebo správní celek, ale pro potřeby této studie s nimi budeme operovat jako se dvěma specifickými a navzájem se lišícími teritorii. Na jedné straně je to západní část, tvořená správními okresy Jeseník, Bruntál, Krnov, Opava-venkov, Hlučín a statutárním městem Opava, na straně druhé je to východní část, tvořená správními okresy Fryštát, Český Těšín, Místek, Nový Jičín, Bílovec a statutárním městem Moravská Ostrava/Ostrava. Na území každého celku se ale nachází menší území, které svou specifickou národnostní, jazykovou, nebo konfesní strukturou a vývojem, se vyčleňuje z tohoto celku, avšak ve zbývajících faktorech již koresponduje s ostatními okresy daného celku. Jedná se na východě o Těšínsko a na západě o Hlučínsko. Kvůli specifičnosti těchto územních celků, bude každý blíže vymezen v rámci rozboru jednotlivých částí expozitury.

34 Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021, s. 30–32.

I.

ZÁPADNÍ ČÁST ZNVEO

Toto území je charakteristické nižší hustotou osídlení i obecně menším počtem obyvatel, než v případě východněji položených okresů. Je pro ně také typické, že před rokem 1945 byly osídleny převážně obyvatelstvem německé národnosti a Češi zde tvořili menšinu. V případě západně položených okresů Jeseník, Bruntál a Krnov byla tato dominance Němců natolik silná, že v letech 1921 a 1930 tvořili více než 90 % většinu. V případě Opavska sice netvořili většinu obyvatelstva, ale jejich podíl na obyvatelstvu byl nezanedbatelný. Z této charakteristiky se poněkud vymyká Hlučínsko, kde v letech 1921 i 1930 tvořila majoritu národnost československá, avšak kulturně a historicky silně obyvatelstvo inklinovalo k Německu (viz níže).

Poválečný odsun Němců zdejší národnostní skladbu radikálně proměnil a dosud hegemonní (Jeseník, Bruntál, Krnov), či silně zastoupené (Opava-venkov i Opava-město) německé obyvatelstvo, bylo nahrazeno pestrou národnostní směsicí, zahrnující nejenom Čechy a Slováky, ale také reemigranty, Maďary nuceně přesídlené z jižního Slovenska, Chorvaty původně sídlící na jižní Moravě, nebo Romy. Konkrétní podobu národnostního složení regionu v poválečných letech je obtížné přesně rekonstruovat, vzhledem k neustále probíhajícímu odsunu a naopak příchodu velkého množství osídlenců, a proto její podobu známe jenom rámcově ze zpráv některých Úřadoven státní bezpečnosti.³⁵ V těchto případech se ale jedná jen o fragmenty, jejichž vypovídací hodnota je limitovaná. První komplexní poválečný přehled národnostního složení obyvatelstva poskytuje teprve sčítání v r. 1950. Pokud si porovnáme stav z r. 1930 a z r. 1950, uvidíme, že národnostní proměna zdejšího osídlení byla skutečně radikální, jak ukazuje i tabulka č. 1.

35 Podle nich se např. v okrese Krnov se v srpnu 1946 nacházelo 23 251 Čechů, 2 564 Slováků, 19 625 Němců, 164 Poláků, 182 Rakušanů, 49 Rusů, a v jednotkách se zde objevovali i Jugoslávci, Bulhaři, Francouzi, Italové, Britové, Maďaři, Belgičanů, Rumuni a Švýcaři ZAO, ZNVEO. kart. 221, inv. č. 317. V okrese Frývaldov byla situace také značně komplikovaná, žilo zde již 21 110 Čechů a 1 693 Slováků, nadále se však v okrese nacházelo cca 70 tisíc Němců, zpravidla držených ve sběrných táborech a čekajících na odsun. Mimo nich zde byly i příslušníci dalších národností, mezi nimiž vynikají Francouzi a Britové, jichž v obou případech bylo několik desítek. ZAO, ZNVEO. kart. 221, inv. č. 317.

Sčítání 1930	Národnost						Celkem
	Československá	Německá	Polská	Židovská	Jiná	Cizinci	
Bruntál	1043	47182	38	14	16	841	49134
Frývaldov	2703	66987	50	30	55	1892	71717
Hlučín	45110	2213	60	12	6	1239	48640
Krnov	2839	56744	67	101	24	2220	61995
Opava ³⁶	62826	48624	349	516	168	3133	115616

Sčítání 1950	Národnost							Celkem	
	Česká	Slovenská	Ukrajinská a Ruská	Polská	Německá	Maďarská	Jiná		Neuvedeno
Bruntál	21968	3749	430	133	930	26	155	70	27461
Jeseník	30037	5052	94	180	1854	124	158	72	37571
Hlučín	40985	216	9	187	462	5	13	44	41921
Krnov	33407	4193	61	273	654	30	182	90	38890
Opava	69196	1241	87	427	1806	70	118	107	73052

Tabulka č. 1 Národnostní složení západních okresů ZNVEO 1930 a 1950³⁷

Poválečný odsun Němců radikálně zasáhl i do lidnatosti pohraničí, jelikož na místo vysídlovaných Němců sice přicházelo osídlení z vnitrozemí i ze zahraničí, ale ti nedokázali početně plnohodnotně nahradit původní obyvatelstvo. Oproti roku 1930 poklesl v důsledku odsunu Němců počet obyvatel tohoto regionu o cca 120 tisíc osob a jelikož se doosídlování nedařilo podle plánů, tak toto číslo do r. 1950 ještě dále pokleslo a žilo zde o téměř 130 tisíc obyvatel méně, než v roce 1930. Na průběhu doosídlování se pochopitelně podepsala lokální specifika a lze proto říci, že v západně položených horských okresech probíhalo doosídlování hůře a mnoho osídlenců se

36 Jedná se o součet údajů za okresy Opava-město a Opava-venkov, aby mohly být výsledky komparovány se stavem v r. 1950.

37 Tabulka sestavena dle: *Statistický lexikon obcí v republice Československé. Sv. II. Země Moravsko-slezská. Praha. Ministerstvo vnitřní a Státní úřad statistický 1935. Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957.*

odtud brzy vracelo zpět do vnitrozemí. To se dělo především proto, že život a hospodaření v tvrdých horských a podhorských podmínkách periferního regionu bylo velmi náročné a jenom nemnoho osídlenců na něj bylo plně připraveno. Nicméně i přesto do těchto západních okresů přicházeli noví osídlenci a do r. 1947 tvořili ti, kteří do regionu přišli po 1. květnu 1945, většinu zdejších obyvatel. Naopak na Opavsku a Hlučínsku, kde i před válkou bylo silné české osídlení, resp. kde byli zdejší obyvatelé považováni za Čechy, byl podíl přistěhovalců menší a díky příznivějším podmínkám se zde podařilo i ve větší míře obnovit předválečné osídlení. Do jaké míry tvořili noví osídlenci podíl na celkovém množství obyvatelstva ve sledovaném regionu a jaká byla proměna početnosti osídlení jednotlivých okresů, shrnují tabulky č. 2 a 3.

okres	Celkem obyvatel	Přistěhovalo se po 1. květnu 1945	v %
Bruntál	23 983	16 268	67,91
Jeseník	33 778	21 633	64,04
Opava-venkov	64 190	14 438	22,49
Krnov	33 620	22 635	67,33
Hlučín	39 946	2 675	6,7
Celkem	195 517	77 649	45,69

Tabulka č. 2 Nové osídlení západních okresů ZNVEO³⁸

Okres	1930	1947	změna v %	1950	změna v %
Bruntál	49 134	26 252	- 46,6	27 461	- 44,1
Jeseník	71 717	36 302	- 49,4	37 571	- 47,6
Hlučín	48 640	47 437	- 2,5	41 921	- 13,8
Krnov	61 995	34 522	- 44,3	38 890	- 37,3
Opava-město	48 190	30 191	- 37,4	73 052	- 36,8
Opava-venkov ³⁹	67 426	52 447	- 22,2		

Tabulka č. 3 Počet obyvatel okresů západní části ZNVEO⁴⁰

Z hospodářského hlediska byla tato část expozitivity hlavně zemědělským krajem. Průmysl bychom zde našli především textilní a podstatně se zde uplatňovala ve velké míře zemědělská výroba, lesní hospodářství a s tímto provázaný dřevozpracující

38 Tabulka sestavena dle: *Soupis obyvatelstva Československa v letech 1946 a 1947*, Praha 1951, s. 536.

39 V roce 1950 již byla v platnosti správní reforma, takže Opava-město a Opava-venkov byly sloučeny v okres Opava.

40 Tabulka sestavena dle: *Statistický lexikon obcí v republice Československé. Sv. II. Země Moravskoslezská*, Praha 1935; *Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947*, Praha 1957; *Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města*, Praha 1957.

průmysl.⁴¹ Vzhledem k převážně agrárnímu charakteru tohoto prostoru a velké míře výměny zdejšího obyvatelstva, došlo také v západních okresech, s výjimkou okr. Hlučín, k rozsáhlé proměně držby zemědělské půdy. Celkem byla v okresech Opava-venkov, Krnov, Bruntál a Jeseník, rozdělena do r. 1947 půda o výměře cca 20 až 21 tisíc ha. Rozdíly ale panovaly v průměrné výměře přidělené půdy k jedné usedlosti. Zde se projevila tendence osídlenců směřovat do více rozvinutých a zemědělsky příznivějších okresů Opava-venkov, Krnov a Hlučín, kde průměr přidělené půdy byl 6,8 ha, resp. 3,8 ha na Hlučínsku. Oproti tomu v okrese Bruntál připadlo na jednu usedlost výměra přiděleného pozemku cca 9,2 ha.⁴²

Pro všechny okresy, s výjimkou okr. Bruntál platí, že se jedná o oblasti sdílející hranici s nově získanými polskými teritorii ve Slezsku. Kritérium se zvolilo z toho důvodu, že Československo-polské vztahy byly v průběhu let 1945 až 1948 značně napjaté a příčinou byly územní spory. Ty se ovšem netýkaly pouze Těšínska, kde se jednalo o navázání na spor táhnoucí se od r. 1919, ale bylo to též vyjádření čs. ambicí na získ vybraných území, kam lze zařadit především Hlubčicko, Ratibořsko a Kladsko, s nimž okresy západní části expozitury bezprostředně sousedily. Navíc je pro toto území společné, že vzhledem k místy velmi nejasnému vedení státní hranice byla oblast ležící na pomezí ČSR a nově získaných polských území dějištěm velkého množství střetů a pohraničních incidentů. Významným fenoménem, omezujícím se také do velké míry hlavně na území námi definované západní části expozitury, jsou útoky hornoslezského obyvatelstva do ČSR.

41 Zdeněk JIRÁSEK, *Ekonomický vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 440.

42 Jana KUTNOHORSKÁ, *Úsilí KSČ o upevnění svazku dělníků a rolníků při realizaci Košického vládního programu v oblasti expozitury ZNV Ostrava (1945–1948)*, in: *Průmyslové oblasti 7*, Opava 1980, s. 100.

IA.

HLUČÍNSKO

Velmi specifické postavení v rámci západní části expozitury patří Hlučínsku. Jedná se o oblast jižní části bývalého německého okresu Ratiborž o rozloze 316 km², která byla v roce 1920 přičleněna k Československu. Jedná se o území zahrnující 38 obcí, jehož autochtonní obyvatelstvo představovali tzv. Moravci. Ti hovořili dialektem češtiny, ale jelikož byla celá oblast od r. 1742 součástí Pruska, tradičně inklinovali kulturně i politicky k německému prostředí. I z těchto příčin zdejší obyvatelstvo nesouhlasilo s odtržením od Německa a připojení Hlučínska k ČSR se nesetkalo mezi místními s pochopením.⁴³ I z těchto příčin se po r. 1938 stalo Hlučínsko opět součástí Německa a zdejší obyvatelé získali německé občanství.

Z několika příčin se řada procesů a jevů společná západní části expozitury, netýkala Hlučínska, jež bylo správně rozděleno mezi okresy Hlučín, jehož součástí bylo i několik vesnic nespádajících do regionu, a Opava-venkov. V první řadě je třeba zmínit, že zde po skončení války nedošlo k výraznému vysídlení a z různých důvodů bylo nuceno Hlučínsko opustit pouze cca 3 tisíce zdejších obyvatel.⁴⁴ Z tohoto důvodu zde byl poměr nových osídlenců vůči původnímu obyvatelstvu jen velmi malý a autochtonní obyvatelstvo si podrželo převahu. S tím souvisí také skutečnost, že zde nedošlo k razantnímu poklesu počtu obyvatel a hustota osídlení zůstala převážně zachována. Nicméně postoj řady Čechů i státních orgánů vůči obyvatelům Hlučínska zůstal velmi rezervovaný a zdejší obyvatelstvo bylo dlouhodobě považováno za nepřiliš spolehlivé.

Hospodářsky se teritorium Hlučínska podobá zbytku západní části expozitury, jelikož se zde nenacházely žádné významnější průmyslové provozy. Zdejší hospodářství se opíralo především o zemědělskou výrobu a na to navázaný potravinářské a zpracovatelské provozy. Z důvodu minimálního odsunu a tím pádem i minimální míry příchodů nových osídlenců, nedošlo ani k většímu přerozdělování zemědělské půdy, která zůstala v držení původních vlastníků a byl zde tudíž vydán nejmenší podíl národních správ i přidělených zemědělských usedlostí v celém regionu.⁴⁵

Velmi významným rysem, spojujícím Hlučínsko se zbytkem západní části expozitury, byla jeho poloha na hranici s nově získanými polskými teritorii ve Slezsku.

43 Marie GAWRECKÁ, *Vznik hranic Československého Slezska*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 303–305; Čeněk KADLEC, *Hry o hranice*, Chrást u Poříčan 2001, s. 52–53.

44 Dušan JANÁK, *Populační vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 424.

45 Jana KUTNOHORSKÁ, *Úsilí KSČ o upevnění svazku dělníků a rolníků při realizaci Košického vládního programu v oblasti expozitury ZNV Ostrava (1945–1948)*, in: *Průmyslové oblasti 7*, Opava 1980, s. 100.

Zdejší hranice delimitovaná ve 20. letech, vedla v řadě případů značně nejasně, což způsobovalo množství hraničních incidentů. Navíc na území Hlučínska směřovali ve velkém uprchlíci z Horního Slezska. V řadě případů se jednalo o Moravce žijící v ratibořském okrese, kteří měli na Hlučínsko rodinné vazby, ale jednalo se i o Němce prchající před násilnostmi a perzekucemi ze strany polských orgánů.

Jak je patrné, Hlučínsko představovalo svébytný region, jež se od zbytku západní části ZNVEO lišil především strukturou obyvatelstva i tím, že zde neproběhl plošný odsun, což ovlivnilo i místní majetkové poměry. Nicméně charakterem hospodářství i pozicí na hranici s nově získanými polskými teritorii ve Slezsku spadá do západní části expozitury, kam jsme jej zařadili.

II.

VÝCHODNÍ ČÁST ZNVEO

Východní část expozitury se od západu odlišovala výrazně vyšší hustotou osídlení i řádově vyšším počtem obyvatel. Také národnostní struktura tohoto regionu byla značně odlišná od západní části. S výjimkou okresu Český Těšín, tvořili ve všech zbývajících okresech v roce 1930 většinu obyvatelé hlásící se k československé národnosti. Podíl německé menšiny byl ve všech těchto okresech menší než na západě, přičemž v okr. Nový Jičín byly pozice mezi nimi a Čechy vesměs vyrovnané a v okresech Bílovec, Fryštát a Moravská Ostrava žily silné německé menšiny. Naopak velmi početná byla v tomto regionu tradičně zastoupena polská menšina, obývající především okresy Fryštát a Český Těšín, ve kterém v r. 1930 Poláci představovali nejpočetnější skupinu obyvatel.

Významné změny přinesl konec války a poválečné měsíce. V důsledku odsunu německého obyvatelstva se stala tato menšina vesměs zanedbatelnou. Velmi silné postavení si naopak udrželi i po válce Poláci, žijící nadále především na teritoriu Těšínska. Na místo odsunutých Němců přišli především Češi a Slováci, přičemž se slovenská menšina stala do r. 1950 poměrně výraznou především na území okresů Ostrava a Karviná. Konkrétní podobu národnostního vývoje okresů východní části expozitury v letech 1930 až 1950, shrnuje tabulka č. 4

	Národnost						Celkem
	Národnost československá	Národnost německá	Národnost polská	Národnost židovská	Jiná	Cizinci	
Bílovec	34 551	12 109	44	105	6	820	47 675
Frydek	104787	4831	1079	475	48	4275	115495
Fryštát	87999	11188	34545	1271	86	6976	142065
Nový Jičín	46760	37708	70	156	53	1495	86242
Místek	55684	1410	134	119	71	723	58141
Moravská Ostrava	103525	21914	471	2267	107	8665	136949
Český Těšín	32640	5994	41685	791	56	4168	85334

	Národnost								Celkem
	Česká	Slovenská	Ukrajinská a Ruská	Polská	Německá	Maďarská	Jiná	Neuvedeno	
Ostrava	227161	10248	304	4807	1408	459	516	356	47 675
Bílovec	37560	758	25	118	461	24	24	34	115495
Český Těšín	52490	704	31	29515	94	72	35	69	142065
Karviná	81249	3287	60	26585	125	109	102	94	86242
Místek	68435	987	24	319	233	62	61	146	58141
Nový Jičín	60426	1091	53	247	849	36	120	199	136949

Tabulka č. 4: Národnostní složení východních okresů ZNVEO 1930 a 1950⁴⁶

Z důvodu relativně nízkého množství Němců na celkové populaci, mělo v tomto regionu vysídlení mnohem menší dopad jak na lidnatost jednotlivých okresů, tak i na hustotu osídlení. Pouze z Němci silně osídlených okresů Nový Jičín a Bílovec bylo totiž nuceně vysídleno větší množství lidí, konkrétně pak přes 27 tisíc osob v prvním, resp. 8,5 tisíce osob ve druhém případě. Ostatní okresy zaznamenaly pouze menší množství odsunutého německého obyvatelstva, takže dopad odsunu na demografickou a sociální strukturu těchto oblastí lze označit za minimální. Celkové změny množství obyvatelstva mezi roky 1930 a 1947 shrnuje tabulka č. 5.

	Přítomné obyvatelstvo		rozdíl v %
	1930	1947	
Bílovec	47 675	37 988	-20,3
Český Těšín	85 334	84 549	-1
Fryšát	127 689	142 065	-10,1
Místek	119 064	112 268	-5,7
Nový Jičín	86 242	70 349	-18,4
Ostrava-město	191 521	180 960	-5,5

Tabulka č. 5 Proměna počtu obyvatel regionu 1930/1947⁴⁷

46 Tabulka sestavena dle: *Statistický lexikon obcí v republice Československé. Sv. II. Země Moravskoslezská, Praha 1935; Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957.*

47 Tabulka sestavena dle: *Statistický lexikon obcí v republice Československé. Sv. II. Země Moravskoslezská, Praha 1935; Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Praha 1957.*

Z důvodu výrazně menší míry vysídlení původního obyvatelstva, hrálo zemědělské doosídlování ve východní části expozitury menší roli než v západně položených okresech. Naopak výrazným motivem pro příchod nových obyvatel se stal rozvoj průmyslových podniků a dolů na Ostravsku, spojený s pracovními pobídkami a budováním ubytovací a dopravní infrastruktury. Celkem do května 1947 zamířilo do okresů východní části expozitury cca 117 tisíc nových obyvatel. Jelikož však v těchto okresech již před válkou tvořilo české obyvatelstvo většinu, nebo bylo velmi početnou menšinou, tak zde podíl nových osídlenců na celkovém množství obyvatel také nebyl tak markantní, jako na západě. Jistou výjimku tvořil pouze okres Nový Jičín, kde původně žila silná německá menšina, na jejíž místo zamířili osídlenci především z Moravy a Slezska. Množství přistěhovalců a jejich podíl na obyvatelstvu ve sledovaných okresech východní části expozitury shrnuje tabulka č. 6.

Okres	Počet osídlenců od 1.5. 1945 do 22.5. 1947	Podíl přistěhovalého obyvatelstva na populaci okresu (v %)
Moravská Ostrava/Ostrava	35 690	19,7
Fryštát	23 888	18,7
Český Těšín	14 377	17
Místek	8 640	7,7
Bílovec	7 845	20,7
Nový Jičín	26 939	38,3

Tabulka č. 6: Noví přistěhovalci do východní části ZNVEO a jejich podíl na obyvatelstvu⁴⁸

Hospodářsky spadá celá oblast východu expozitury do ostravské průmyslové oblasti. Ta se vyznačovala hlavně vysokou koncentrací báňského průmyslu (Ostravsko-karvinské doly), železářského průmyslu (Vítkovické a Třinecké železárny, Bohumínské drátovny apod.) a strojírenského průmyslu. Zemědělská výroba zde byla zastoupena spíše jen doplňkově.⁴⁹ Vzhledem k vysoké koncentraci průmyslové výroby, hrál tento region klíčovou hospodářskou roli nejenom v lokálním kontextu, ale i v celorepublikovém, jelikož v poválečných letech zdejší doly zajišťovaly většinu dodávek černého uhlí a koksu čs. průmyslu a místní železárny zajišťovaly výrobu většiny surového železa a oceli i válcovaných výrobků.⁵⁰ Okresy Bílovec, Nový Jičín a Místek si ve větší míře zachovaly tradiční charakter s větším podílem zemědělců v populaci.

48 Tabulka sestavena dle: Josef VYTISKA a kol., *Ostravská průmyslová oblast v 1. polovině 20. století. Kapitoly z vývoje průmyslu a obyvatelstva*, Ostrava 1973, s. 176.

49 Zdeněk JIRÁSEK, *Ekonomický vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 440–441.

50 *Vymezení a vývoj ostravské průmyslové oblasti ve 20. století. Metodické a heuristické problémy*, in: *Teorie a metody výzkumu. Ostravská průmyslová oblast ve 20. století*, Opava 1967, s. 255.

Železárenský a textilní průmysl zde byl převážně koncentrován do okresních měst a jejich blízkého sousedství.

Do charakteru regionu výrazně zasahovala jeho poloha na hranici s Polskem. V případě východní části expozitury se jednalo především o hranici s územím, které náleželo Polsku i před r. 1945. Specifickou roli pak hrálo zejména Těšínsko, rozdělené v roce 1920 mezi ČSR a Polsko. Toto území zůstávalo neuralgickým bodem čs.-polských vztahů i po 2. světové válce, jelikož zatímco Československo nebylo ochotno vůbec otevírat debatu na téma revize hranice v tomto regionu, tak polští činitelé požadovali alespoň minimální ústupek čs. strany.⁵¹ Přetrvávající spory, jejichž ohlasy přispívaly k napětí v širším regionu čs.-polského pohraničí, byly částečně utlumeny až po březnu 1947, kdy došlo pod sovětským dohledem k podpisu Československo-polské smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci.

51 Aleš BINAR – Zdeněk JIRÁSEK, *Slezsko v československo-polských vztazích v letech 1945–1947*, Slezský sborník 110, 2012, č. 1–2, s. 68 – 69.

IIA.

TĚŠÍNSKO

Velmi specifickým regionem v rámci východní části expozitury je území Těšínska. Jedná se o západní část bývalého Těšínského knížectví, rozděleného po 1. světové válce podél řeky Olše mezi ČSR a Polsko. Tento region se od zbytku východní části expozitury liší především zdejší národnostní strukturou a můžeme jej rozdělit na dvě části. Ta první zahrnuje pás území podél státní hranice, sahající od Ostravy po Jablunkovsko (tradičně nazýváno Zaolží, tedy území za řekou Olší) a tvořený okresy Český Těšín a Fryštát, kde bylo obyvatelstvo národnostně smíšené, avšak převažovali Poláci, mezi nimiž byli silně zastoupeni evangelíci. Druhou část Těšínska tvořilo území náležející v meziválečném období politickému okresu Frýdek, kde tvořili Češi naprostou majoritu a polské i německé obyvatelstvo zde bylo relativně slabé.⁵²

Za války bylo Těšínsko připojeno přímo k Říši jako součást provincie Horní Slezsko a řada zdejších obyvatel byla nucena přijmout tzv. volkslistu a tím se stali i německými občany.⁵³ Po válce se pak odhadovalo, že na Těšínsku žilo asi 100 tisíc osob s volkslistou, nicméně vysídleno jich bylo jenom minimum. Odsunu se vyhnuli i tzv. polští okupanti, čímž se rozuměli Poláci, kteří do regionu přišli po 1. říjnu 1938.⁵⁴ Na Těšínsku tak zůstalo zachováno autochtonní polské osídlení, přičemž v některých obcích představovali Poláci nadpoloviční většinu obyvatelstva.

Z hospodářského hlediska oblast Těšínska spadala do ostravské průmyslové zóny, takže i zde představoval klíčový segment ekonomiky průmysl. Nadpoloviční většina zdejších obyvatel pracovala coby dělníci, zemědělství zde hrálo menší roli a bylo zastoupeno především ve východněji položených hornatých oblastech na pomezí se Slovenskem.

52 Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021, s. 3–33.

53 Mečislav BORÁK, *Fenomén německé volkslisty*, in: *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 111–119.

54 Dušan JANÁK, *Populační vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 423.

ORGANIZAČNÍ VÝVOJ SNB NA ÚZEMÍ ZNVEO

Ačkoliv je období mezi květnem 1945 a koncem roku 1948 relativně krátké, tak organizační struktura SNB na území expozitury se v tomto období několikrát proměnila. Předmětné změny byly ovlivněny jak celostátním vývojem organizace SNB, tak i lokálními specifiky regionu. V prvním chaotickém období mezi květnem a červnem 1945 lze sledovat, jak se vedle armády a partyzánských oddílů snažily na zkoumaném území převzít zodpovědnost za vymáhání bezpečnosti nově budované sbory. Toto chaotické první období je ukončeno vydáním výnosu Ministerstva vnitra o organizaci SNB ze dne 30. června 1945, který nejenom určil SNB za jediný sbor v ČSR odpovědný za dohled a vymáhání vnitřní bezpečnosti státu, ale také nastínil jeho organizační členění. Toto členění se ještě v průběhu roku 1945 pozměnilo, avšak v následujících letech zůstalo až na několik dílčích změn prakticky stejné, a to až do poúnorového vývoje. Po prvních úpravách vyvolaných mj. i personální očištěním sboru, doznala organizace SNB po únorovém převratu nejzásadnější změny až koncem r. 1948, kdy v důsledku zrušení zemského zřízení a zavedení krajů, začalo docházet k organizačním změnám, jež měly kopírovat nové územněsprávní členění republiky.

Krátce po skončení války se jevila jako klíčová otázka bezpečnostního zajištění pohraničí, obývaného převážně Němci. Podle výnosu generálního velitele uniformované policie z 18. května 1945 byly ve všech sídlech okresních úřadů zřízena okresní četnická velitelství, v bývalých sídlech velitelství četnických oddělení, vznikla četnická oddělení a v sídlech okresních soudů četnické oddíly. Tyto jednotky měly být plně motorizované, vyzbrojeny lehkými kulomety, samopaly a granáty.⁵⁵ Vzhledem ke specifickým podmínkám v pohraničí i nedostatku sil, jež by tento úkol mohly splnit, ale výkon bezpečnosti nemohl být zajišťován pouze četnickým sborem, či jinými nově tvořenými sbory, ale především armádou a partyzánskými jednotkami. Až v průběhu času došlo k jejich nahrazení postupně vytvářenými státně-bezpečnostními sbory.

V případě expozitury byla bezpečnost zprvu zajišťována především 1. čs. tankovou brigádou se sídlem v Moravské Ostravě, která zodpovídala za území od Jablunkova až k Vrbnu pod Pradědem.⁵⁶ Mimo nich ale byla bezpečnost lokálně zabezpečována všelijak, jak ukazuje např. zpráva ředitele Úřadu národní bezpečnosti dr. Hoblíka o návštěvě Bruntálu, v němž se jako první o bezpečnost ve městě i okolí starali příslušníci partyzánského oddílu Rudá Morava, vedeného čerstvě jmenovaným pplk. Vilémem Kadlčákem-Chlumeckým. Po rozpuštění partyzánských oddílů a příjezdu armády, byli partyzáni nadále spoluzodpovědní za dodržování bezpečnosti, jelikož na požádání představitelů MNV sloužili jako pomocná síla Národní bezpečnostní stráže a dohromady pracovali pod názvem Místní bezpečnostní strážní oddíl (MBSO). Mimo nich v Bruntále ještě koncem června sloužili někteří němečtí policisté, označení na rameni páskou s nápisem „N“ pod dohledem českých příslušníků MBSO.⁵⁷

Nový bezpečnostní sbor byl definitivně ustaven výnosem Ministerstva vnitra ze dne 30. června 1945, čímž došlo k zániku všech ostatních bezpečnostních sborů a Sbor národní bezpečnosti se stal jediným státně-bezpečnostním sborem v republice. S tímto sborem měli po provedení očisty splynout příslušníci dosud existujících bezpečnostních sborů.⁵⁸ Sbor národní bezpečnosti byl členěn do tří složek, jež každá zodpovídala za jinou část výkonu bezpečnostní a policejní služby, konkrétně se jednalo o a) uniformovaný sbor zajišťující pořádek, b) sbor neuniformované národní bezpečnosti, zahrnující vnitřní i zahraniční zpravodajství a o c) kriminální službu. Všechny tyto složky stály vedle sebe paralelně, měly po vertikální linii vybudovaný samostatný aparát, ale vše směřovalo k tomu, aby se organizačně k sobě přiblížily a časem splynuly.⁵⁹ Takto členěn byl SNB i na území expozitury. Mimo tuto strukturu stály správní orgány SNB, jež disponovaly významným vlivem na výkon bezpečnostní práce na zkoumaném území.

56 Tomáš STANĚK, *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005, s. 22.

57 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285. Nutno podotknout, že působení partyzánů bylo provázáno řadou problémů, kam lze zařadit rabování, či různé násilnosti. Viz Franz CHOCHOLATÝ-GRÖGER, *Bruntál a aktivity 1. čs. samostatné tankové brigády* (červen – srpen 1945), online: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010031030>, [cit. 1. srpna 2022].

58 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku*, in: Sborník ministerstva vnitra 2003, s. 68–70.

59 Tamtéž, s. 78.

VÝVOJ V OBDOBÍ KVĚTEN 1945 AŽ ÚNOR 1948

Při výstavbě sboru byla aplikována zásada dvojí podřízenosti útvarů SNB, na jedné straně byl okresní, resp. zemský velitel podřízen svým nadřízeným v rámci služební hierarchie, na straně druhé pak ale podléhal správním orgánům, fungujícím v rámci národních výborů. Orgánem, jemuž náleželo řízení a dohled nad činností sboru, byly správní úřady národní bezpečnosti, což stanovil Ústavní dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Sb. o národních výborech a prozatímním národním shromáždění a také svolání čs. vlády k vytvoření národních výborů se směrnicemi pro jejich organizaci z dubna 1944.⁶⁰ Tento stav byl potvrzen i po osvobození země a návrh na vnitřní organizaci národní bezpečnosti z léta 1945 stanovil, že úkoly vnitřní národní bezpečnosti provádějí Ministerstvo vnitra, ZNV a ONV, jejich výkonným orgánem je Sbor národní bezpečnosti, budovaný podle vojenských zásad.⁶¹ Tento návrh se i prosadil a na výkon bezpečnostní služby SNB dohlížely politické správy národních výborů prostřednictvím svých bezpečnostních odborů a to na všech stupních národních výborů s výjimkou místní (s výjimkou JNV), tzn. na úrovni ZNV a ONV, resp. OSK.

Struktura správních orgánů SNB se ustavila poměrně rychle v průběhu června až září 1945 a tvořila ji síť bezpečnostních referátů, fungujících v rámci národních výborů na zemské a okresní úrovni. Tato struktura byla dotvořena v říjnu 1945, kdy došlo ke vzniku zemských odborů bezpečnosti (ZOB). Tyto orgány měly za úkol organizovat a řídit všechny složky národní bezpečnosti, vykonávající činnost na podřízením území. Mimo Prahy a Brna se dalším sídlem ZOBu v českých zemích stala Moravská Ostrava.⁶² Klíčovou roli získaly Zemské odbory bezpečnosti II. oddělení (ZOB II), jež byly součástí ZNV a fungovaly v jeho rámci coby úřadovny úřadu národní bezpečnosti. ZOB II vykonávaly dohled nad všemi složkami SNB v zemi, dohlížely na ONV/OSK v rámci bezpečnostní služby a v případě stížností proti ONV/OSK ve věcech bezpečnosti, rozhodovaly tyto spory.⁶³ Podle zadání Ministerstva vnitra bylo úkolem ZOB II především budovat zpravodajský aparát, jménem ZNV dohlížet nad bezpečností státu v exozituře, dohled nad bezpečnostními referenty i bezpečnostními složkami, dodávat jménem ZNV podřízeným složkám příkazy, podávat zprávy o státní bezpečnosti ZNV a odboru Z Ministerstva vnitra a provádět vlastní šetření ve věcech státní bezpečnosti.⁶⁴ ZOB II v exozituře byl tvořen politickým zpravodajstvím,

60 Karel JECH – Karel KAPLAN (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, Brno 2002, s. 125–128.

61 ABS, 310, kart. 19, inv. č. 8.

62 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 69.

63 ABS, 310, kart. 4, inv. č. 1.

64 Tamtéž.

obranným politickým zpravodajstvím, hospodářským zpravodajstvím a pomocnými odděleními a referáty.⁶⁵ Význam zpravodajství v rámci ZOB byl zdůrazněn tím, že oblastní pobočky obranného zpravodajství v okresech nebyly podřízeny patřičným ONV/OSK, ale přímo ZNV, v jehož rámci fungovaly právě ZOB. Zemský odbor bezpečnosti, II. oddělení s platností k 1. červenci 1947 změnil své označení ze ZOB II na Zemskou úřadovnu zpravodajskou (ZUZ).⁶⁶

Na okresní úrovni byly ZOB II podřízeni bezpečnostní referenti, kteří stáli v čele referátů národní bezpečnosti a organizačně byli součástí národních výborů. Tito referenti sehrávali významnou roli při výkonu bezpečnostní služby, jelikož zajištění bezpečnosti celého obvodu ONV/OSK bylo sloučeno právě v rukou těchto referátů.⁶⁷ Jejich úkolem bylo dohlížet na činnost SNB, zadávat mu úkoly, ale již nesměli zasahovat do jejich odborné a technické realizace, ani nijak provádět personální změny, jakkoliv měli právo v závažných případech tyto změny navrhnout ZNV. Od léta 1946 náleželo do kompetence referátů národní bezpečnosti i vedení ohlašovací agendy, především ve vztahu k výkonu státně-bezpečnostní a kriminální služby.⁶⁸ Mimo toho ale referátům NB náležely i různé další povinnosti, jako byly mj. věci související s odsunem Němců a zajištění jejich majetku, trestní řízení podle dekretu o národní cti, apod.⁶⁹ Referenti podléhali dohledu ZNV, konkrétně pak Zemský odbor bezpečnosti a v záležitostech státně-bezpečnostních pak ZOB II.⁷⁰

I přes vymezení pravomocí, docházelo při výkonu bezpečnostní služby místy ke kompetenčním sporům. Objevilo se množství případů, kdy orgány SNB byly úkolovány politickými úřady tak, že zadané úkoly buď překračovaly kompetence, vymezené SNB, nebo odváděly příslušníky sboru od primárních úkolů, jimiž bylo udržování klidu, bezpečnosti a veřejného pořádku na svěřeném území. Navzdory normám se dokonce objevovaly případy, kdy MNV úkolovaly SNB, třebaže na to neměly ze zákona žádný nárok.⁷¹ Ministerstvo vnitra mělo hlavně zájem na tom, aby v případě agendy státně-bezpečnostní složky a s tím související zpravodajské činnosti, bylo rozdělení kompetencí přísně dodržováno. Také se důsledně dbalo na dodržení zásad utajení, takže v případech spadajících do kategorie státně-bezpečnostní byl o průběhu vyšetřování informován pouze předseda národního výboru a bezpečnostní referent, a to pouze v případech, které se svým politickým významem přímo dotýkaly národního výboru. Pokud bylo třeba zahájit sledování ilegální činnosti osob, nebo celých skupin, mělo to vždy být řešeno pouze po linii služební, bez zapojení bezpečnostních

65 ZAO, ZNVEO, kart. 184, inv. č. 288.

66 ZAO, ZNVEO, kart. 136, inv. č. 272.

67 ZAO, ZNVEO, kart. 130, inv. č. 271.

68 ZAO, ZNVEO, kart. 130, inv. č. 271.

69 ZAO, ZNVEO, kart. 130, inv. č. 271, působnost referátů národní bezpečnosti ze 17. září 1946.

70 ABS, f. 310, kart. 4, inv. č. 1, schéma státní bezpečnosti v okrese.

71 ZAO, ZNVEO, kart. 128, inv. č. 271, Zatěžování SNB úkony, které nesouvisí s jeho zákonným vymezením z 30. srpna 1945.

referentů. Teprve až po skončení pátrání a uzavření případu, měli bezpečnostní referent a předseda národního výboru obdržet zprávu.⁷² Vzhledem k tomu, že se KSČ ale podařilo obsadit řadu pozic bezpečnostních referentů svými členy a stejně tak ovládali jak ústřední, tak i lokální orgány politického zpravodajství, tak bezpečnostní referenti mohli takto vymezené kompetence v následujících letech překračovat.

Zásah do organizace správních orgánů SNB znamenal zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti. Podle jeho znění zůstaly správními úřady národní bezpečnosti na zkoumaném území expozitury ZNV v Moravské Ostravě a na okresní úrovni pak jednotlivé okresní národní výbory. Stejně tak Sbor národní bezpečnosti byl i nadále považován za výkonný orgán správních úřadů národní bezpečnosti.⁷³ Zákon v praxi potvrdil dvojí podřízenost bezpečnostních složek, a to jednak vyšším instancím SNB a jednak příslušným národním výborům prostřednictvím jejich bezpečnostních referátů. Došlo ale k posílení národní bezpečnosti zřízením úřadoven národní bezpečnosti při ONV (OSK) a MNV.⁷⁴

Hlavní role v zajišťování a prosazování bezpečnosti připadla v rámci sboru uniformované složce SNB, jejímž úkolem bylo řešení jak běžné kriminality, tak i dohled nad klidem a bezpečností v rozjitřených poválečných letech. Výstavba nového bezpečnostního sboru byla zahájena již v květnu 1945 a probíhala i na území Slezska, kde bylo 15. května rozhodnuto o vytvoření zvláštního bezpečnostního velitelství pro Slezsko. Velitelství mělo řídit činnost bezpečnostních orgánů na teritoriu vznikající expozitury ZNV. Tyto bezpečnostní orgány se jmenovaly nejprve Národní stráž, později Národní bezpečnostní stráž a ustavovaly se postupně v jednotlivých okresech z řad nově příchozích osídlenců, bývalých příslušníků předválečných bezpečnostních sborů, ale i z partyzánů a dalších. Rozkazem č. 1 Národní bezpečnostní stráž pro Slezsko, vstoupilo v platnost rozhodnutí, že nově zřízenému velitelství spadají do kompetence všechny okresy Českého Slezska a přilehlé okresy Moravská Ostrava, Nový Jičín a Místek. Pod pravomoc designovaného velitele kpt. Vladimíra Sedláře spadaly také různé bezpečnostní sbory, které se během května 1945 utvořily. Jednalo se o Národní bezpečnostní stráž pro Slezsko-venkov, což bylo vlastně bývalé četnictvo. Dále pak Národní bezpečnostní stráž v Moravské Ostravě, Opavě, Českém Těšíně a Novém Jičíně, nebo třeba i zmíněného bruntálského MBSO. Sbor se skládal jak z uniformované složky, jíž tvořilo četnictvo a policie a neuniformované složky.⁷⁵ Dne 12. června vzalo Ministerstvo vnitra na vědomí existenci tohoto velitelství,

72 ZAO, ZNVEO, kart. 132, inv. č. 272, Kompetence národních výborů v záležitostech Sboru národní bezpečnosti a politického zpravodajství z 8. října 1945.

73 Zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti, online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-149> [cit. 31. ledna 2022].

74 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 69, s. 80.

75 ABS, A-17, kart. 3, inv. č. 17.

a následně došlo k jeho ustavení coby expozitury zemského velitelství SNB se sídlem v Moravské Ostravě.⁷⁶ Současně s těmito změnami byl výnosem Ministerstva vnitra změněn i název státně-bezpečnostního orgánu na Sbor národní bezpečnosti.⁷⁷ Dekretem ministra vnitra Václava Noska byl ustaven velitelem Sboru národní bezpečnosti ve Slezsku opětovně kapitán Sedlář.⁷⁸ Existence expozitury zemského velitelství SNB, sídlící v Moravské Ostravě, svým rozsahem působnosti teritoriálně kopírující území Ostravské expozitury MZNV, byla potvrzena 5. září 1945 výnosem ministra vnitra č. 1884/V/6. Expozitura disponovala ve svém obvodu působnosti veškerými pravomocemi, které byly v oboru vnitřní zemské bezpečnosti přikázány zemskému velitelství SNB v Brně.⁷⁹ Pro výkon svěřených úkolů byla pro sbor klíčová síť služeben, rozprostřená po celém území expozitury.

Již koncem června byl schválen prozatímní organizační řád SNB, tedy uniformované složky sboru. V čele stálo Zemské velitelství SNB pro Slezsko se sídlem v Moravské Ostravě, jehož velitelem byl kpt. V. Sedlář. Nejbližšími spolupracovníky velitele se stali jeho I. a II. zástupce. I. zástupce vykonával zároveň funkci velitele štábu B, II. zástupce pak velel štábu A. Štáblem A se rozuměl uniformovaný sbor národní bezpečnosti, což byla bývalá uniformovaná policie a četnictvo. Struktura štábu A byla následující: Ia: organizační – vyvíjelo preventivní a represivní péče o veřejný klid a pořádek v dohodě s oddělením III štábu B. Zajišťovalo výkon bezpečnostních a pořádkových opatření při všech slavnostech a shromážděních. Doplňovací oddělení zařazené pod Ia zodpovídalo za školení, tělovýchovu a osvětovou činnost.

- Ib: výstroj a výzbroj – dohlíželo na zbraně, náradí, výzbroj, výstroj, služební psy, ubytování a stravování (po dohodě se IV. oddělením).
- II: osobní – vedlo osobní agendu, kam spadaly osobní záležitosti členů sboru, vedení jejich osobních listin, vydávání povolení ke sňatku, přijímání do služby a propouštění, povyšování, odvelení, přemístění, vedení superarbitračního řízení, dovolené, zproštění služby, přeložení, úrazy, smrtelná zranění a sebevraždy příslušníků SNB.
- III: právní – vedlo právní záležitosti NB související se službou, dále pak pořádkové a disciplinární záležitosti.
- IV: hospodářské a účetní – záležitosti hospodářské, mzdové a finanční
- V: zdravotní – záležitosti zdravotní služby
- VI: zpravodajské a spojovací – zajišťovalo dodávání zpráv, zařizování a údržbu spojů, uskladnění a péči o spojovací zařízení. Podílelo se na přípravě posudků příslušníků SNB, sloužících ve spojovacích odděleních. Prověřovalo také spolehlivost osob sloužících ve zpravodajské a spojovací službě.

76 Vlastimil KROUPA, *Sbor národní bezpečnosti 1945–1948*, Praha 1977, s. 26.

77 ZAO, ZNVEO, kart. 142, inv. č. 274.

78 ABS, 304, inv. č. 304-131-1.

79 Tamtéž.

VII: dopravní – přidělovalo služební vozidla, podílelo se na vyšetřování nehod služebních vozidel a při kontrole dodržování dopravních předpisů. Zodpovídalo za kontrolu technického stavu služebních vozidel. Ve spolupráci s II. oddělením spolurozhodovalo o přemístění a ustavení řidičů služebních vozidel.⁸⁰

Štáb B představoval úřady národní bezpečnosti. Štáb byl dále členěn následovně:

I: organizační a osobní – obstarávalo organizaci úřadů národní bezpečnosti. Organizovalo speciální školení a výcvik. Spravovalo osobní a disciplinární záležitosti zaměstnanců těchto úřadů.

II: hospodářské – Hospodářské a platové záležitosti, výstroj a výzbroj. Obstarávalo vybavení úřadů NB po stránce věcné.

III: státně-politické a hospodářsko-politické – státní bezpečnost, podávalo štábu A (oddělení Ia) návrhy na preventivní a represivní péči o veřejný klid. Vykonávalo dohled nad nedovolenými pomníky, nevhodnými názvy, provádělo bezpečnostních opatření při návštěvách a průjezdech významných osob (po dohodě se štábem A). Podávalo periodické situační zprávy, hlášení o mimořádných událostech, sledoval tisk a rozhlas, měl dohled nad stranami, součinnost při provádění spolkového zákona. Řešilo záležitosti Němců a politické trestné činy.

VI: bezpečnostní (kriminální) – Zajišťovalo jednotné řízení kriminální služby. Jako zástupce přednosta bylo určeno přidělit na oddělení důstojníka s kriminalistickým výcvikem.⁸¹

V červnu 1945 došlo k vymezení kompetencí velitelů na jednotlivých úrovních. Zemskému veliteli SNB v expozituře byla podřízena okresní velitelství SNB, jež měla sídla v okresních městech. Úkolem zemského velitelství bylo dohlížet na bezpečnost a pořádek na zemské úrovni. V Moravské Ostravě a okresech Český Těšín, Bílovec a Fryštát existovala i podřízená obvodní velitelství, která spadala pod pravomoc velitele okresu. Okresní velitelství měla za úkol preventivními i represivními kroky pečovat o veřejný pořádek v okresech, provádět bezpečnostní a pořádková opatření na všech slavnostech, shromážděních a podnicích, pokud tyto události nesouvisely se státní bezpečností, podílet se na pátracích akcích, apod. Ve svém jednání měli okresní velitelé postupovat v souladu a po dohodě s okresním správcem úřadu národní bezpečnosti.⁸² Nejnižším článkem organizační struktury SNB se staly jednotlivé stanice. Ty se nacházely jak ve velkých městech, tak i v menších obcích, kde ale počet příslušníků byl omezen pouze na několik málo mužů.

Zásadnější úpravy doznalo toto schéma v říjnu 1945, kdy došlo ke zřízení oblastních velitelství, coby nového článku organizační struktury SNB. K tomuto došlo

80 ABS, f. 304. inv. č. 304-131-1, Denní rozkaz č. 1 velitelství SNB expozitura Ostrava z 26. června 1945.

81 ABS, f.304. inv. č. 304-131-1.

82 Tamtéž.

na základě výnosu ministra vnitra z 20. září 1945. Oblastní velitelství SNB vznikla ve městech, kde pracovaly krajské soudy (s výjimkou Nového Jičína) a byla i obdobně teritoriálně vymezena jejich pravomoc. Oblastní velitelství v Moravské Ostravě získalo do podřízenosti správní okresy východní části ZNEVO, konkrétně Český Těšín, Fryštát, Frýdek, Místek, Moravskou Ostravu a Nový Jičín. Oblastní velitelství sídlící v Opavě bylo nadřízeným orgánem pro SNB v západních okresech ZNEVO, jimiž byly Bílovec, Bruntál, Jeseník, Hlučín, Krnov a Opava-venkov i město.⁸³ Oblastní velitele jmenoval přímo hlavní velitel SNB, ale podřízení byli zemskému veliteli. Oblastní velitel byl představený okresním velitelstvím, spadajícím do jeho teritoriální působnosti a jejich velitelství měla stejnou organizační strukturu jako velitelství zemské.⁸⁴ S platností od 15. října 1945 vstoupila v platnost další změna, podle níž ve vybraných okresních městech měla dále existovat dvě okresní velitelství, která si nebyla nadřízena, nebo podřízena, ale stála na stejné úrovni. Od sebe se odlišovala římskými číslicemi I a II, přičemž velitelství I zajišťovalo bezpečnost v okresním městě a nejbližším okolí, zatímco velitelství II bylo nadřízeno všem ostatním stanicím v okrese, který byl i jeho služebním obvodem. Okresní velitelství I byla přímo podřízena oblastním velitelstvím. Stejná změna proběhla i na úrovni oblastních velitelství, když nově fungovala tři oblastní velitelství, dvě v Moravské Ostravě, přičemž OblV Moravská Ostrava I zajišťovalo bezpečnost ve městě a okolí, zatímco OblV Moravská Ostrava II bylo představeno okresním velitelstvím ve svém obvodu. Toto členění ale nebylo aplikováno v případě oblastního velitelství Opava, jež nebylo dále členěno a fungovalo beze změny.⁸⁵ Pod okresními velitelstvími ještě fungovaly jednotlivé stanice, jichž bylo v letech 1945 a 1946 v expozituře přesně 200. Mimo ně stály i různé silniční, nebo hnané stanice pro provádění postrku. Tyto stanice ale různě vznikaly a zanikaly na základě momentálních potřeb, takže je nemožné přesně rekonstruovat jejich strukturu v daném období.

Po realizaci všech změn a ustálení organizačního členění, byla na počátku roku 1946 struktura SNB v expozituře taková, že zahrnovala jedno zemské velitelství, tři oblastní velitelství (OblV Moravská Ostrava I a II a OblV Opava), dvanáct okresních velitelství II a šest okresních velitelství I a 200 stanic.⁸⁶ K menším úpravám této organizační struktury došlo v dubnu 1946, když na základě výnosu Ministerstva vnitra z ledna 1946 v Bruntále, Českém Těšíně, Jeseníku, Krnově a Novém Jičíně byla zrušena okresní velitelství I a došlo k jejich sloučení s okresními velitelstvími II. Zároveň došlo

83 ABS, f. A-17, kart. 2, inv. č. 5, zřízení oblastních velitelství z 20. září 1945.

84 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 69.

85 Josef CEPEK, *Budování a činnost Sboru národní bezpečnosti na někdejším okrese Bruntál v letech 1945–1948*, in: Sborník Bruntálského muzea, 2003, s. 115–116; ABS, 304, kart. 131, inv. č. 131-4.

86 ABS, A-17, kart. 13, inv. č. 111.

k navýšení, nebo naopak ke snížení počtu stanic v jednotlivých okresech.⁸⁷ Od července 1946 byla i zbývající okresní velitelství rozdělena na okresní velitelství I a II přejmenována odstraněním římských číslovek a připojením slov „město“ (I) nebo „venkov“ (II). Tato změna se dotkla také oblastních velitelství, takže nově pracovalo Oblastní velitelství Moravská Ostrava-město a Moravská Ostrava-venkov.⁸⁸ Spíše kosmetického charakteru byla změna, která reagovala na přejmenování Moravské Ostravy na Ostravu, takže s platností od září 1946 se všechny názvy zemského i obvodního velitelství, změnily z Moravská Ostrava pouze na Ostrava.⁸⁹ V dalších letech se struktura uniformovaného sboru ve Slezsku zásadně již neměnila, ačkoliv v průběhu r. 1946 a 1947 si s růstem počtu příslušníků mohl SNB dovolit otevřít a obsadit několik nových služeben. Na konci roku 1947 tak fungovala na území expozitury tři oblastní velitelství, 11 okresních velitelství a 219 stanic.⁹⁰ V této podobě existoval vesměs bez dalších zásadních organizačních změn uniformovaný sbor až do února 1948.

Vedle uniformovaného sboru stály paralelně již od r. 1945 dvě další složky, které měly ale odlišnou agendu a do jisté míry i svébytnou organizační strukturu. Velmi významnou složkou byla StB, která se zabývala státně-bezpečnostní agendou, kterou běžně neřešil uniformovaný sbor. Státně-bezpečnostní složka SNB se ustavila během léta a podzimu 1945, a přestože byla zařazena do struktury SNB, fakticky se jednalo o paralelní sbor se svou vlastní strukturou. Státně-bezpečnostní agenda byla rozlišována na zpravodajskou a státně-bezpečnostní službu, jež byla vůči zpravodajství její výkonnou složkou, kterou na lokální úrovni zajišťovaly jednotlivé oblastní úřadovny StB a jejich pobočky. Případy spadaly do kompetence StB tehdy, jednalo-li se o protistátní činnost, jež mohla být zahrnuta pod jakýkoliv trestně-právní předpis.⁹¹

V čele organizační struktury státně-bezpečnostní složky národní bezpečnosti stála zemská úřadovna státní bezpečnosti, která fungovala při zemském velitelství SNB a byla i podřízena zemskému veliteli SNB. Na oblastní úrovni analogicky fungovala oblastní úřadovna StB, podřízená oblastnímu velitelství a na okresní úrovni pak okresní úřadovny, podřízené okresnímu velení SNB.⁹² Je ovšem nutné zmínit, že začlenění StB do organizační struktury SNB je hodně komplikované, jelikož výnosem ministra vnitra z února 1946 nebyla tato složka součástí SNB, ale podléhala ještě přímo ministerstvu vnitra.⁹³ Státně bezpečnostní služba také podléhala dvojímu

87 ZAO, ZNVEO, kart. 129, inv. č. 271.

88 ABS, 304, kart. 131, inv. č. 131-5.

89 ABS, A-17, kart. 3, inv. č. 17.

90 ABS, A-15, inv. č. 79.

91 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 78.

92 Tamtéž.

93 Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 244.

vedení, na jedné straně podléhala úřadu národní bezpečnosti, jímž na ZNV byl referát vnitra, jehož úřadovnou byl ZOB II, na straně druhé podléhala i nadřízeným institucím v rámci organizační struktury výkonné složky státně bezpečnostní služby. Úřad národní bezpečnosti a ZOB II dohlížely jménem ZNV na činnost zemské úřadovny StB a vydávaly směrnice, jimiž se museli příslušníci řídit. Na oblastní úrovni státní bezpečnosti zastávaly roli ZOB II a úřadu národní bezpečnosti jednotlivé oblastní zpravodajské odbočky. Na úrovni okresů pak bezpečnostní referenti ONV/OSK dohlíželi na okresní velitelství StB.⁹⁴

Úprav doznala organizace bezpečnosti na podzim 1946. Dne 23. října byl vydán prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby, jehož cílem bylo vnést pořádek do státně-bezpečnostní práce, která se dosud utvářela v jednotlivých zemích samostatně a se zřetelem na lokální specifika. StB měla vyšetřovat všechny trestné činy spáchané proti státu, činy proti ústavním činitelům ČSR, vyšetřování promyslového a hospodářského vyzvědačství, ochrana a šetření ve věcech bezpečnosti představitelů cizích států v době jejich pobytu v ČSR a spolupůsobení ve správním řízení při evidenci cizinců, vydávání pasů, zbrojních průkazů, osvědčení o národní spolehlivosti, apod. Na zemské úrovni byla státně-bezpečnostní služba realizována zemskými úřadovnami StB (Zstb), oblastními úřadovnami StB (Ostb) a pobočkami oblastních úřadoven StB (Postb). Zemská úřadovna měla za úkol vést a řídit bezpečnostní službu v zemi a účastnit se vyšetřování jakéhokoliv státně-bezpečnostního případu. Mimo dalších administrativních úkolů, zemská úřadovna také spolupůsobila ve zpravodajské činnosti a předkládala zprávy odboru Z. Na základě tohoto nového organizačního řádu došlo k reorganizaci oblastních úřadoven státní bezpečnosti, které v expozituře úřadovaly tři. V Ostravě (pro okresy Bílovec, Frýdek-Místek, Hlučín, Ostrava a Nový Jičín), v Opavě (pro okresy Bruntál, Jeseník, Krnov a Opava) a v Českém Těšíně (pro okresy Český Těšín a Fryštát). V čele jednotlivých úřadoven stáli přednostové, které jmenovalo ministerstvo vnitra. Státně-bezpečnostní problematika byla organizována na nejnižším stupni jinak, než uniformovaný SNB a jen v některých okresech, které spadaly do podřízenosti Ostb, fungovaly pobočky oblastních úřadoven státní bezpečnosti, a naopak mohly fungovat ve městech, která nebyla sídly okresů, ale byly z bezpečnostních hledisek významné. Na konci r. 1946 to byla Ostb v Ostravě, jež měla pobočky v Novém Jičíně a Hlučíně, OstB Opava s pobočkami v Krnově, Jeseníku a Bruntále a OstB Český Těšín s pobočkami v Karvině a Jablunkově.⁹⁵ V r. 1947 proběhla na základě §33 zákona č. 149/1947 Sb. další změna, která znamenala, že zemské úřadovny státní bezpečnosti se zřídily v rámci zemských velitelství SNB pro obvod působnosti ZNV, resp. jeho expozitury. Proto došlo k přejmenování ze ZNV-zemská úřadovna státní bezpečnosti na Zemské velitelství SNB-zemská úřadovna státní bezpečnosti.⁹⁶ Tato změna potvrdila postupné sblížování státně-bezpečnostní složky

94 ABS, 310, kart. 4, inv. č. 1.

95 ZAO, ZNVEO, kart. 134, inv. č. 272.

96 ABS, 310, kart. 4, inv. č. 14.

a její organizace se SNB. Struktura vytvořená v rámci StB v letech 1946 a 1947 se lehce odlišovala od struktur uniformovaného SNB, ale zůstala zachována až do r. 1948 a to i po únorovém převratu.

Specifické bylo v rámci státně-bezpečnostní složky postavení zpravodajské služby, jejíž vrcholovým orgánem se stal od května 1945 Odbor pro státní bezpečnost a politické zpravodajství na Ministerstvu vnitra, který byl nazýván Odbor Z. Tento odbor se zabýval státně-bezpečnostní službou, šetřením případů proti státu, apod. Odboru Z podléhaly Zemské odbory bezpečnosti II. oddělení (ZOB II) a formálně jako výkonný orgán zpravodajství i StB. Úkolem ZOB II v oblasti zpravodajství bylo budování vlastních zpravodajských orgánů v celé expozituře a kontrola jejich činnost. Výkonnou složkou byla zemská úřadovna státní bezpečnosti a jí podřízené úřadovny.⁹⁷ Na nižších úrovních bylo zpravodajství organizačně dále členěno na oblastní zpravodajská oddělení (OZO), která byla prvotně v zřizována v městech s fungujícím krajským soudem⁹⁸, ale později byla zohledněna i jiná kritéria. V lednu 1946 tak fungovaly OZO v Moravské Ostravě, Opavě a v Českém Těšíně, čímž kopírovaly síť oblastních úřadoven StB.⁹⁹ Na nejnižším stupni v hierarchii zpravodajství stály pobočky OZO. Odbor Z také zřizoval pobočky oblastních úřadoven v místech, která vyhodnotil jako významná pro zajištění bezpečnosti státu.¹⁰⁰

I pro zpravodajskou službu přinesl změnu prozatímní organizační řád z 23. října 1946. Řád potvrdil státně-bezpečnostní složku coby výkonnou složku zpravodajství. Státní bezpečnost měla pravomoc v případě zpravodajské služby provádět výsledky podezřelých, podnikat domovní prohlídky, zabavovat věci, zatýkat, apod. Státně-bezpečnostní složka měla za povinnost sdělovat zpravodajství všechny poznatky, jež se dotýkaly zpravodajství a zpřístupnit všechny své prameny. Bylo-li v zájmu zpravodajské činnosti provádět nějaké služební výkony, musel zpravodajský orgán požádat státně-bezpečnostní složku o její provedení a ta byla povinna tak hned učinit a podat vyrozumění o výsledku zákroku.¹⁰¹ Výnosem hlavního velitele SNB od 1. ledna 1947 byly každému oblastnímu velitelství SNB přidělen jako styčný orgán pro věci zpravodajské referent, jehož působnost se týkala celého obvodu daného velitelství. Tento přidělený referent byl také příslušníkem SNB a podléhal přímo oblastnímu veliteli. Jeho úkolem bylo spolupracovat ve věcech zpravodajských s přednostou územně příslušné OZO a oblastní úřadovnou StB.¹⁰² Silná role ZOB II ve zpravodajství byla potvrzena v r. 1947, kdy s platností k 1. červenci změnila ZOB II své označení na Zemskou

97 ABS, 310, kart. 4, inv. č. 1.

98 ABS, 310, kart. 1, inv. č. 3.

99 ABS, 310, kart. 1, inv. č. 3.

100 ZAO, ZNVEO, kart. 134, inv. č. 272; Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 248.

101 ZAO, ZNVEO, kart. 134, inv. č. 272.

102 ABS, 310, kart. 34, inv. č. 1.

úřadovnu zpravodajskou (ZUZ).¹⁰³ Další proměna organizace zpravodajství přišla na základě §34 a 35 zákona č. 149/1947 Sb., když došlo ke splynutí zpravodajských úřadoven na všech úrovních s lokálně příslušnými úřadovny StB. Konkrétně to znamenalo, že s platností k 31. prosinci 1947 byl zrušen Zemský odbor zpravodajský (ZOZ) v Ostravě i jí podřízené oblastní zpravodajské odbočky (OZO). Jejich administrativní úkoly byly převedeny na zemskou úřadovnu státní bezpečnosti, které převzaly i osobní spisy příslušníků zpravodajství. Na oblastní úrovni od 1. ledna 1948 připadla odpovědnost za výkon zpravodajské služby na oblastní úřadovny státní bezpečnosti. Pro zajištění tohoto úkolu byly vytvořeny při oblastních úřadovnách zpravodajské referáty, tvořené bývalými členy OZO. Přednostové tohoto oddělení se zároveň stali zástupci přednosty oblastních úřadoven státní bezpečnosti (OStB).¹⁰⁴

Poslední složkou SNB byla kriminální služba, která se věnovala běžné i závažné kriminalitě, která nijak nesouvisela se státní bezpečností. Během r. 1945 došlo k vytvoření organizační struktury kriminální služby, jež existovala paralelně se strukturou uniformovaného sboru NB. V červenci 1945 bylo zřízeno kriminální oddělení, které sídlilo v Moravské Ostravě a mělo se stát i centrálou pro kriminální případy v celém obvodu expozitury. Oddělení se členilo do sedmi odborů, přičemž nejtěžším zločinům se věnoval odbor III/3, který řešil vraždy, zabití, smrtelné nehody, únosy, vydírání, apod.¹⁰⁵ Na základě úprav ze září 1945 se s platností od října stabilizovala organizační struktura kriminální služby tak, že v čele stála zemská kriminální úřadovna-expozitura se sídlem v Moravské Ostravě, již byly podřízeny dvě oblastní kriminální úřadovny. První sídlila v Moravské Ostravě a její teritoriální působnost zahrnovala tzv. Velkou Moravskou Ostravu a správní okresy Fryštát, Český Těšín, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Bílovec a Hlučín. Sídlem druhé oblastní kriminální úřadovny byla Opava a teritoriálně byla její působnost vymezena na správní okresy Opava (město i venkov), Krnov, Bruntál a Jeseník. Ve jmenovaných městech, mimo Moravskou Ostravu a Opavu, byly zřízeny okresní kriminální úřadovny. Výjimkou byl okres Fryštát, kde byla okresní kriminální úřadovna zřízena v Novém Bohumíně a její pobočka v Karvině.¹⁰⁶

Struktura kriminální složky zůstala zachována až do r. 1947, kdy po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. se ještě více sblížila organizace kriminální služby se SNB. Toto členění teritoria expozitury do dvou oblastních kriminálních úřadoven (Ostrava a Opava) zůstalo zachováno až do r. 1948, přestože v případě uniformovaného sboru

103 ZAO, ZNVEO, kart. 136, inv. č. 272.

104 Tamtéž.

105 ZAO, ZNVEO, kart. 142, inv. č. 274. Celkově byla organizace kriminální služby následující: Odbor III/1 – správní III/2 – služba poznávací a hlásná, III/3 – Trestné činy proti bezpečnosti života, III/4 – Delikty mravnostní a zločinnost mládeže, III/5 – Krádeže, III/6 – Podvody a trestné činy proti řízenému hospodářství (sem spadala oddělení III/6-P – podvody, zpronevěry, korupce, zneužití moci, padělání peněz a cenných papírů, podvodný úpadek, omamné jedy, obchod se ženami, hazardní hry, III/6-H – Trestné činy proti řízenému hospodářství, III/7 – Pátrání. Viz tamtéž.

106 Tamtéž.

byla organizace lehce odlišná.¹⁰⁷ Na nižší úrovni ale byla kriminální služba již organizována obdobně a při jednotlivých okresních velitelstvích SNB fungovaly okresní kriminální služebny.

Před příchodem organizačních změn v letech 1946 a 1947 se vytvořila poměrně jasná organizace bezpečnosti v českých zemích, která i přes dílčí změny v dalších letech, zůstala zachována až do r. 1948. Na zemské úrovni byly správními úřady národní bezpečnosti Zemské národní výbory, konkrétně pak jejich referáty vnitřní a jeho úřadovnou byl ZOB. Tyto orgány měly v popisu práce dohled nad všemi složkami SNB v dané zemi, dohled nad všemi ONV/OSK ve věci bezpečnostní služby a rozhodovaly ve v případě stížností proti ONV/OSK ve věcech bezpečnostních. Vlastní výkon bezpečnosti byl zajišťován SNB a jeho složkami na úrovni zemské, oblastní a okresní.¹⁰⁸ Během roků 1946 a 1947 došlo ke změnám, které velmi sblížily organizační členění jednotlivých složek bezpečnostního sboru v expozituře, avšak i přesto toto sjednocování lze najít několik odlišností v organizaci jednotlivých složek. V čele bezpečnosti stálo zemské velitelství SNB, při němž fungovala zemská kriminální úřadovna a zemská úřadovna státní bezpečnosti, která po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. fungovala pod názvem Zemské velitelství SNB – zemská úřadovna státní bezpečnosti.¹⁰⁹ Na nižší úrovni byla oblastní velitelství SNB, a na této úrovni také pracovala oblastní kriminální úřadovna a oblastní úřadovna státní bezpečnosti. Teritoriální vymezení působnosti jednotlivých oblastních velitelství a úřadoven se ale nepřekrývala. Existovala totiž tři oblastní velitelství uniformovaného sboru SNB; Ostrava-město, Ostrava-venkov a Opava, což se mírně lišilo od struktury státně-bezpečnostní (Ostb v Ostravě, Opavě a Českém Těšíně) i kriminální složky (oblastní úřadovny v Opavě a Ostravě). Na okresní úrovni působila ve všech okresech expozitura okresní velitelství SNB, jež velela jednotlivým stanicím v obvodu své územní působnosti. Kriminální složka SNB měla s výjimkou sídel oblastních velitelství také v každém okrese expozitury svou úřadovnu. Státně-bezpečnostní složka naopak zřizovala pobočky oblastních úřadoven pouze ve vybraných sídlech s ohledem na místní státně-bezpečnostní podmínky (Postb byla v Hlučíně, Jablunkově, Jeseníku, Karvině, Krnově a Novém Bohumíně). Uniformovaný SNB disponoval ještě nižší organizační jednotkou, než StB a kriminální služba. Tou byly jednotlivé stanice, avšak jejich rozložení je jen velmi obtížné rekonstruovat, jelikož během sledovaných let došlo k řadě zrušení, přesunů, nebo úprav teritoriální působnosti těchto stanic. Pod jednotlivými stanicemi pak různě existovaly i silniční kontrolní stanice pro kontrolu provozu, pasové kontrolní stanice, pohotovostní stanice, hnanecké stanice pro provádění postrku, apod.¹¹⁰

107 ABS, 304, kart. 134, inv. č. 134-4.

108 ABS, f. 310, kart. 4, inv. č. 1.

109 ZAO, ZNVEO, kart. 137, inv. č. 272.

110 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitřní, Praha 2003, s. 76.

PO ÚNORU 1948

Poúnorové proměny se dotkly i správních orgánů bezpečnosti a byly obsaženy v zákoně č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení a zákoně č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti. Na jejich základě byly nově upraveny a rozvrženy dosud existující kompetence bezpečnostních referátů národních výborů vůči SNB. Na základě nových pravidel bezpečnostnímu referentovi mělo nadále náležet politické řízení, obecně právní předpisy a všeobecný dohled nad výkonem služby SNB. Další změny přineslo rozdělení řízení státní správy na Ministerstvu vnitra, kde vznikly dvě nezávislé skupiny, jedna zabývající se bezpečností, druhá vnitřní správou. Po této úpravě z listopadu 1948 byly jisté kompetence ponechány národním výborům, ale vztahy mezi SNB a národními výbory se dále odvíjely na jiných principech než dosud. Došlo k posílení bezpečnosti převedením některých správních agend na bezpečnostní složky. Sem patřily pasové, cizinecké, spolkové, shromažďovací, tiskové a další záležitosti, které na krajských velitelstvích národní bezpečnosti měly nově řešit 5. oddělení.¹¹¹ Tyto úpravy připravované ještě v roce 1948 ale vstoupily v platnost až v roce 1949, takže se jimi nebudeme blíže zabývat.

Po únorovém převratu došlo na jaře 1948 ke změnám ve struktuře velitelství SNB v expozituře. Tyto změny vycházely ze zásady, že po jejich aplikaci má mít velitelství obdobnou strukturu, jako Hlavní velitelství SNB. To znamenalo, že zemské velitelství-expozitura Ostrava, bylo organizováno do čtyř oddělení, jimiž bylo oddělení řízení sboru, organizace sboru, osobní záležitosti a věcná potřeba sboru. Štáb sboru se členil na užší a širší. Mezi členy užšího štábu patřili mimo zemského velitele jeho zástupce, náčelník štábu, přednostové zemské kriminální a státně-bezpečnostní úřadovny, pobočníci a kancelářský personál.¹¹²

Mimo reorganizace zemského velitelství, došlo po únoru 1948 i k několika úpravám organizačního členění jednotlivých složek SNB. Nejvýrazněji změny zasáhly uniformovaný sbor SNB, jehož organizace zůstala na vyšších stupních nezměněná, ale vinou výrazného poklesu početního stavu příslušníků sboru v důsledku poúnorové očisty, došlo k redukci stanic v expozituře. Řada stanic totiž v důsledku očisty trpěla podstavou, a aby se zajistil řádný výkon služby, muselo být přistoupeno k této reorganizaci. Tato redukce byla poměrně rozsáhlá a k 20. květnu 1948 byly zrušeny stanice Hošťálkovicích, Krmelíně a Bruzovicích, jejich služební obvod byl rozdělen mezi sousední stanice. Ještě rozsáhlejší redukci stanic nařizoval rozkaz z 8. června 1948, jehož zněním došlo ke zrušení několika desítek místních služeben SNB na území expozitury. V důsledku rušení těchto vybraných stanic došlo také k úpravám služebních

111 Tamtéž, s. 82–83.

112 ZAO, ZNVEO, kart. 131, inv. č. 271.

obvodů zbývajících stanic, jež musely nově pokrýt i území zanikajících stanic.¹¹³ Ve stejné době ale souběžně vznikly hnané stanice, jež měly postrkem odsouvat tulačky, osoby štítící se práce, osoby bez dokladů, prostitutky, trestance a propuštěné káranče. Stanice měly vzniknout na území všech okresních měst v obvodu expozitury.¹¹⁴

Po únorovém převratu byla pochopitelně řešena otázka budoucího vývoje StB a rychle se objevily návrhy na její novou organizační podobu. Výraznou změnu přinesla organizační a personální reorganizace, vycházející z výnosu ZNV-expozitury Ostrava z 20. května 1948. K 1. červnu 1948 došlo ke sloučení expozitury zemské úřadovny státní bezpečnosti s oblastní úřadovnou StB v Ostravě a v důsledku splynutí obou úřadoven, byla přeorganizována zemská úřadovna tak, aby mohla plnit výkon státně bezpečnostní služby na území spadající dříve pod Ostb Ostrava. Zstb se dále členila na oddělení presidiální, výkonné, evidenční a zpravodajské.¹¹⁵ Debaty o podobě StB se táhly po většinu roku a výsledky se promítly v prosinci 1948 do zákona č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti. Text zákona nakonec nepřistoupil k úplnému oddělení StB od státně-bezpečnostního sboru a zůstala tak formálně zachována jeho jednota, ale došlo k posílení pozice StB, když byla stanovena autonomie StB vůči ostatním složkám sboru i její vůdčí úloha.¹¹⁶ Další změny byly přijaty v r. 1949, což ale již překračuje časové vymezení naší studie.

Změn nezůstala ušetřena ani kriminální služba. S platností k 1. dubnu 1948 došlo k úpravě počtu okresních kriminálních úřadoven. To konkrétně znamenalo, že byly zrušeny okresní kriminální úřadovny v Bílovci, Bruntále, Hlučíně a Novém Jičíně. Nadále zůstaly aktivní kriminální pracoviště ve Frýdku, Jeseníku, Krnově, Českém Těšíně a Fryštátě i s jeho expoziturou v Bohumíně. Úkoly zrušených úřadoven přešly na okresní velitele SNB.¹¹⁷

Ve druhé polovině roku 1948 se již začaly připravovat další proměny organizační struktury SNB, jež vycházely z připravovaného zavedení krajského zřízení. Podle §21 zákona č. 280/1948 Sb. měly při bezpečnostních referátech KNV vzniknout krajská velitelství národní bezpečnosti.¹¹⁸ Konkrétní podobu organizačních změn předjímal na krajské zřízení navázaný zákon č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti, jež v § 2 stanovil, že novou organizační strukturu SNB stanoví Ministerstvo vnitra.¹¹⁹ Výnos o organizačních změnách byl následně vydán 20. prosince 1948 a jeho nejvýznam-

113 Tamtéž; ABS, 304, kart. 131, inv. č. 134-7.

114 ZAO, ZNVEO, kart. 131, inv. č. 271.

115 ZAO, ZNVEO, kart. 139, inv. č. 272.

116 Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost. Historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948–1956*, Zlín 2021, s. 15.

117 ABS, 304, kart. 134, inv. č. 134-4.

118 Zákon č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení, online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-280> [cit. 11. 2. 2022].

119 Zákon č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti, online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-286#f3204923> [cit. 5. 2. 2022].

nějším bodem bylo zřízení krajských velitelství. Tato velitelství do jisté míry nahradila dosud existující oblastní velitelství, ale přešla na ně také část činností agentury zemských velitelství. Zemská o oblastní velitelství tak s koncem roku 1948 ukončila svou činnost. Společně s tím ukončily svou činnost jak zemské, tak i oblastní úřadovny státní bezpečnosti a kriminální úřadovny. Jejich agenda přešla buď na krajská velitelství národní bezpečnosti, krajská velitelství státní bezpečnosti, nebo na Ministerstvo vnitra. Oblastní úřadovny v sídlech budoucích krajů se zároveň měly stát základem nových krajských velitelství StB, zatímco úřadovny mimo tato sídla měla plnit funkci základů pro budoucí oddíly StB.¹²⁰ Nová velitelství zahájila svou činnost od 1. ledna 1949, takže časově již přesahují rámec stanovený naší studií.

SHRNUTÍ

Během prvních týdnů po válce vznikla řada lokálních sborů a milicí, které měly vedle armády a partyzánů zajišťovat bezpečnost. Od konce června 1945 ale již existoval jediný sbor prosazující bezpečnost, jež v sobě zahrnoval tři složky-uniformovaný sbor, státně-bezpečnostní sbor, jež byl výkonnou složkou zpravodajství a kriminální sbor. Tyto složky byly do velké míry autonomními subjekty s odlišnou organizační strukturou, jež se teprve během následujících let začala sblížovat, ačkoliv až do konce sledovaného období některé odlišnosti zůstaly zachovány. Nejvyšší instancí pro všechny složky bylo zemské velitelství SNB-expozitura Ostrava, resp. zemské úřadovny StB a kriminální, jež působily v rámci zemského velitelství. Na nižším stupni stála oblastní úřadovny, resp. oblastní úřadovny. Jejich sídla ale nebyla stejná a ani jejich teritoriální působnost se nepřekrývala. Příčinou byly odlišné preference, a tak zatímco uniformovaný sbor disponoval třemi oblastními velitelstvími, jež ale jedno bylo vyloučeno pouze pro dohled nad bezpečností v samotné Ostravě, tak státně-bezpečnostní složka také disponovala třemi oblastními velitelstvími, přičemž jedno ale působilo v klíčovém Českém Těšíně, kde i po r. 1945 pokračovaly spory o Těšínsko. Na nejnižší úrovni se struktura také lišila, jelikož uniformovaný sbor měl okresní velitelství ve všech okresech expozitury, zatímco kriminální složka pouze v některých okresech, Opava a Ostrava pro kriminální případy spadaly pod oblastní kriminální úřadovny. StB měla na nejnižší úrovni pobočky oblastních úřadoven, které ale působily jenom v některých okresech. Správním orgánem SNB byly referáty národní bezpečnosti, které na zemské i okresní úrovni vytvořily svou organizační strukturu již v r. 1945, která do konce sledovaného období prošla jenom menšími organizačními proměnami.

PERSONÁLNÍ VÝVOJ SNB

Mimo výstavby organizační struktury sboru bylo velkou výzvou zajištění dostatečného množství mužů, kteří by vykonávali službu a prosazovali bezpečnost obnovené republiky. Personální základ sboru v roce 1945 můžeme rozdělit do několika základních kategorií. Jednalo se jednak o příslušníky bývalých bezpečnostních sborů, které v roce 1945 zanikly, tedy o státní policisty a četníky, kteří ale museli získat kladné stanovisko očistné komise. Ta zkoumala jejich chování v období let německé okupace, ale také jejich postoj ke Košickému vládnímu programu apod.¹²¹ Uvedený personální základ byl postupně doplňován nováčky, kteří ale mohli být do sboru zařazováni až po absolvování školicích kurzů. Mimo nich byli po přezkoumání státní, národní a mravní spolehlivosti přijímáni příslušníci čs. zahraničního vojska, partyzáni a bývalí vězňové koncentračních táborů.¹²² I přesto, že zdrojů mužstva pro sbor bylo relativně dost, tak především v prvních měsících trpěl SNB v expozituře citelným podstavem, který významně narušoval jeho schopnost plnit svěřené úkoly. Zmíněný nedostatek mužstva plynul především z faktu, že převážná část teritoria ZNVEO byla v roce 1938 odstoupena Německu či Polsku, takže zde oproti území protektorátu chyběla personální i organizační kontinuita. Komplikované národnostní a sociální poměry v pohraničí i v ostravské průmyslové aglomeraci zároveň kladly zvýšené nároky na personální zajištění stanic SNB.

Personálně byla situace během léta 1945 velmi problematická a počet mužů sloužících v bezpečnostních sborech nestačil na zajištění pohraničí. Ačkoliv byly 18. května 1945 rozhodnutím generálního velitele uniformované policie zřízeny četnické oddíly v počtu 1 důstojník, 1 vrchní strážmistr, 1 praporčík a 20 až 30 četníků, jež měli zajistit klíčové pozice v pohraničí¹²³, tak reálně se v prvních měsících o bezpečnost

121 Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 239.

122 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 68–70.

123 ABS, A-17, kart. 3, inv.č. 24.

musela starat armáda. Ani poté, co se armáda stáhla a přenechala zajištění bezpečnosti nově formovanému sboru, nebyla personální situace ve slezském pohraničí o mnoho lepší. Jak uváděla žádost exozitury zemského velitelství v Moravské Ostravě z 30. června, tak do tohoto data bylo na území pod jeho správou ustaveno 200 stanic SNB, avšak většina z nich byla jenom minimálně obsazena. Až 70 % všech stanic bylo obsazeno pouze jedním až třemi příslušníky a 3 stanice v okr. Opava-venkov, 7 stanic v okr. Krnov a 8 stanic v okr. Bruntál, dosud nebylo obsazeno vůbec. Nedostatek kvalifikovaných sil pocítovali také na velitelství v Ostravě, kde dosud nebyla zahájena očista sboru, jelikož chyběl důstojník justiční služby, který by tento proces mohl vést. Stejně tak chyběli lidé na hospodářské oddělení, což také značně komplikovalo chod velitelství. Všechny tyto neduhy navrhoval velitel kpt. V. Sedlář řešit přesunutím nadbytečných členů sboru z českého a moravského vnitrozemí.¹²⁴

I přes personální problémy, které tížily všechny organizační stupně SNB v exozituře, se podařilo během léta 1945 konstituovat velitelský sbor. V čele sboru stálo velitelství, jehož centrem byl štáb. Ten na přelomu června a července 1945, tedy v době překotného budování organizační struktury sboru, získal následující podobu:

Funkce	Jméno	pozn.
Zemský velitel SNB v exozituře	kpt. Vladimír Sedlář	
Velitel štábu USNB	mjr. Emil Plodek	2. náměstek zemského velitele SNB ZNV Brno
Pobočník velitele štábu	por. Bedřich Salus	
Vedoucí oddělení Ia (organizační)	por. Petr Nezval	nahrazen 8. srpna špkt. Drahomírem Daňkem
Vedoucí oddělení Ib (výzbroj a výstroj)	por. Josef Šulc	
Vedoucí II. oddělení (osobní)	por. Rudolf Fritscher	
Vedoucí III. oddělení (právní)		od 8. srpna mjr. Antonín Simper
Vedoucí IV. oddělení (hospodářské a účetní)	npor. Bohuslav Bartek	
Vedoucí V. oddělení (zdravotní)		
Vedoucí VI. oddělení (zpravodajské a spojovací)	npor. Josef Černý	nahrazen 8. srpna por. Františkem Bacikem
Vedoucí VII. oddělení (dopravní)	por. Josef Ježek	

Tabulka 7: Personální struktura zemského velitelství SNB exozitura Moravská Ostrava¹²⁵

124 ZAO, ZNVEO, kart. 142, inv. č. 274.

125 Tabulka sestavena dle: ABS, 304, kart. 131, inv. č. 131-1.

V této rané fázi nacházíme mezi členy štábu několik předválečných četnických důstojníků (Plodek, Simper a další). Nejvýznamnější pozici ale získal bývalý komisař 9. praporu partyzánské brigády Jana Žižky kpt. Vladimír Sedlář, který do té doby působil jako velitel stráže národní bezpečnosti v Moravské Ostravě. Ten ve své funkci zůstal jen relativně krátkou dobu, jelikož na podzim 1945 čelil kritice kvůli násilnostem páchaným v ostravském internačním táboře pro Němce „Hanke“. Ačkoliv jeho konkrétní zapojení nebylo vyšetřováním doloženo, byl pod tlakem veřejnosti a tisku odvolán ze své funkce a přeložen do Prahy.¹²⁶ Mimo něj zastával nejvýznamnější funkci mjr. Emil Plodek, příslušník prvorepublikového četnictva, sloužící před válkou na Brněnsku. Ten v květnu 1945 převzal nejprve funkci velitele Národní bezpečnostní stráže pro Slezsko-venkov, což bylo de facto bývalé četnictvo. Po reorganizaci sboru a vzniku SNB se stal 2. náměstkem zemského velitele a náčelníkem štábu velitele SNB v expozituře.¹²⁷ Mimo personálního složení štábu se během léta vytvořil i velitelský sbor jednotlivých okresních velitelství SNB, který byl následující:

Okres	Jméno a hodnost	Pzn.
Jeseník	por. Leopold Židek	Velitel okresu
Krnov	por. výk. Jan Sokl	Velitel okresu
Opava – venkov	npor. Jan Wariš	Velitel okresu
Bruntál	Josef Paška	Velitel okresu
Hlučín	vrch. stržm. Jaroslav Fišer	Velitel okresu
Fryštát	npor. výk. Josef Scheuer	Velitel okresu
Místek	škpt. výk. Valentin Kartousek	Velitel okresu
Český Těšín	por. Ferdinand Kaminski	Velitel okresu
Nový Jičín	vrch. stržm. Alois Pokorný	Pověřený velitel okresu
Bílovec	vrch. stržm. František Malanta	Velitel okresu

Tabulka 8: Okresní velitelé SNB v létě 1945¹²⁸

126 Mečislav BORÁK, *Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, in: Ostrava. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska 18, Ostrava 1997, s. 103. Později Sedlář působil jako krajský velitel SNB v Karlových Varech, roku 1951 na vlastní žádost odešel od SNB a pracoval ve zbrojovce Dubnici nad Váhom. Na počátku 50. let se objevila obvinění, která kolovala již dříve, že za svého působení v partyzánském oddíle a později i ve vedoucích pozicích SNB svého postavení zneužíval ve svůj prospěch. Nic však nebylo prokázáno. Viz ABS, A2/1, inv. č. 1 567. Sám Sedlář své ostravské působení v publikovaných memoárech zmiňuje pouze okrajově: Vladimír SEDLÁŘ, *Za svobodu našich národů a mír. (Vzpomínky partyzánského komisaře v Slovenském národním povstání)*, Brno 1989, s. 123–125.

127 ABS, A-17, kart. 3, inv. č. 17.

128 Tabulka sestavena dle: ABS, 304, kart. 131, inv. č. 131-1.

V průběhu srpna až října 1945 se také podařilo ustavit personální obsazení zemské, oblastních i okresních kriminálních úřadoven v expozituře. Přednostou zemské kriminální úřadovny-expozitura Moravská Ostrava, byl jmenován kriminální policejní komisař JUDr. Vlastimil Veselý, který současně zastával i pozici přednosty oblastní kriminální úřadovny v Moravské Ostravě. Šlo o předválečného kriminalistu a účastníka protinacistického odboje, dlouhodobě působícího v regionu a znalého místních reálií. Přednostou opavské úřadovny byl kriminální policejní komisař JUDr. Jindřich Machálek. V čele okresních úřadoven stáli kriminální obvodní inspektor Vítězslav Medek (Nový Bohumín), kriminální asistent Evžen Potyš (Karviná, coby zástupce vedoucího okresu Fryštát), kriminální obvodní inspektor Oldřich Sejček (Český Těšín), kriminální obvodní inspektor Josef Kubala (Frýdek), kriminální obvodní inspektor Jindřich Rádek (Nový Jičín), kriminální obvodní inspektor František Petruška (Bílovec), kriminální obvodní inspektor František Lampart (Hlučín), kriminální obvodní inspektor Vladimír Glomb (Krnov), kriminální obvodní inspektor Bohumil Šmuk (Bruntál) a kriminální asistent Eduard Růžička (Jeseník).¹²⁹

I když se SNB v létě 1945 podařilo vytvořit organizační strukturu a obsadit většinu stanic, problém nedostatku personálu se nadále nedařilo odstranit. Jako nouzové řešení, mající za cíl překlenout přetrvávající problémy, bylo rozhodnuto o přidělování čekatelů SNB na dosud ještě neobsazené, nebo jenom slabě obsazené služebny. Šlo v zásadě o návrat k prvorepublikové praxi, kdy byli četničtí čekatelé v rámci výcviku přiřazováni na stanice. Takto proběhlo ve dnech 15. až 20. listopadu zařazení celkem 308 čekatelů do služby a jejich přidělení ke stanicím. Nejvíce jich směřovalo na Oblastní velitelství I Moravská Ostrava (138), dále pak na Okresní velitelství I Český Těšín (20) a Okresní velitelství I Krnov (18). Menší množství putovalo do řídce obydlených oblastí západní části expozitury, když 5 příslušníků přibýlo na služebnu v Osoblaze a menší množství na další stanice v regionu.¹³⁰

Nicméně ani počet příslušníků dosažený na konci roku 1945 nebyl dostatečný, jelikož řada stanic zůstávala nadále slabě obsazena. Početní stavy SNB navíc napínaly i další úkoly, jejichž plnění odčerpávalo tolik potřebné síly ze stanic a velitelství. Jednalo se především o střežení internačních a sběrných internačních táborů pro Němce, na čemž se v prosinci 1945 podílelo celkem 199 příslušníků, přičemž největší tábor v Moravské Ostravě střežilo 62 mužů. Mimo táborů byli příslušníci SNB nasazováni na střežení průmyslových objektů, vlakové kontroly a doprovody vlaků, na což muse-lo velitelství vyčlenit také necelých 40 mužů.¹³¹

Nedostatečné množství příslušníků sboru v terénu se pokusil zlepšit výnos ministra vnitra z 31. ledna 1946, který reorganizoval expozituru zemského velitelství v Moravské Ostravě. Tento krok umožnil uvolnit několik důstojníků k výkonu pořádkové

129 ABS, A-17, kart. 2, inv. č. 4.

130 ABS, f. A-17, kart. 13, inv. č. 111, seznam útvarů SNB v expozituře, posílených čekatelů SNB ve dnech 15 až 20. listopadu 1945.

131 ABS, A-17, kart. 13, inv. č. 111.

a bezpečnostní služby v terénu. Zajímavostí je, že mezi uvolněnými byl štábní kapitán Emil Plodek v.v., jež měl převzít výcvik členů ochranné stráže ČSD a dočasně tak ještě se dvěma kolegy byl přidělen Ministerstvu dopravy a techniky.¹³² Toto opatření ale v důsledku uvolnilo pouze 4 důstojníky a 8 příslušníků, takže nemohlo zásadním způsobem vyřešit existující podstavy. Celkově nevypadala personální situace ve Slezsku na počátku r. 1946 příliš dobře a ve sboru sloužili i muži, jež odešli do výslužby a dosud nebyli reaktivováni. Celkový personální stav SNB v expozituře a rozmístění příslušníků dle jednotlivých velitelství, shrnuje následující přehled:

	kmenový stav k 1. únoru 1946				ve výslužbě činné službě, dosud nereaktivovaní		
	důstojníci	příslušníci	civilisté	celkem	důstojníci	příslušníci	celkem
ZV Moravská Ostrava	11	46	3	59	2	0	2
OblV Moravská Ostrava II	1	5	0	6	1	1	2
OV Frýdek-Místek	2	132	0	134	0	15	15
OV Fryštát	1	169	0	170	1	54	55
OV Český Těšín II	0	146	0	146	1	13	14
OV Nový Jičín II	1	131	0	132	0	2	2
OV Český Těšín I	1	57	0	58	0	0	0
OV Nový Jičín I	0	39	0	39	0	6	6
MV Frýdek	2	32	0	34	0	8	8
OblV Opava	1	10	0	11	0	0	0
OV Opava I	1	69	0	70	0	2	2
OV Krnov I	1	31	0	32	0	1	1
OV Bruntál I	1	30	0	31	0	0	0
OV Jeseník I	0	23	0	23	0	3	3
OV Opava II	0	106	0	106	1	26	27
OV Krnov II	2	89	0	91	0	18	18
OV Bruntál II	0	41	0	41	0	14	14
OV Jeseník II	1	126	0	127	0	26	26
OV Bílovec	0	49	0	49	0	11	11
OV Hlučín	0	42	0	42	0	12	12
Celkem	26	1373	3	1401	6	212	218

Tabulka 9: Početní stav uniformovaného sboru SNB v únoru 1946¹³³

132 ABS, A-17, kart. 3, inv. č. 17. Zajímavé je, že zatímco E. Plodek má v r. 1945 hodnost majora, v únoru 1946 mu již náleží nižší hodnost štábního kapitána. Srovnej ABS, A-17, kart. 3, inv. č. 17.

133 ABS, f. A-15, inv. č. 81.

Řešení personální situace SNB v expozituře nakonec přineslo až vyřazení frekventantů školících středisek v průběhu února až dubna 1946. Výcvik čekatelů ve výcvikových střediscích byl šestiměsíční. Jelikož právě slezské pohraničí vykazovalo jedny z největších nedostatků sil, byla řada těchto kurzů realizována na území expozitury, konkrétně v Moravské Ostravě, Bruntále, Kobylé nad Vidnavou, Starém Městě pod Sněžníkem, Javorníku, Krnově a Jeseníku. Celkem tyto kurzy připravily ke službě 644 frekventantů.¹³⁴ Po vyřazení těchto frekventantů výcvik nových příslušníků sboru zajišťovaly školy SNB pro odborný výcvik. Tyto školy připravily pro službu další frekventanty, z nichž někteří již k 1. září 1946 byli přiděleni k jednotlivým velitelstvím a stanicím.¹³⁵ I díky těmto kurzům a školám se podařilo překlenout nejhroší nedostatek v počtu členů sboru a v únoru 1946 již mohlo velitelství SNB v Ostravě instruovat podřízená velitelství, že počty příslušníků se již nacházejí SNB na takové úrovni, že žádosti o přijetí do sboru zájemců z řad příslušníků předválečného četnictva a uniformované policie, neměly být přijímány.¹³⁶

Příslušníci sboru nově vstupující do služby ve 2. polovině r. 1945 a následně v r. 1946, se rekrutovali z různých zdrojů, přičemž ale největší množství pocházelo z řad bezpečnostních sborů fungujících před válkou, nebo během ní. Na území spravovaném ZNV Brno bylo do konce roku 1945 přijato do služby celkem 147 důstojníků a 6 770 příslušníků sboru, kteří dříve sloužili v nějakém bezpečnostním sboru a prošli prověrkou. Mimo nich bylo nově do sboru přijato 10 důstojníků a 2 960 příslušníků. Celkem tak početní stav SNB v zemi Moravskoslezské byl konci r. 1945 157 důstojníků a 9 730 příslušníků.¹³⁷ Řada dalších příslušníků sboru byli bývalí partyzáni, kterých na území spadajícím pod zemské velitelství SNB Brno sloužilo v září 1947 celkem 168 a dalších 83 nemělo partyzánskou legitimaci, přestože se k partyzánům hlásili. Z oněch 168 registrovaných partyzánů jich ale 82 již před válkou vykonávalo službu u policie a četnictva, takže úplnými nováčky bylo jen 86 z nich.¹³⁸ Vedle partyzánů s úředně priznaným statusem účastníka odboje se k SNB v menším množství hlásili také příslušníci různých milicí, jež vznikly v závěru války či prvních dnech míru.

Jak je patrné, tak až 1/3 příslušníků sboru tvořili noví lidé, kteří získávali kvalifikaci na kurzech a následně ve školách SNB. Jak však upozorňuje J. Kalous, tak tento bezprecedentní nárůst počtu příslušníků, byl vykoupěn tím, že se jednalo o jeden z prostředků, jimiž se snažila KSČ ovládnout nově se etablojící bezpečnostní sbor. Součástí vstupních testů totiž byly nejenom otázky z přednášené látky, ale též otázky z politického přehledu, či z rozložení sil ve světě.¹³⁹ Dalším problémem byla kvalita

134 ABS, A-17, kart. 13, inv. č. 111.

135 ABS. 304. inv. č. 304-131-5.

136 ABS. 304. inv. č. 304-134-4.

137 ABS, A-17, kart. 13, inv. č. 111.

138 ABS, A-17, kart. 5, inv. č. 69.

139 Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 240–241.

nových příslušníků sboru. Jelikož byli do řad sboru přijímáni mimo bývalých příslušníků zanikajících bezpečnostních sborů i vojáci a partyzáni, kteří neměli s policejní prací mnoho zkušeností, objevovaly se v jejich činnosti různé problémy. Okresní velitelství SNB Opava-venkov poukazovalo na to, že noví členové sboru, kteří nemají žádné zkušenosti z předválečných let, neovládají náležitě předpisy a je nutné je nadále zaučovat.¹⁴⁰ V dubnu 1946 si dokonce zemské velitelství v Brně stěžovalo, že se množí případy, kdy při vyšetřování příslušníci sboru prozrazují obviněným jména informátorů, či je nechávají nahlédnout do spisů, kde jsou uvedena jména lidí, jež na dotyčné podali udání.¹⁴¹ Za problém lze považovat i opilství příslušníků sboru ve službě i mimo ni.¹⁴² O rozsahu tohoto problému nemáme přesnější data, nicméně rozkazy velitelství SNB v expozituře zmiňují ve sledovaném období několikrát obdobné případy a čl. 4 denního rozkazu č.93/1946 přímo ukládá, že pokud jakýkoliv člen sboru zamlčí opilství jiného člena, bude suspendován a zahájí se proti němu trestní stíhání. I navzdory tomuto rozkazu ale k obdobným případům docházelo, přičemž za nejzávažnější incident lze považovat případ z Bílovce, kde v říjnu 1946 příslušník sboru prap. Josef Schaner v opilosti zastřelil místního rolníka a národního správce Jana Vojtka.¹⁴³

Závažnější problém než opilství představovaly pokusy osob kompromitovaných za okupace zakrýt svou minulost službou u SNB. Obvinění z kolaborace byla později vznesena dokonce proti prvnímu veliteli SNB v obvodu ZNVEO Vladimíru Sedlářovi a okresnímu veliteli v Českém Těšíně por. Františku Surovcovi. Obvinění z kolaborace nebyli ušetřeni ani někteří příslušníci ZOB. Nejsilněji tato obvinění zazněla v poválečných měsících proti Josefu a Adolfu Čečivovi, kteří patřili k nejbližším spolupracovníkům V. Sedláře.¹⁴⁴ Podobná tvrzení se ovšem nikdy bezpečně neprokázala. Naproti tomu jsou doloženy případy konfidentů opavského gestapa, kteří se ucházeli o přijetí k SNB či k lokálním milicím.¹⁴⁵ I přes všechny tyto problémy se nakonec sbor dokázal etablovat, v průběhu zkoumaných let dohlížel na dodržování bezpečnosti a pořádku v regionu a postupně se jeho příslušníci při výkonu své služby profesionalizovali, ačkoliv dílčí problémy a nedostatky se pochopitelně vyskytovaly po celé období.

V průběhu roku 1946 se také i přes zmíněné těžkosti podařilo díky náboru nových členů a přijímání absolventů škol SNB množství příslušníků navýšit do té míry,

140 ZAO, ZNVEO, kart. 183, inv. č. 288.

141 ABS, 304-134-4.

142 Problém alkoholismu byl v prvních poválečných letech rozšířený i mezi dalšími kategoriemi státních zaměstnanců, zejména v odlehlejších pohraničních oblastech. K příčinám patřila absence dohledu nadřízených, nedostatečné možnosti volnočasových aktivit a nezřídka též frustrace a válečná traumata. Srov. Ondřej KOLÁŘ, *K činnosti Okresního soudu Jeseník 1945–1948*, *Historica Olomucensia* 56, 2019, s. 215–233.

143 ABS, 304-131-5.

144 ABS, sign. H-477.

145 Ondřej KOLÁŘ, *Konfidenti opavské úřadovny gestapa před Mimořádným lidovým soudem v Opavě*, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 10, 2017, s. 247–264.

že stanice přestaly trpět podstavy a tím zajistit i řádný výkon služby. Množství příslušníků se dále zvyšovalo i v průběhu roku 1947, jak ukazují statistiky hlavního velitelství SNB, podle nichž k 1. lednu sloužilo v rámci zemského velitelství SNB-expozitura Ostrava 50 důstojníků a 1 883 příslušníků sboru, ale k 1. listopadu 1947 se jejich počet zvýšil již na 60 důstojníků a 2 256 příslušníků sboru.¹⁴⁶ K 1. prosinci 1947 se stav již příliš nezměnil, nadále v obvodu ZNVEO sloužilo v řadách SNB 60 důstojníků a 2 225 řadových příslušníků. Z tohoto množství jich 344 sloužilo v jednotlivých kriminálních úřadovnách.¹⁴⁷

Během let 1946 a 1947 se postupně také konsolidoval velitelský sbor uniformované složky SNB. Jak na nejvyšších pozicích, tak i na nižších se často opakují tatáž jména, nebo dochází ke služebnímu postupu a bývalí zástupci velitele se v některých případech dostali do vedoucí pozice. Tento vývoj přehledně shrnuje tabulka č. 10.

	srpen 1945		listopad 1946		leden 1948	
		Velitel	Velitel	zástupce	Velitel	
ZV	expozitura	kpt. Vladimír Sedlář	mjr. Jan Novák		pplk.	Jan Novák
OblV	Ostrava-město	Neexistovalo	por. Josef Šulc		kpt.	Štefan Rusek
	Ostrava-venkov	Neexistovalo	mjr. Oldřich Justra		škpt.	Adolf Dostál
	Opava	Neexistovalo	pplk. Jaroslav Motl		pplk.	Jaroslav Motl
OV	Fryštát	npor. výk. Josef Scheuer	kpt. Karel Lasota	vrch. strž. Josef Obořil	kpt.	Karel Lasota
	Český Těšín	por. Ferdinand Kaminski	škpt. František Klíma	vrch. strž. Jaroslav Lička	škpt.	František Klíma
	Frydek-Místek	škpt. výk. Valentin Kartousek	prap. Karel Kozel II.	vrch. strž. Josef Gottwald	škpt.	Valentin Kartousek
	Nový Jičín	vrch. stržm. Alois Pokorný	škpt. Antonín Kubiček	por. Jiří Páral	škpt.	Antonín Kubiček

146 ABS, A-17, kart. 2, inv. č. 4.

147 ABS, A-15, inv. č. 79.

OV	Opava-město			prap. František Tomek	kpt.	Vratislav Bartoník
	Opava-venkov	npor. Jan Wariš	škpt. Valentín Kartousek	vrch. strž. Jindřich Flódr	škpt.	Josef Sedlmajer
	Bílovec	vrch. stržm. František Malanta	vrch. strž. Hubert Lamla		por.	Jaroslav Růžička
	Bruntál	Josef Paška	npor. Josef Paška	kpt. Josef Černý	škpt.	Josef Paška
	Jeseník	por. Leopold Židek	škpt. Pavel Petr	vrch. strž. František Štafa	por.	František Maličký
	Hlučín	vrch. stržm. Jaroslav Fišer	vrch. strž. František Huník		por.	František Volech
	Krnov	por. výk. Jan Sokl	por. Jan Sokl	por. Václav Černý	por.	Václav Černý

Tabulka 10: Personální vývoj velitelského sboru SNB 1945 – 1948 148

Při výběru kandidátů na pozice jednotlivých okresních velitelů hrála v tomto období roli nejenom profesní kvalifikace, nebo politická příslušnost, ale často i obyčejná náhoda a improvizace. To lze demonstrovat na příkladu jesenického velitele škpt. P. Petra, jehož osud ilustruje komplikovanost poválečných poměrů. Dlouholetý ostravský policista byl na jaře 1945 zadržen a internován vojáky Rudé armády, kteří jej považovali za Němce. Do Ostravy se vrátil asi po třech měsících, jeho služební místo však bylo mezitím obsazeno. Proto bylo Petrovi nabídnuto nové zařazení v Jeseníku.¹⁴⁹

Jistým problémem, se kterým se vedení SNB v expozituře potýkalo, bylo, že velká část důstojníků a velitelů stanic SNB, zařazených v západní části expozitury, postrádala zkušenost s německým prostředím a někdy i znalost němčiny. K výjimkám patřil zástupce okresního velitele v Krnově Václav Černý, jež ve 30. letech v regionu působil jako velitel četnického pohotovostního oddílu. Jeho důvěrná orientace v lokálních poměrech se osvědčila při stíhání nacistů.¹⁵⁰

148 Tabulka sestavena na základě ABS, f. 304, inv.č. 131-1, Denní rozkaz zemského velitelství SNB - expozitura Ostrava z 11. září 1945; ABS, A-15, inv. č. 78; ABS, f. 310, inv.č. 310-19-9, hlášení o politickém složení velitelského sboru SNB z ledna 1948.

149 Vzpomínky Pavla Petra, rukopis v držení autorů.

150 Ondřej KOLÁŘ, *Poválečné vyšetřování tzv. liptaňské tragédie*, *Historica: Revue pro historii a příbuzné vědy* 9, 2018, č. 1, s. 56–73.

Pevnou strukturu získal i velitelský sbor kriminální a státně-bezpečnostní složky SNB v expozituře. Jeho složení zachycuje následující přehled, jež se vztahuje k polovině ledna 1948.

přednosta - Zemská kriminální úřadovna	vrchní kriminální komisař	dr. Vlastimil Veselý
přednosta - oblastní kr. úřadovna Ostrava	vrchní kriminální komisař	dr. Jindřich Machálek
přednosta - oblastní kr. úřadovna Opava	kriminální komisař	JUDr. František Grym
Přednostové okr. kriminálních úřadoven		
Bílovec	kriminální okresní inspektor	Jaromír Adam
Bruntál	kriminální okresní inspektor	Bohuslav Šmuk
Český Těšín	vrchní kriminální okresní inspektor	Oldřich Sejček
Frydek-Místek	kriminální okresní inspektor	Josef Kubala
Hlučín	vrchní kriminální inspektor	Josef Rezek
Jeseník	kriminální okresní inspektor	Eduard Růžička
Nový Bohumín	vrchní kriminální okresní inspektor	Čeněk Kaša
Krnov	rev. i. II	Vladimír Glomb
Nový Jičín	rev. i. II	Leopold Tesař
Karviná	vrchní kriminální inspektor	Jan Černý
přednosta Zemská úřadovna StB	vrchní komisař politické správy	dr. Lumír Kroček
předsedové - Oblastní úřadovny StB		
Český Těšín	kriminální rada	dr. Karel Bauer
Opava	kriminální rada	dr. Miloš Bahenský
Ostrava	policejní rada	dr. Theodor Poledník
přednostové poboček oblastních úřadoven StB		
Hlučín	kriminální okresní inspektor	Edmund Frodl
Jablunkov	elév kr.	Jan Getfert
Jeseník	kriminální okresní inspektor	Bohumil Kašpařík
Karviná	praporčík SNB	František Skřivánek
Krnov	akt. elév	Vladislav Prokeš
Nový Bohumín	praporčík SNB	František Uhlíř

Tabulka 11: Velitelský sbor StB a kriminální služby SNB v lednu 1948¹⁵¹

151 Tabulka sestavena z ABS, f. 310, inv.č. 310-19-9, hlášení o politickém složení velitelského sboru SNB z ledna 1948.

Po únoru došlo v řadách bezpečnostního sboru k personální očiště. Čistka realizovaná bezprostředně po únoru měla za cíl dostat mimo řady sboru příslušníky nekomunistických stran a další osoby, jež byly považovány za oporu předcházejícího politického režimu. V jejím důsledku muselo opustit sbor velké množství příslušníků, celkem v ČSR nuceně odešlo na dovolenou 10 až 15 % gážístů a až 25 % členů velitelského sboru. Část z těchto lidí byla po superarbitračním řízení přijata zpět, ale většina musela opustit řady sboru.¹⁵² Personálním změnám se pochopitelně nevyhnuli ani nejvyšší představitelé jednotlivých složek SNB v expozituře. Tyto změny souvisely s personální reorganizací bezpečnostní služby, která byla navržena Ministerstvem vnitra 27. dubna 1948 a předpokládala změny nejenom ve státně-bezpečnostní složce, ale také v kriminální složce, jež dlouho zůstávala do velké míry nedotčena komunistickým vlivem. Kriminalistům velel v expozituře vrchní kriminální komisař JUDr. Vlastimil Veselý a jako loajální člen KSČ byl v dubnu navržen do pozice přednosta oblastní kriminální úřadovny Ostrava, do níž byl i počátkem června jmenován. Zde ve své funkci nahradil vrchního kriminálního komisaře JUDr. Jindřicha Machálka, který byl 20. května zproštěn funkce přednosta oblastní ústředny, aby mohl být přesunut na pozici zástupce přednosta oblastní úřadovny StB v Ostravě.¹⁵³ Šlo o jednu z ukázek praxe, kdy byli zkušení předváleční kriminalisté s „problematickým“ kádrovým profilem přerazováni z velitelských postů na pozice zástupců. Po sloučení oblastní a zemské úřadovny StB v květnu 1948 došlo k dalším personálním přesunům. Od expozitury Zstb Ostrava přešli vrchní policejní komisař JUDr. Albín Svoboda a policejní rada JUDr. Teodor Poledník k ZNV-expozitura Ostrava, kde dále působili u politické správy národní bezpečnosti.¹⁵⁴ Příkladem poúnorového kariérního postupu, spojeného s členstvím v KSČ, může být též Arnošt Krpec. Předválečný komunista, španělský interbrigadista a účastník zahraničního odboje nastoupil po skončení války k StB díky přímluvě stranických předáků, jak sám připouštěl v pozdějších služebních životopisech. Po působení na Krnovsku a Bruntálsku byl v rámci poúnorových změn přemístěn do Ostravy, kde nadále sloužil ve štábních funkcích.¹⁵⁵

Během měsíců po únoru 1948 došlo k výraznému personálnímu posílení státně-bezpečnostní služby. Velitelství SNB přidělilo StB celkem 36 řadových příslušníků SNB k úřadovnám státní bezpečnosti v expozituře. Tito noví členové původně sloužili na řadě stanic SNB a až na několik výjimek se jednalo o muže s nižšími hodnostmi, avšak zřejmě politicky loajální vůči KSČ. Můžeme tedy předpokládat, že tato přemístění nebyla vyvolána pouze personální nouzí, ale i snahou obsadit StB politicky loajálními příslušníky. Během transferu přišlo celkem 24 mužů do služeb zemské úřadovny

152 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 87.

153 ZAO, ZNVEO, kart. 138, inv. č. 272.

154 Tamtéž.

155 SZM, podsbrírka Novodobé dějiny, inv. č. VI 1/1.

StB – expozitura Ostrava, osm k Ostb Opava, dva k Postb v Krnově, a po jednom k Postb v Jeseníku a v Novém Bohumíně.¹⁵⁶

V důsledku poúnorových čistek se pochopitelně snížil personální stav SNB v expozituře. Někteří členové sboru postižení očistou byli pouze přerazeni na jinou pozici, velké množství z nich ale muselo přímo odejít ze služby. Množství odchodů bylo natolik citelné, že došlo nejenom k redukci počtu stanic, ale pro zacelení těchto ztrát musel být zahájen nábor nových členů, kteří měli nastoupit do výcvikových středisek. Každý uchazeč o službu u sboru musel být důkladně prověřen, což zajišťovali nejprve velitelé jednotlivých stanic SNB. Ti vyhotovili spis o uchazeči, který podal svou žádost o přijetí na jejich stanici. V tomto posudku stručně zhodnotili uchazeče po stránce mravní, politické a charakterové.¹⁵⁷ Klíčovou položkou byl politický profil žadatele, čímž se mělo zajistit, aby byl sbor poslušným nástrojem politiky KSČ. Po vyhotovení posudku jej měli staniční velitelé za povinnost postoupit okresnímu veliteli, jenž spis každého uchazeče prošel s bezpečnostním referentem, který každého žadatele buď doporučil, nebo nedoporučil k přijetí do sboru. I zde při posuzování hrál klíčovou roli politický profil žadatele. Uchazečův spis byl následně předán zemskému veliteli v expozituře.¹⁵⁸ Pro překlenutí personálních problémů byly do sboru přijímány i ženy. Ty zastávaly pozice sociálně-bezpečnostní, dopravní, spojovací a kancelářské pomocné pozice.¹⁵⁹ Personální změny vyvolané poúnorovými událostmi zasáhly i složení bezpečnostních referátů, jejichž obsazení také doznalo změn, jak ukazují přehledy o jejich složení z května 1948.¹⁶⁰

SHRNUTÍ

Od počátku formování SNB na území expozitury, se sbor potýkal s nedostatkem mužů. Tento problém se sice podařilo během r. 1946 vyřešit, ale bylo tomu tak na úkor jak profesionálních kvalit nových příslušníků, tak i příchodu velkého množství členů KSČ. I přes nábor nových příslušníků, zůstalo ve službě velké množství příslušníků předválečných bezpečnostních sborů, kteří ale nebyli KSČ považováni za politicky spolehlivé. Souběžně se konstituoval velitelský sbor, který sestával na jedné straně z politických nominantů, jako byl i první velitel V. Sedlár, kteří neměli žádné zkušenosti s policejní prací. Oproti nim lze sledovat, že se do služby vrátila řada veteránů

156 Tamtéž.

157 ZAO, ZNVEO, kart. 131, inv. č. 271.

158 Tamtéž.

159 Tamtéž.

160 ABS, 304, inv. č. 304-29-4.

prvorepublikových sborů, kteří ale v řadě případů byli buď apolitičtí, nebo byli členy nekomunistických stran NF. I proto se právě na ně i na řadové členy nekomunistických stran působících v SNB, zaměřily po únoru 1948 personální čistky. Vzhledem k torzovitosti dochovaných materiálů se ale dosud nepodařilo zhodnotit rozsah čistek a míru personální výměny, která po Vítězném únoru zasáhl řady SNB v expozituře.

SNB JAKO PŘEDMĚT POLITICKÉHO ZÁPASU

Činnost, organizaci i personální vývoj Sboru národní bezpečnosti na území expozitury ZNV nelze oddělit od politického vývoje Československa v letech 1945 až 1948 a snah KSCĚ o ovládnutí rozhodujících mocenských pozic v bezpečnostním aparátu. Podle zákona mělo prosazování veřejné bezpečnosti spadat do agendy národních výborů, což ještě v době války bylo potvrzeno. V svolání čs. exilové vlády v Londýně z 16. dubna 1944 se tak pravilo, že vnitřní bezpečnost budou na území republiky prosazovat národní výbory, jak konkrétně určoval odst. 6 písm. a).¹⁶¹ Nástrojem národních výborů pro splnění tohoto cíle se měl stát Sbor národní bezpečnosti. Zásady budování nového bezpečnostního aparátu vycházely z vládního usnesení ze 17. dubna 1945, jež v duchu Košického vládního programu přijalo zásadu vytvoření jednotné a centrálně řízené soustavy bezpečnostních orgánů. Už v této chvíli se projevil politický boj jednotlivých stran Národní fronty a střetávaly se různé pohledy na budoucí podobu státně-bezpečnostního sboru. Jednou z hlavních otázek bylo, jak naložit s dosud existujícími bezpečnostními sbory. Názory na řešení sahaly od záměru čtenictvo a policii nerozpouštět, až po komunisty prosazované řešení, zahrnující zánik starých bezpečnostních sborů a vznik jediného centrálně organizovaného bezpečnostního sboru. Postoj KSCĚ vycházel primárně z úmyslu nedovolit obnovu předválečného stavu a naopak její představitelé trvali na jednotném a podle vojenských principů organizovaném sboru. Tento postoj prosazovala KSCĚ především z toho důvodu, jelikož by takto vytvořený a organizovaný sbor mohla sama ovládnout jak prostřednictvím nábory velkého množství nových příslušníků, loajálních ke komunistům, tak i obsazení klíčových pozic ve sboru, Pohotovostních plucích NB a ve všech stupních národních výborů.¹⁶² Argumentovalo se také údajnou diskreditací stávajících bezpečnostních sborů jejich dřívější službou „agrárníkům“¹⁶³ a posléze okupantům.

161 Karel JECH – Karel KAPLAN (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*, Brno 2002, s. 125–126.

162 Ladislav SOUKUP, *Počátky organizace státní bezpečnosti (SNB) v ČSR 1945–1950*, in: *Vývoj práva v Československu 1945–1989*, Praha 2004, s. 399; František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSCĚ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 140.

163 Agrární strana v meziválečné éře tradičně držela rezort vnitra a byla opakovaně viněna ze zneužívání četnictva k prosazování svých zájmů. Čs. exilové vedení za okupace zjednodušeně prezentovalo

S výstavbou sboru se začalo již v průběhu prvních týdnů po konci války. Toto období bylo z řady příčin velmi chaotické a první bezpečnostní složky vznikaly živelně během květnových dní a organizovaly je místní i okresní národní výbory, jak stanovila i směrnice vlády z 19. května 1945. Tímto způsobem postupně vznikly na osvobozeném území různé skupiny, nárokové si prosazování bezpečnosti, ať to byly Revoluční gardy, závodní stráže, stráže národní bezpečnosti, apod., jejichž společným cílem bylo zajištění majetku a životů jak před ustupujícími Němci, tak před různými diverzními skupinami.¹⁶⁴ Poněkud odlišná situace ovšem panovala v pohraničí, kam spadala i většina území budoucí expozitory. Na tomto teritoriu nemohly převzít všechny bezpečnostní úkoly ani příslušníci stávajících bezpečnostních sborů, jelikož se jednalo o území Říše a policisté tudíž byli Němci, ale ani nemohly být okamžitě tyto sbory vytvořeny z místních obyvatel, jelikož Čechů a Slováků zde bylo minimum, a proto byla bezpečnost zprvu zajišťována především armádou a příslušníky partyzánských skupin, jež dříve operovaly v Protektorátu. Konkrétně ve velké části Slezska v prostoru od Vrba pod Pradědem po Jablunkov, byla bezpečnostními úkoly, ale např. i odsunem německého obyvatelstva, pověřena 1. čs. samostatná tanková brigáda.¹⁶⁵

Právě z důvodu poválečného chaosu můžeme období od května do června 1945 označit za jisté přechodné období, jelikož dosud nebylo rozhodnuto o podobě nového bezpečnostního sboru a během něj paralelně existovaly jak staré, tak i nově tvořené bezpečnostní sbory. Toto mezidobí skončilo 30. června 1945 výnosem Ministerstva vnitra o organizaci SNB, na jehož základě došlo k zániku starých bezpečnostních sborů a SNB se osamostatnil coby jediný sbor zajišťující v českých zemích vnitřní bezpečnost. Bezpečnostní i zpravodajské složky nově budovaného sboru byly důsledně centralizovány a podřízeny Ministerstvu vnitra, které bylo nově budováno podle sovětského vzoru. Významnou výhodou při snaze KSČ o ovládnutí bezpečnostních sborů se stalo především jmenování jejich člena Václava Noska do čela Ministerstva vnitra i příchod členů KSČ do bezpečnostních struktur státu.¹⁶⁶ Z těchto příčin měly nekomunistické strany jenom velmi omezenou schopnost ovlivňovat personální složení ministerstva i jemu podřízených bezpečnostních složek a jen výjimečně zastávali význačnější místa lidí, kteří nebyli členy KSČ.¹⁶⁷ Tomuto vývoji nedokázaly neko-

agrárníky jako hlavní viníky mnichovských událostí roku 1938. Srov. Ivana KOLÁŘOVÁ – Ondřej KOLÁŘ, *Generál četnictva Karel Vyčítal*, Praha 2018; Jaroslav ROKOSKÝ, „Nebyli jsme zrádci ani zbabělci.“ *Představitelé agrární strany v politické kultuře třetí republiky*, in: Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století: výběr z příspěvků ze stejnojmenné konference, která proběhla ve dnech 25. – 27. října 2006, Praha 2008, s. 340–363.

164 Zdeněk SNÍTIL a kol., *Stručný přehled dějin SNB*, Praha 1981, s. 47; František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 138.

165 Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005, s. 21–22.

166 Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 238.

167 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného*

munistické strany čelit, takže nejenom v Praze, ale i na úrovni expozitury se na klíčové pozice ve státně-bezpečnostních aparátu dostávali komunisté. Vydání výnosu také znamenalo prosazení komunistických požadavků na budoucnost a výstavbu státně-bezpečnostního sboru. Současně s prosazením komunistické vize nového bezpečnostního aparátu, se KSČ se dařilo obsazovat svými členy a sympatizanty ústřední a velitelské pozice v bezpečnostním aparátu. Zvláště významným se stalo ovládnutí zpravodajské služby Ministerstva vnitra, jímž byl Odbor pro politické zpravodajství Z, v jehož vedení všechny významné funkce, s výjimkou pozice přednosta odboru, získali členové KSČ.¹⁶⁸ Budování SNB neušlo ani pozornosti vojenského Obranného zpravodajství (OBZ), které v jeho řadách začalo budovat agenturní síť a snažilo se sledovat členství příslušníků v politických stranách, především pak v ČSNS.

Toto obsazování mocenských pozic komunisty se projevovalo i ve zkoumaném regionu, kde členové KSČ získali nejdříve pozice v národních výborech a správních úřadech národní bezpečnosti, které při nich fungovaly. Jak plynulo ze znění provolání o národních výborech i z dalších dokumentů, tak existence nového státně-bezpečnostního sboru, byla provázána s národními výbory, resp. se správními úřady národní bezpečnosti, vykonávajícími činnost v rámci národních výborů. V nich měli v oblasti expozitury již od r. 1945 silné postavení komunisté. V čele ZNVEO byl již od května 1945 člen KSČ Vladimír Chamrád a komunisty byla i řada jeho nejbližších spolupracovníků. Do března 1946 byla více než ¼ všech členů ONV a OSK v regionu členy KSČ a tato strana obsadila i 8 z 12 pozic předsedů. Po volbách do národních výborů se tento poměr ještě zvýšil a téměř 38 % všech členů ONV a OSK v expozituře, bylo komunisty, stejně jako 8 z 12 předsedů.¹⁶⁹ Na úrovni jednotlivých okresů byly vytvořeny v rámci národních výborů a správních komisí okresní úřady národní bezpečnosti, později fungující pod názvem referáty národní bezpečnosti, které měly dohlížet a koordinovat výkon státně-bezpečnostní služby. Pouze MNV nedisponovaly pravomocí dohlížet a řídit činnost SNB, výjimku tvořila pouze města, kde fungovala ředitelství národní bezpečnosti a dále pak statutární města, kde podléhal bezpečnostní sbor ústřednímu národnímu výboru (ÚNV).¹⁷⁰ Není bez zajímavosti, že zejména v pohraničních oblastech se příslušníci SNB sami často stávali členy MNV či ONV.

Inklinace ke KSČ byla v expozituře poměrně silná i mezi obyvatelstvem, ačkoliv zde panovaly významné lokální rozdíly. V parlamentních volbách v roce 1946 získali komunisté v expozituře 37,7 % hlasů, ostatní tři strany pak zaznamenaly vesměs stejný zisk (ČSSD 21,4 %, ČSL 20,2 % a ČSNS 20,0 %), ale v silně dosídlených okresech

zápasu, Praha 2021, s. 158.

168 Tamtéž, s. 146.

169 Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury ZNV v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, příloha č. 1.

170 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, n: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 78.

byl zisk KSČ nadstandardní (Bruntál 53,7 %, Krnov 56,7 % a Jeseník 51 %), stejně jako na průmyslovém a hornickém Ostravsku a Karvinsku (43,1 %, resp. 42,9 %). Naopak v okresech Hlučín a Opava-venkov, kde převažovalo autochtonní české obyvatelstvo, zvítězili lidovci a v Opava-město národní socialisté.¹⁷¹

Pro činnost SNB byla ve vztahu k národním výborům klíčová zásada dvojí podřízenosti, což konkrétně znamenalo, že ve věcech odborných, v záležitostech výcviku, správy, kázně, či hospodaření podléhali příslušníci sboru svým nadřízeným v rámci služební hierarchie. V záležitostech zaměřené bezpečnostní služby pak podléhal sbor správním úřadům národní bezpečnosti. Tato ustanovení byla v praxi aplikována tak, že zemský národní výbor převzal pravomoci bývalého zemského prezidenta, zemského úřadu a zemského zastupitelstva a stal se řídicím orgánem pro záležitosti vnitřní bezpečnosti země. Analogicky pak okresní velitelé SNB podléhali ONV (OSK). Pro řízení bezpečnosti na jednotlivých úrovních vznikly specializované správní útvary, jež řídily a dohlížely na činnost SNB na území spadajícím do jejich teritoriální působnosti. Dvojí podřízenost SNB vyžadovala, aby byla respektována některá pravidla (viz kapitola Organizační vývoj SNB). V praxi ovšem zásady plynoucí z principu dvojí podřízenosti nebyly aplikovány, takže především v průběhu r. 1945 lze najít řadu kompetenčních sporů. Nejčastějším problémem bylo, že bezpečnostní referenti, resp. bezpečnostní komise, zasahovali SNB do výkonu jejich funkce více, než jak dle zákona měli nárok.¹⁷² Jak také plyne z pravomocí a kompetencí bezpečnostních referentů, měla KSČ zájem na tom, aby byly tyto pozice obsazeny jejich členy. Přesné složení a politickou příslušnost bezpečnostních referentů ve zkoumaném regionu však zatím neznáme.

Významným nástrojem KSČ k ovládnutí bezpečnostního aparátu, se staly Zemské odbory bezpečnosti (ZOB). Ty vznikly 21. srpna 1945, rozhodnutím Ministerstva vnitra, podle něž měly nahradit Komisi vnitřní národní bezpečnosti (KVNB). Na základě tohoto rozhodnutí od října 1945 při ZNV fungovaly Zemské odbory bezpečnosti, jež se staly součástmi zemských národních výborů a dostaly se tak také do dvojí podřízenosti, na straně jedné Ministerstvu vnitra, na straně druhé pak ZNV.¹⁷³ Tyto nově zřízené orgány fungovaly v Praze, Brně a Ostravě, avšak jejich vnitřní struktura nebyla shodná. Nicméně některé složky byly pro všechny ZOB shodné, jednalo se o Zemské velitelství SNB, zemskou úřadovnu StB, zemskou kriminální úřadovnu a zemské oddělení bezpečnosti II (ZOB II). Samotný ZOB II, významný nástroj politického zápasu v zemi, byl od podzimu 1945 tvořen politickým zpravodajstvím, obranným politickým zpravodajstvím, hospodářským zpravodajstvím a pomocnými

171 Dušan JANÁK, Politický vývoj, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 494.

172 Vlastimil KROUPA, *K některým otázkám vzniku a vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1948*, in: *Sborník historický 22*, 1974, s. 204.

173 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha 2021, s. 152.

odděleními a referáty. Síť neplacených spolupracovníků a důvěrníků obranného politického zpravodajství se začala i v expozituru tvořit již v průběhu léta 1945, přičemž cílem bylo nejprve vytvořit síť, kdy v každé ulici by se nacházel důvěrník OZ a na venkově 1 až 2 spolupracovníci na každou osadu a vesnici. Později měla být tato síť ještě rozšířena a sami důvěrníci měli získat vlastní informátory.¹⁷⁴ Tato rozvětvená síť monitorující politickou problematiku (tzn. sledující politické preference obyvatel, schůze a shromáždění politických stran, apod.), se pochopitelně stala předmětem velkého zájmu komunistů. Příslušníci ZOB se rekrutovali hlavně z 1. čs. armádního sboru v SSSR, Zpravodajské brigády a odbojářů, další členy získávala KSČ pomocí základních organizací a díky této aktivitě, byly ZOB rychle zaplněny členy a příznivci KSČ a fakticky navzdory dvojí podřízenosti, plnily zadání Odboru Z Ministerstva vnitra.¹⁷⁵ Jak poznamenává zpráva z r. 1946, tak nábor vedoucích členů do zpravodajských složek, konkrétně pak do oblastních poboček OZO se vždy děl po dohodě a na doporučení krajského sekretariátu KSČ, což jasně ukazuje, jakým způsobem se komunistům dařilo infiltrovat tyto klíčové bezpečnostní orgány.¹⁷⁶ Obsahem činnosti ZOB bylo odhalování kolaborantů a zrádců, ale také plnily zadání KSČ, mezi což patřilo i sledování politických protivníků, nebo získávání kompromitujících materiálů na příslušníky nekomunistických stran NF. Tati činnost se od podzimu 1945 stala jednou z hlavních náplní činnosti ZOB.¹⁷⁷ Informace z činnosti ZOB II si mohli vyžádat předseda a předsednictvo ZNV, v případě potřeby mohl být předsedou ZNV ustaven okruh osob, kterým měly být informace sdělovány. Všechny zjištění zprávy zároveň byly zasílány odboru Z Ministerstva vnitra.¹⁷⁸

ZOB II existovaly bez přerušení až do roku 1947, kdy usnesením vlády dne 15. dubna 1947 došlo s platností od 1. července 1947 k jejich přejmenování na Zemskou úřadovnu zpravodajskou (ZÚZ), což se pochopitelně dotklo také ZOB II působícího v Ostravě.¹⁷⁹ Ten na základě usnesení nově získal název Zemský národní výbor – expozitura v Ostravě, Zemská zpravodajská úřadovna. Na organizaci a věcné náplni činnosti odboru, ani na personálním složení, se ale touto změnou nic nezměnilo a ZÚZ dále podléhaly bezpečnostnímu referátu expozitury ZNV a samozřejmě také Ministerstvu vnitra.¹⁸⁰

174 ZAO, ZNVEO, kart. 184, inv. č. 288, dodatek č. 1 k Pokynům o prozatímní východiskové organizaci politického obranného zpravodajství z 1. srpna 1945.

175 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 153–154.

176 ABS, 310, kart. 1, inv. č. 3, Zpráva o dosavadním výsledku organizace oblastních poboček OZO z 20. ledna 1946.

177 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 153–154.

178 ABS, 310, kart. 4, inv. č. 1, schéma oprávnění vyžádání informací od zpravodajské služby.

179 ZAO, ZNVEO, kart. 136, inv. č. 272, Změna pojmenování ZOB-II z 29. května 1947.

180 Tamtéž, Organizační začlenění zpravodajské služby do ZNV z 23. května 1947.

Dalším nástrojem komunistů pro ovládnutí bezpečnostních sborů, bylo dosazení členů KSČ do velitelských pozic v SNB i všech jeho složkách. Oproti období první republiky nebylo příslušníkům sboru zakázáno se politicky organizovat a aktivně působit v politických stranách, takže dveře pro příchod velkého množství straníků byly otevřeny. Jedinými restrikcemi, které museli oficiálně členové sboru ve věci svého politického angažování se dodržovat, bylo neorganizovat přímo ve sboru buňky politických stran, neprovádět ve sboru politickou agitaci, nesměli nosit stranické symboly na stejnokroji a nebylo ani doporučeno, aby se členové sboru ujímali významných funkcí, jako předseda národního výboru, apod. Veškerá politická činnost příslušníků se také měla odehrávat v době jejich osobního volna. Na dodržování těchto pravidel dohlíželi osvětoví důstojníci.¹⁸¹ Všechny tyto normy ale nebyly vždy bezesbýtku dodržovány, jak víme z příkladu bruntálského okresního velitele J. Pašky, který současně zastával pozici předsedy ONV Bruntál.

Již od prvních poválečných dní lze sledovat, jak do sboru masově směřovali členové a sympatizanti KSČ, což bylo ještě umocněno tím, že komunisté ovládli Ministerstvo vnitra. Na území expozitury se dosazování členů KSČ do vedoucích pozic odehrálo již při jmenování prvního velitele SNB, kterým byl dekretem ministra vnitra Václava Noska v této funkci ustaven třicetiletý Vladimír Sedlář,¹⁸² od roku 1934 člen KSČ, v době Slovenského národního povstání příslušník partyzánské brigády Jana Žižky, v níž působil jako politický komisař 9. praporu a později krátce i jako velitel praporu. Sedlář do Slezska zamířil již krátce po skončení bojů, jelikož už 20. dubna 1945 získal v Košicích potvrzení, že na osvobozeném území Moravy plní z pověření K. Gottwalda a R. Slánského stranickou práci, v čemž mu měly být nápomocné všechny orgány Rudé armády.¹⁸³ Na své nové působiště se dostal společně se skupinou Viléma Nového, kde mu byla nejprve v Opavě svěřena funkce organizátora a velitele místní milice, zodpovědné za udržování pořádku ve městě a následně byl uveden do funkce formujícího se bezpečnostního sboru v okrese Moravská Ostrava a nakonec jej předseda MNV Moravská Ostrava a zakládající člen KSČ Josef Kotas jmenoval kapitánem a velitelem SNB na území celé expozitury. Toto neobvyklé jmenování z rukou předsedy pouhého MNV následně potvrdilo i Ministerstvo vnitra.¹⁸⁴

Nicméně v prvních poválečných měsících se ještě nepodařilo komunistům obsadit všechny klíčové posty ve vedení sboru, jak svědčí i to, že náčelníkem Sedlářova štábu a 2. náměstkem zemského velitele se stal mjr. Emil Plodek, příslušník prvorepublikového četnictva sloužící původně v Brně, který představoval vše, co se snažili komunisté z nově tvořeného bezpečnostního sboru vymýt.¹⁸⁵ Působení Sedláře ve funkci ovšem

181 ABS, 310, kart. 19, inv. č. 8, Směrnice o politických právech příslušníků SNB z 8. prosince 1945.

182 ABS, 304, inv. č. 304-131-1, denní rozkaz č. 4 velitelství SNB expozitura Ostrava z 8. srpna 1945. V rozkaze samotném je ale chyba a jméno velitele je zde uvedeno v podobě Sedlák.

183 ABS, A2/1, inv. j. 1 567, potvrzení z 20. dubna 1945.

184 ABS, sign. H-477, výpověď Viléma Nového ze 14. února 1951.

185 ABS, 304, inv. č. 304-131-1, denní rozkaz č. 29 velitelství SNB expozitura Ostrava z 19. prosince 1945.

bylo velmi kontroverzní a on sám se stal rychle terčem kritiky, jelikož na jehož bedrech coby velitele ostravské NB ležela do velké míry odpovědnost za násilnosti páchané na internovaných Němcích v táboře Hanke v Ostravě.¹⁸⁶ Ještě větší pohoršení pak vyvolaly zvěsti, že ze své funkce Sedlář pro své potřeby zkonfiskoval velkou vilu, kterou vybavil luxusním nábytkem. Vaz Sedlářovi v pozici zemského velitele v expozituře ale pravděpodobně zlomilo, že při budování sboru se do velké míry spoléhal na prvorepublikové policejní a četnické důstojníky (jako by mj. zmíněný E. Plodek), nikoliv na KSČ nově zmobilizované kádry i to, že během svého působení udržoval kontakty s některými problematickými osobami, jež byly obviněny z kontaktů s gestapem, nebo pokoutně zbohatly v průběhu války. Všechny tyto problémy vedly k tomu, že na začátku podzimu proti Sedlářovi zahájila ČSSD kampaň v tisku, jež zmínila všechny jeho problémy a ze Sedláře se tak stal zřejmě pro KSČ přítěží, takže byl na popud bezpečnostní komise ÚV KSČ odvolán a přeložen na hlavní velitelství SNB do Prahy.¹⁸⁷

Na Sedlářovo místo v čele SNB v expozituře nastoupil major Jan Novák (později podplukovník), čímž ovšem vliv komunistů nijak neoslabil, jelikož i on byl členem KSČ. Novák ve své funkci setrval až do 28. června 1948, kdy byl nahrazen pplk. Jaroslavem Purcenerem, bývalým legionářem a prvorepublikovým četníkem, který ve službě vydržel až do prosince 1949, kdy byl ve svých 54 letech penzionován.¹⁸⁸

Po zemském veliteli SNB byl dalším exponentem KSČ na klíčové pozici v bezpečnostním aparátu na území expozitury, Viktor Linhart, který zastával funkci bezpečnostního referenta expozitury až do roku 1948 a patřil k oporám vlivu KSČ v bezpečnostním aparátu v regionu. (Jeho slibnou stranickou kariéru ukončila smrt při leteckém neštěstí v prosinci 1950.) Obdobně se snažili komunisté obsazovat mocenské pozice také v StB. Přednostou zemské úřadovny StB byl původně JUDr. Karel Majvald, jehož 1. května 1947 nahradil ve funkci JUDr. Lumír Kroček, od června 1945 člen KSČ od srpna téhož roku tajemník bezpečnostního referátu expozitury. Ten zůstal v čele zemské úřadovny až do srpna 1948, kdy byl v hodnosti podplukovníka převelen k Ministerstvu vnitra, kde dále působil v čele V. sektoru skupiny BAa v rámci StB.¹⁸⁹ Není bez zajímavosti, že v rámci budovaných bezpečnostních sborů působil v Ostravě i Ivo Milén, budoucí zástupce velitele StB, který za války bojoval jako partyzán pod Sedlářovým vedením na Slovensku.¹⁹⁰

186 Mečislav BORÁK, *Internacní tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, in: Ostrava. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska 18, Ostrava 1997, s. 103.

187 ABS, sign. H-477, výpověď Viléma Nového ze 14. února 1951.

188 ABS, 304, inv. č. 304-131-7, denní rozkaz č. 72 velitelství SNB expozitura Ostrava z 29. června 1948; *Jaroslav Pucner*, online: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=14224 [cit. 16. května 2022].

189 ZAO, ZNVEO, kart. 135, inv. č. 272, Změna na místě přednosta zemské úřadovny StB – expozitura Ostrava z 28. dubna 1947; Petr BLAŽEK – Milan BARTA – Jan KALOUS – Libor SVOBODA – Pavel ŽÁČEK, *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti*, in: Paměť a dějiny 5, 2012, č. 4, s. 71.

190 ABS, sign. H-477.

Nicméně pozice KSČ v StB nebyly až tak pevné, jelikož když v prosinci 1946 byli jmenováni vedoucí oblastních a poboček oblastních úřadoven StB, tak z celkem 11 osob, jich členy KSČ byli zřejmě jen dva (František Uhlíř, navržen coby vedoucí pobočky oblastní úřadovny v Novém Bohumíně a Antonín Klubal, navržen coby vedoucí pobočky oblastní úřadovny v Jeseníku).¹⁹¹

V ostravské aglomeraci a v doosídlovaných regionech západního Slezska „bolševizaci“ SNB nahrávaly silné pozice KSČ v regionální politice. Straničtí činitelé se nezřídká přimlouvali za loajální uchazeče o přijetí k SNB s odbojovou minulostí. Tuto praxi později otevřeně přiznal např. důstojník StB Arnošt Krpec. Ten byl díky reputaci válečného hrdiny a osobní známosti s Gottwaldem a Slánským v červnu 1945 pověřen řízením zpravodajské služby SNB na Ostravsku, tedy de facto formující se úřadovny StB. Po pár týdnech ovšem rezignoval s ohledem na nedostatek zkušeností pro tak náročný úkol a byl přeložen do podřízené funkce na Krnovsko. Symptomatické pro dobový komunistický narativ je, že v pozdějších profesních životopisech z 50. let Krpec svůj neúspěch ve vedoucí funkci zdůvodňoval mj. údajným sabotováním jeho práce ze strany „buržoazních“ policistů a četníků převzatých k SNB.¹⁹²

Slabší mocenské pozice měli komunisté v českých oblastech Opavska a Novojičínska, kde soupeřili s tradičním vlivem národních socialistů a lidovců. To se projevilo i na skladbě justičního a bezpečnostního aparátu, kde na klíčových místech zůstávala řada předválečných exponentů.¹⁹³ K těm patřil mezi jinými přednosta OStB v Opavě JUDr. Miloš Bahenský.

Úsilí KSČ o získání kontroly nad bezpečnostním sborem bylo v některých případech paradoxně podlamováno osobními i ideovými konflikty uvnitř strany. Ilustrativní je v tomto směru případ Aloise Vařejky, jenž před válkou působil u ostravské Odbočky Zpravodajské ústředny, tedy státně-bezpečnostního referátu tehdejší policie. Zároveň však byl tajným členem KSČ. Přestože větší část okupace strávil ve vězení a po propuštění se zapojil do odboje, po válce čelil obviněním z kolaborace. Sám Vařejka a jeho spolupracovníci z ilegality tvrdili, že uvedená obvinění byla vykonstruována členy partyzánské skupiny Jakuba Bílka, z nichž někteří záhy po válce nastoupili k StB. Podle Vařejky se naopak „bílkovci“ snažili maskovat svou dřívější spolupráci s gestapem, do níž měl prý být dokonce zasvěcen sám Sedlář. Konflikt nakonec vyústil ve Vařejkovo přeložení do Karlových Varů, čímž KSČ přišla o jednoho z nejzkušenějších vyšetřovatelů SNB v regionu. Aféra zároveň přispěla k následnému převelení Sedláře.¹⁹⁴

Při snaze ovládnout Sbor národní bezpečnosti pro své účely, se KSČ řídila několika základními normami. V první řadě se jednalo o masový nábor nových příslušníků, kteří

191 ZAO, ZNVEO, kart. 135, inv. č. 272, Návrh na jmenování vedoucích oblastních úřadoven a jejich poboček z 16. prosince 1946.

192 SMZ, Novodobé dějiny, pozůstalost Arnošta Krpce.

193 Srov. Ondřej KOLÁŘ, *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká“ retribuice v západním Slezsku 1945–1948*, Opava 2021, s. 10–11.

194 Václav ŠTĚPÁN, *Alois Vařejka a jeho doba*, Přerov 2007.

byli politicky oddáni KSČ. Další normou bylo postupné zavádění sovětských bezpečnostních modelů do praxe v ČSR. Poslední normou bylo vzdělávání nových členů sboru. To se dělo prostřednictvím soustavy vstupních škol Ministerstva vnitra, kde se absolventi měli dozvědět nejenom odborné dovednosti, ale také získat náležitou ideologickou průpravu, jež měla vycházet z intencí lidově demokratického zřízení.¹⁹⁵ Tento proces postupného přijímání pro komunisty ideologicky vhodných adeptů do řad SNB a NB, byl ale poměrně zdoluhavým procesem, a přestože k 1. lednu 1946 bylo do složek SNB nově přijato přes 10 tisíc nových příslušníků, tak ve sboru pořád sloužilo velké množství příslušníků zaniklých bezpečnostních sborů (a tudíž pro KSČ většinou nespolehlivých). Podle stavu z 23. února 1946 tvořili tito muži cca 64 % všech aktivních členů sboru.¹⁹⁶

V jednotlivých složkách SNB platilo, že poměr nových, vůči KSČ loajálních, příslušníků, nebyl všude stejný, naopak se velmi lišil. Na celorepublikové úrovni nejpevněji komunisté ovládali pohotovostní pluky SNB, které ale nebyly dislokovány na území expozitury. Dále pak byly doménou KSČ Odbor pro politické zpravodajství Z a zpravodajská služba, reprezentované na zemské úrovni ZOB II.¹⁹⁷ Na druhou stranu se kriminální služba nestala zájmem KSČ a v jejich řadách sloužilo velké množství veteránů prvorepublikové policie a četnictva. To lze sledovat i na vývoji v expozituře, kde v září 1945 sloužilo v kriminální službě na Úřadu národní bezpečnosti v Moravské Ostravě celkem 84 zaměstnanců národní bezpečnosti, z nichž jich 82 k 1. září 1938 již sloužilo na některé policejní, či četnické stanici, nebo velitelství. Obdobný stav panoval i na dalších služebnách v obvodu expozitury.¹⁹⁸ Jak lze tedy sledovat, tak vliv KSČ na bezpečnostní sbory nebyl rovnoměrný, pozornost se soustředila hlavně na složky, které mohly být využity při zápase o politickou moc v zemi. I přesto, že především kriminální složku, ale do jisté míry i StB se nedařilo KSČ ovládnout, tak díky obsazení velících pozic, obsazení pozic bezpečnostních referentů i kvůli velkému nárůstu nových členů, loajálních vůči komunistům, se KSČ postupně podařilo i v expozituře vybudovat silné pozice v bezpečnostním sboru. Celkem do r. 1947 bylo mezi příslušníky SNB na teritoriu Moravskoslezského ZNV na 30 % z nich členy KSČ.¹⁹⁹ Záměrem moravskoslezského zemského velitelství SNB v Brně ovšem bylo tento počet dále rozšiřovat a do konce r. 1948 dosáhnout stavu, kdy 70 % příslušníků sboru je členem KSČ.²⁰⁰ Lidově demokratickou orientaci sboru měla zajišťovat mimo přesně

195 Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: 1945: konec války a obnova Československa, Praha 2018, s. 216–217.

196 Zdeněk SNÍTEL a kol., *Stručný přehled dějin SNB*, Praha 1981, s. 53–54.

197 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha 2021, s. 159.

198 ZAO, ZNVEO, kart. 142, inv. č. 274, Jmenný seznam zaměstnanců Národní bezpečnosti u Úřadů národní bezpečnosti v obvodu ZNV – expozitura v Moravské Ostravě k 1. září 1945.

199 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha 2021, s. 263–264.

200 ABS, 310, kart. 19, inv. č. 8, Přípravná opatření HV SNB k provádění budovatelského programu Gottwaldovi vlády.

řízeného náboru příslušníků, také pokračující národní očista. Přípravná opatření HV SNB k provádění programu Gottwaldovi vlády stanovil, že do r. 1947 bude provedena očista, která znovu zbaví sbor nejenom zrádců a kolaborantů z let války, ale také osoby národnostně a politicky nespolehlivé. Na morální a politické smýšlení příslušníků sboru měli dohlížet osvětoví důstojníci.²⁰¹

Vedle samotné „očisty“ uvnitř SNB zájmům KSČ nahrávala také přirozená generační obměna. Propuštění řady bývalých četníků a policistů mohlo být zdůvodněno jejich věkem a podlomeným zdravím v důsledku válečných událostí. Nástrojem diskreditace předválečných příslušníků bezpečnostních sborů se stávalo také retribuční stíhání údajných provinilců z let okupace, nezářídka doprovázené ostrakizací těchto osob ve stranickém tisku. Podobným způsobem byl postižen mezi jinými významný teoretik a historik kriminalistiky a příslušník SNB v Ostravě František Kocián. On i mnozí další, jimž nebylo možno prokázat provinění z doby okupace, se posléze stali terčem poučkových čistek, při nichž již KSČ díky upevněným mocenským pozicím postupovala razantněji.²⁰²

Jistou proměnu znamenal zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti, schválený 11. července 1947 Ústavodárným národním shromážděním. Konečné znění bylo výsledkem kompromisu, který neodpovídal ale představám KSČ o budoucím vývoji sboru. Ochrana státu a péče o obyvatelstvo byla zákonem svěřena správním úřadům, tedy okresním a zemským národním výborům a Ministerstvu vnitra, což se nijak nelišilo od dosavadního stavu.²⁰³ Podle znění zákona byly správním úřadem národní bezpečnosti na zkoumaném území expozitura ZNV v Moravské Ostravě, ONV a OSK. Sbor národní bezpečnosti byl zákonem opět určen coby výkonný orgán správních úřadů národní bezpečnosti. SNB se skládal z pořádkové složky, kriminální složky a státně-bezpečnostní složky.²⁰⁴ Zákon ovšem také předpokládal úpravu zpravodajské služby, tedy služby, o jejíž kontrolu měla KSČ eminentní zájem, ale konkrétně nestanovil, jak tato úprava má vypadat, pouze odkazoval na usnesení vlády a nijak blíže ji neřešil. Zákon v praxi potvrdil dvojí podřízenost bezpečnostních složek, a to jednak vyšším instancím SNB a jednak příslušným národním výborům prostřednictvím jejich bezpečnostních referátů. Došlo ale k posílení národní bezpečnosti zřízením úřadoven národní bezpečnosti při ONV (OSK) a MNV.²⁰⁵

201 Tamtéž.

202 Ondřej KOLÁŘ, *Zapomenutý kriminalista a muzejník František Kocián*, in: Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 29, Ostrava 2015, s. 187–202.

203 Ladislav SOUKUP, *Počátky organizace státní bezpečnosti (SNB) v ČSR 1945–1950*, in: Vývoj práva v Československu 1945–1989, Praha 2004, s. 402.

204 Zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti, online <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-149> [cit. 31. 1. 2022].

205 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 80.

Jak plynulo ze zákona, mělo dojít k reformě výkonu zpravodajské služby, což ale bylo proti cílům KSČ. Aby nedošlo k převzetí dohledu nad zpravodajstvím kolektivním orgánem, v němž nemá KSČ převahu, tedy předsednictvem vlády, svolili komunisté, že do konce roku 1947 dojde ke splynutí ZÚZ a StB. Z tohoto prolnutí dvou zpravodajských orgánů ale měli komunisté obavy, jelikož zatímco ZOB II (ZÚZ) kontrolovali, tak v StB byly jejich pozice znatelně slabší. Rozhodnutí o splynutí ZÚZ a StB nakonec padlo až v prosinci 1947 a v případě expozitury to znamenalo, že s platností k 31. prosinci 1947 byl zrušen Zemský odbor zpravodajský v Ostravě i jí podřízené oblastní zpravodajské odbočky (OZO). Jejich administrativní úkoly byly převedeny na zemskou úřadovnu státní bezpečnosti.²⁰⁶ V důsledku tak vznikla jediná organizace disponující jak zpravodajskými pravomocemi, tak i pravomocemi SNB. Vliv komunistů v StB po jejich sloučení znatelně vzrostl, jelikož představitelé bývalých ZOB II (ZÚZ) přešli na různé klíčové pozice v StB, a to jak na celostátní úrovni, tak i na teritoriu jednotlivých zemí.²⁰⁷ Na oblastní úrovni od 1. ledna 1948 připadla odpovědnost za výkon zpravodajské služby na oblastní úřadovnu státní bezpečnosti. Pro zajištění tohoto úkolu byly vytvořeny při oblastních úřadovnách zpravodajské referáty, tvořené bývalými členy OZO, tedy lidmi, kteří byli většinou loajální KSČ, nebo byli přímo jejími členy. Přednostové těchto zrušených oddělení se zároveň stali zástupci přednosty oblastních úřadoven státní bezpečnosti (OStB), čímž získala KSČ i na úrovni expozitury řadu vysoce umístěných straníků v rámci hierarchie StB.²⁰⁸

Do února 1948 se podařilo KSČ získat na celorepublikové úrovni klíčové pozice v SNB, StB, bezpečnostních referátech NV i v národních výborech. Pouze kriminální složka čítající asi 2 500 osob nebyla pod kontrolou KSČ, a jak přiznávali v prosinci 1947 sami komunisté, tak zde převažovali stoupenci ČSNS.²⁰⁹ Na úrovni expozitury byla situace obdobná jako na celostátní úrovni a také zde komunisté dokázali ještě před únorem 1948 obsadit většinu klíčových pozic v bezpečnostním aparátu. Velitelem sboru byl komunista pplk. Jan Novák, avšak přednostové všech oddělení zemského velitelství zůstali bezpartijní. Nicméně na oblastní a okresní úrovni byly pozice komunisté velmi silné, jelikož členové KSČ ovládali posty všech oblastních velitelů SNB. Z 11 okresních velitelství SNB jich KSČ ovládala 8. Zajímavé je, že v případě obou okresních velitelů, příslušných k ČSNS, je v přehledu připojena poznámka, že oni sami, nebo i jejich rodiny, jsou otevřeně nepřátelští vůči KSČ a lze tedy předpokládat, že po únorovém převratu, byli velmi rychle odstraněni ze svých pozic jako politicky

206 ZAO, ZNVEO, kart. 134, inv. č. 272, Pokyny k převedení zpravodajských úkolů na úřadovnu státní bezpečnosti ze 17. prosince 1947.

207 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 313–314.

208 ZAO, ZNVEO, kart. 134, inv. č. 272, Pokyny k převedení zpravodajských úkolů na úřadovnu státní bezpečnosti ze 17. prosince 1947.

209 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 322–323.

nespolehliví. O něco slabší byli pozice komunistů ve Státní bezpečnostní složce SNB, kde sice pozici přednosty zemské úřadovny StB zastával komunista JUDr. Lumír Kroček, avšak neovládali ani jednu ze tří pozic přednostů oblastních úřadoven StB a z 6 poboček oblastních úřadoven StB, obsadili členové komunisté strany čtyři. Obdobně jako na celostátní úrovni, tak i v expozituru měli nejslabší pozice komunisté v kriminální složce. Přednostou zemské kriminální úřadovny byl komunista dr. Vlastimil Veselý a další komunist, dr. Jindřich Machálek, stál v čele jedné ze dvou oblastních kriminálních úřadoven, avšak z deseti okresních kriminálních úřadoven byli komunisté jen v čele dvou, v Bílovci a v Krnově.²¹⁰ Konkrétní politické rozdělení velitelských pozic v bezpečnostních složkách v lednu 1948, ukazuje následující přehled:

	Zemské velitelství SNB			Zemská úřadovna StB			Zemská kriminální úřadovna	
	Zemský velitel	KSČ		Zemský přednosta	KSČ		Zemský přednosta	KSČ
Oblastní velitelství	Ostrava-město	KSČ	Oblastní úřadovna StB	Český Těšín	ČSSD	Oblastní kr. úřadovna	Ostrava	KSČ
	Ostrava-venkov	KSČ		Opava			Opava	ČSSD
	Opava	KSČ		Ostrava	ČSSD			
Okresní velitelství	Bílovec	ČSNS	Pobočky oblastních úřadoven	Hlučín	KSČ	Okresní kriminální úřadovny	Bílovec	KSČ
	Bruntál	KSČ		Jablunkov			Bruntál	ČSSD
	Český Těšín	ČSNS		Jeseník	KSČ		Český Těšín	
	Frydek Místek	KSČ		Karviná	KSČ		Frydek-Místek	ČSNS
	Fryštát	ČSSD		Krnov			Hlučín	ČSNS
	Hlučín	KSČ		Nový Bohumín	KSČ		Jeseník	ČSNS
	Krnov	KSČ					Nový Bohumín	ČSNS
	Jeseník	KSČ					Krnov	KSČ
	Nový Jičín	KSČ					Nový Jičín	ČSNS
	Opava-město	KSČ					Karviná	KSČ
	Opava-venkov	KSČ						

Tabulka 12: Politická příslušnost velitelského sboru SNB na území expozitury MSZNV²¹¹

210 ABS, 310, inv. č. 310-19-9, hlášení o politickém složení velitelského sboru SNB z ledna 1948.

211 Tabulka sestavena dle: ABS, 310, inv. č. 310-19-9, hlášení o politickém složení velitelského sboru SNB z ledna 1948.

Přestože měli komunisté převahu ve velitelském sboru SNB nejenom na lokální úrovni expozitury, ale i na celorepublikové, zůstávaly problémy, které chtěli vyřešit. V první řadě s výhledem na blížící se rozhodující střet s nekomunistickými stranami předpokládali, že do května 1948 musejí být ve vedení SNB na všech úrovních provedeny takové personální změny, aby velitelské pozice byly obsazeny jen členy strany. Stejně tak měly všechny stanice SNB být do 1. března 1948 zapojeny do vyšetřování protistátních trestných činů, což znamenalo ještě větší kontrolu stranických schůzí ostatních stran NF. Další změny byly plánovány u kriminální složky, kde pokračující převaha národních socialistů byla vnímána jako problematická a předpokládala se tak nezbytnost personální očisty. Konkrétně pro další roky komunisté plánovali redukci asi $\frac{3}{4}$ všech kriminálních úřadoven a zamýšleli ponechat jich asi 20, jež by vyvíjely činnost ve větších městech.

Klíčovým zlomem se staly únorové dny roku 1948, během nichž KSČ zúročila úsilí věnované snaze o obsazení klíčových pozic v bezpečnostních sborech svými členy i budování náboru členů a sympatizantů strany do těchto útvarů. Klíčové události Února 1948 se sice odehrávaly v Praze, nicméně ozvěny těchto událostí lze sledovat i v expozituře a z jednání SNB lze pozorovat, že se v této době již jednalo o sbor, který byl loajální KSČ. Již 17. února obdrželi všichni bezpečnostní referenti ONV a ÚNV oběžník Ministerstva vnitra, který vytýkal státně-bezpečnostní složce nedůslednost v dosavadním vyšetřování některých trestných činů podle Zákona na ochranu republiky a vyžadoval větší pozornost věnovanou těmto případům.²¹² Následně 23. února obdrželo velení StB rozkaz z Ministerstva vnitra, aby provedlo domovní prohlídky kanceláří národněsocialistické a lidové strany v Praze ve zbytku republiky.²¹³ Tento rozkaz byl aplikován i na území expozitury. Ještě tohoto dne obdržely bezpečnostní referáty ONV a úřadovny Státní bezpečnosti instrukci z Ministerstva vnitra, aby nebraly na vědomí oznámení o konání lidových shromáždění pořádaných ČSNS a ČSL i jejich organizačními složkami a aby neohlášená shromáždění byla rozpuštěna.²¹⁴ Během dalších dní byly provedeny razie v kancelářích ČSNS na celém území expozitury a byly zahájeny také výslechy zadržených členů strany. Už v průběhu těchto únorových dní byly podniknuty první kroky směřující k personální očiště sboru, jelikož při výsleších měla StB zájem i o příslušníky SNB, organizované v ČSNS, na něž se vyšetřovatelé zadržených přímo dotazovali.²¹⁵ V obavě před případnými nepokoji, či jinými problémy, obdržela SNB 23. února instrukci, aby zabezpečila klíčová komunikační centra, tzv. především rozhlasové budovy, zesilovací stanice, apod. Pod osobním dohledem zemského bezpečnostního referenta Linharta došlo ještě téhož večera

212 ZAO, ZNVEO, kart. 138, inv. č. 272, Stíhání některých protistátních trestných činů ze 17. února 1948.

213 HANZLÍK, František: *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945 – 1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha 2021, s. 348.

214 ZAO, ZNVEO, kart. 130, inv. č. 271, Veřejná shromáždění ČSL a ČSNS z 23. února 1948.

215 ZAO, ZNVEO, kart. 138, inv. č. 272, protokol výslechu Vladimíra Mařádka z 27. února 1948.

k vyslání několikačlenných ozbrojených hlídek k několika vytipovaným objektům.²¹⁶ Zajímavé je, že nejméně v jednom případě okresní bezpečnostní referent, člen KSČ, vyslovil nedůvěru okresnímu veliteli SNB, organizovanému v ČSNS, ustavil u klíčového objektu stráž, podléhající pouze jemu a vyzval ZNV i MV, aby rozkazy dále zasílali pouze jemu a nikoliv okresnímu veliteli SNB.²¹⁷

Navzdory obavám z možných incidentů, proběhly únorové dny na území expozitury relativně v klidu. V jejich důsledku ale došlo k nastolení úplné kontroly KSČ nad bezpečnostními složkami. Jejím projevem se stala očista sboru, která se dotkla hlavně členů nekomunistických politických stran a dále osob, které nebyly komunisty považovány za spolehlivé. Během této první vlny pouťorové očisty došlo k propuštění řady příslušníků sboru, nebo k jejich přesunutí na méně významné pozice. Rozsah této první vlny očisty v expozituře dosud neznáme, ale v jejím důsledku muselo dojít v červnu 1948 k redukci počtu služeben, jelikož se jednoduše nedostával dostatek lidí k jejich obsazení. Další propuštění následovalo v průběhu roku. K vytlačení politicky nespolehlivých příslušníků bylo užíváno zákona č. 213/1948 Sb., na základě jehož znění bylo k 1. září 1948 propuštěno celkem 192 příslušníků sboru a dalších 16 posláno na dovolenou. Mezi propuštěnými byli mj. i pplk. Antonín Simper, předválečný četnický důstojník a bývalý přednosta 1. oddělení štábu zemského velitele SNB v expozituře a por. Jaroslav Růžička, bývalý okresní velitel SNB v Bílovci a člen ČSNS.²¹⁸

Na pozadí probíhající očisty sboru, se odehrával i nábor nových příslušníků, který ale již vycházel ze změněných politických podmínek. Nově přijatí příslušníci i ti, kteří se nestali obětmi čistek, měli od května 1948 podstupovat mravně-politická školení. Dnem 15. května 1948 došlo ke zřízení Hlavní správy výchovy a osvěty při HV SNB a k zemským, oblastním i okresním velitelstvím v expozituře byli rozkazem zemského velitele přiděleni osvětoví důstojníci, jejichž prvořadým úkolem se stalo napomáhat velitelům v politických záležitostech a dohlížet tak nad politickým směřením příslušníků sboru. Jak bylo rozkazem stanoveno, tak politická výchova měla představovat pro příslušníky sboru stejně důležitou složku výchovy, jako odborná školení.²¹⁹ Politické postoje se také staly klíčovou položkou při přezkoumávání žádostí o přijetí do sboru.²²⁰ Těmito kroky měla být zajištěna absolutní kontrola KSČ nad SNB.

Změna politických poměrů se odrazila také na bezpečnostních referátech národních výborů, kde dále seděli již jen členové či stoupenci KSČ. V obvodu Ostravské expozitury MZNV lze sledovat, že pozice bezpečnostních referentů obsadili po únoru 1948 do velké míry lidé z bezpečnostních složek. Z celkem jedenácti známých okresních referentů, jich osm bylo příslušníky SNB, či StB, jeden zastával důstojnickou

216 Tamtéž, zabezpečení provozu rozhlasu z 23. února 1948.

217 Tamtéž, střežení vysílačky ve Svinově z 24. února 1948.

218 ABS, 304, inv. č. 304-131-8, denní rozkaz č. 18 krajského velitelství národní bezpečnosti Ostrava ze 7. února 1949.

219 ZAO, ZNVEO, kart. 131, inv. č. 271, obnovení mravně-politické výchovy v SNB z 24. května 1948.

220 Tamtéž, přípravy na doplnění mužstva SNB z 2. srpna 1948.

pozici v čs. armádě a pouze dva měli civilní zaměstnání. Lze se domnívat, že se jednalo o prověřené členy KSC, dosazené (nebo potvrzené) na své pozice akčními výbory NF. Na místech jejich úřednických přednostů (pokud byly obsazeny) působili většinou lidé také vycházející z prostředí bezpečnostních složek, ale zastávajících vyšší pozice v rámci služební hierarchie a také osoby s právnickým vzděláním, z nichž někteří před únorem 1948 působili ve vyšších pozicích bezpečnostního aparátu. Mezi ně můžeme zařadit např. kriminálního radu JUDr. Miloše Bahenského, který ještě v lednu 1948 zastával pozici přednosta oblastní úřadovny StB v Opavě, kriminálního radu JUDr. Karla Bauera, působícího dříve coby přednosta oblastní úřadovny StB v Českém Těšíně, nebo akt. eléva vyšší pomocné služby správní Vladimíra Prokeše, jež dříve byl přednostou pobočky oblastní úřadovny StB v Krnově. Ve všech těchto případech bylo jejich působení coby úřednických přednostů bezpečnostních referátů ONV profesionální degradací, jež nepochybně souvisela s tím, že ani jeden z těchto mužů nebyl členem KSC a pouze Bauer byl organizován v ČSSD.²²¹

Po velkou část roku 1948 pracoval SNB i správní orgány národní bezpečnosti podle norem přijatých ještě před únorem 1948, avšak aplikovaných tak, aby posloužily novému režimu. Nicméně bylo zjevné, že poúnorové politické poměry se budou muset projevit na novém vymezení role SNB v komunistickém systému. To se stalo na sklonku roku, když 21. prosince 1948 byl přijat zákon o národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb. Tento zákon společně se zákonem o krajském zřízení č. 280/1948 Sb. nově vymezil podobu bezpečnostní služby v ČSR. Ústředním motivem změn se stala centralizace a naprostá podřízenost SNB Ministerstvu vnitra. Toho bylo dosaženo mj. zánikem zemských velitelství a zřízením krajských velitelství, jelikož řada pravomocí zanikajících velitelství nebyla přenesena na krajská velitelství, ale přímo na Ministerstvo vnitra, čímž se posílila centrální kontrola bezpečnostního sboru. Sbor byl definován zákonem jako výkonný orgán Ministerstva vnitra, krajských i okresních národních výborů, který je vojensky organizovaný a jednotný. V této době již byl sbor plně pod kontrolou KSC a představoval její hlavní represivní nástroj, jak to vyjádřil i ministr V. Nosek, podle něž měla být sbor pěstí, jež dopadne na zrádce, rozvratníky a škůdce národa. Tuto roli přisoudil SNB § 1, který ukládal orgánům národní bezpečnosti chránit lidově demokratické zřízení.²²² Nově byly vymezeny i pravomoci správních orgánů národní bezpečnosti. Bezpečnostnímu referentovi náleželo politické řízení, obecně právní předpisy a obecný dohled nad výkonem služby SNB. Jelikož ale již v listopadu 1948 došlo na Ministerstvu vnitra k rozdělení agendy na řízení státní správy a na řízení bezpečnostního aparátu, tak dosavadní moc správních orgánů nad SNB byla oslabena. Část pravomocí národním výborům sice zůstala, ale obecně

221 ABS, 304, inv. č. 29-4, personální složení bezpečnostních referátů, tabulky za okresy expozitury MZNV.

222 Ladislav SOUKUP, *Počátky organizace státní bezpečnosti (SNB) v ČSR 1945–1950*, in: *Vývoj práva v Československu 1945–1989*, Praha 2004, s. 404–405.

se vztahy mezi Sborem a národními výbory začaly odvíjet na jiném základě.²²³ Všechny tyto úpravy ale ovlivnily výkon služby až od r. 1949, jakkoliv přípravy na realizaci těchto reforem se promítly i do posledních dní roku 1948 a to i na území expozitury, jejíž území mělo být od 1. ledna 1949 rozděleno mezi vznikající krajská velitelství v Ostravě a v Olomouci.

SHRNUTÍ

Od počátku budování bezpečnostních sborů se je snažila KSČ personálně ovládnout. Nejsnadnějším způsobem bylo dosazení členů strany na klíčové pozice v bezpečnostním aparátu i ve správních orgánech národní bezpečnosti. Tento cíl se KSČ zdařil a všichni velitelé SNB v expozituře byli do r. 1948 členy KSČ. Do r. 1948 se podařilo komunistům obsadit ve všech složkách SNB i řadu dalších klíčových pozic, ačkoliv kriminální služba zůstávala jejich vlivu vesměs ušetřena. Naopak za domény KSČ lze považovat ZOB II, zpravodajské složky a do jisté míry i uniformovaný sbor NB. Dalším prostředkem pro ovládnutí SNB byl masový nábor členů, loajálních vůči komunistům. Tento proces byl ale pozvolnější a ještě v r. 1946 představovali většinu členů sboru příslušníci, jež dříve sloužili v prvorepublikových bezpečnostních sborech, nováčků, jež prošli mj. i ideologickým školením během vstupních kurzů, byla asi jenom 1/3.

Během únorových událostí již sbor lze považovat za vesměs loajální vůči komunistům, když splnil příkazy a provedl razie v kancelářích ČSNS a ČSL a došlo i k zatčení představitelů těchto stran. Únor 1948 také zahájil personální čistky, jež ze sboru odvedly politicky nespolehlivé příslušníky, kteří byli v následujících měsících nahrazeni novými lidmi, jejichž hlavní devizou byla politická loajalita.

223 Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální složku)*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra, Praha 2003, s. 82–83.

VÝVOJ BEZPEČNOSTNÍ SITUACE V REGIONU A POSTOJ K ETNICKÝM SKUPINÁM

Příslušníci nejrůznějších národnostních minorit představovali v mezi roky 1945 až 1948 jednu ze skupin, na něž se pozornost státně-bezpečnostního aparátu obracela se zvýšeným zájmem. Stalo se to z toho důvodu, že národnostní příslušnost se v případě některých vybraných skupin překrývala s otevřenou nedůvěrou ze strany státu i jeho bezpečnostních složek. Bylo tomu tak především v případě Němců, kteří jako celek byli považováni za státně nespolehlivé, případně i za bojovníky obávané a mytizované záškodnické organizace Werwolf. Příslušníci bezpečnostních sborů byli nabádáni, aby vůči nim plošně zaujívali nejtvrdší postoje. Vzhledem k nevyřešeným hraničním sporům byl velmi problematický postoj i vůči polské minoritě, jejíž státní loajalita byla také bedlivě sledována. Tato kapitola si proto klade za cíl na příkladu vybraných národnostních skupin poukázat na rozdílnost přístupu SNB k těmto lidem i nejčastější státně-bezpečnostní témata, jež s nimi bývala spojována.

Ve sledovaném období se teritorium expozitury vyznačovalo intenzivními migračními procesy, které směřovaly jak z vnějšku na území Slezska, tak i opačným směrem. Kromě probíhajícího vysídlování Němců a Maďarů současně docházelo také k průchodům cizích státních příslušníků, vracejících se z vězení, zajetí či nuceného nasazení, případně prchajících ze sovětské sféry vlivu.²²⁴ Především se však na většině území ZNVEO ve velké míře usazovali novoosídlenci, mezi nimiž bychom vedle Čechů a Slováků našli též početné reemigranty či cizince. Nesourodá a početná imigrace se týkala jak západní části expozitury, kde se v důsledku odsunu uvolnil množství pracovních příležitostí, tak i ostravské aglomerace, kam lidé přicházeli za prací v prudce se rozvíjejícím těžkém průmyslu. Německá válečná výroba zde byla závislá na zajatcích a nucených pracovních silách, po jejichž odchodu doly a hutě masově nabíraly nové pracovníky.²²⁵ Přístupy čs. bezpečnostního aparátu k různým skupinám

224 Srov. např. Jiří FRIEDL, *Domů, a za svobodou: role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945–1948*, Praha 2020.

225 Srov. např. Zdeněk JIRÁSEK, „*Ocelová koncepce*“ *hospodářství českých zemí 1947–1953*, Opava 2014.

obyvatelstva se lišily na základě jejich etnického, geografického a sociálního původu i dalších kritérií. Na následujících stránkách se pokusíme nastínit příčiny a hlavní aspekty těchto přístupů.

OTÁZKA POLSKÉ HRANICE A POLSKÉ MENŠINY

Bezpečnostní problémy spjaté s novým vymezením československo-polské hranice po druhé světové válce lze v zásadě rozdělit do tří hlavních okruhů. Prvním a nejvíce medializovaným bylo politické napětí, plynoucí z vzájemných územních nároků.²²⁶ To nezřídka přerůstalo v ozbrojené incidenty. Druhý problém souvisel se snahami polských a ukrajinských antikomunistických ozbrojených formací o přechod přes československé území na západ. Třetí problém pak představovala rozsáhlá kriminalita přesídlenců do polského Slezska, tzv. kresovjanů,²²⁷ kteří se vlivem neutěšené hmotné situace nezřídka uchýlovali k loupežím na území ČSR, jež bylo méně zasaženo důsledky válečných operací z jara 1945.

V praxi se uvedené roviny nezřídka prolínaly. Relace SNB a dalších složek státní i veřejné správy často nerozlišovaly příslušníky polských ozbrojených sil, antikomunistické paramilitaristy či pachatele běžné kriminality, zvláště v případech, kdy nebyl dopaden konkrétní viník. Povrchnost řady situačních zpráv dokládá omezenou orientaci čs. bezpečnostního aparátu v polských realitách. Hlubší pozadí řady kauz tak z dostupných dokumentů nelze spolehlivě rozkrýt. V případě, že se příslušníci SNB dostali do kontaktu s Poláky na území republiky a nešlo o pohraniční incidenty se členy polských bezpečnostních sil, tak se SNB i státní správa se snažili v rozlišovat mezi čs. občany polské národnosti a občany Polska, jak ukazují např. i evidence národnostního složení okresů expozitury z dubna a srpna 1946.²²⁸ Na zkoumaném území pak platilo, že zatímco na východě se bezpečnostní sbory dostávaly do častého kontaktu s oběma skupinami, tak na západní části se příslušníci sboru setkávali především s Poláky, kteří nebyli čs. občany a buď přes území ČSR přecházeli dále na západ, nebo se jednalo příslušníky polské armády či bezpečnostních sil.

226 Obecně k dobovým polským nárokům na Těšínsko srov. Jiří FRIEDL, *Československo-polský konflikt a Těšínsko*, in: Kapitoly z osvobození Československa 1945, Praha 2017, s. 170–174. K československým územním nárokům srov. např. Jiří BÍLEK, *Kyselá těšínská jablčka: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2018, s. 208–216; Bohumil SOBOTÍK, *Naše země, náš lid. Hlubčicko, Ratibořsko, Kozelsko*, Praha 1946; Joža VOCHALA, *Pro nově České Slezsko*, Moravská Ostrava 1945, s. 15

227 Z polského slova „Kresy“ (okraje), označení pro obyvatele historických pohraničních území na východě Polska. K poválečnému přesídlování kresovjanů srov. Stanisław CIESIELSKI, *Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej: przekształcenia struktury narodowościowej 1931–1948*, Wrocław 2006.

228 ZAO, ZNVEO, kart. 221, inv. č. 317.

Problém územních nároků, od něhož se odvíjely napjaté vztahy obou států, byl dvojího rázu. Existovaly zde snahy polské strany o revizi předmnichovských hranic na Těšínsku. Současně však ČSR usilovala o získání Ratibořska, Hlubčicka a Kladska. V obou případech eskalaci konfliktu bránil tlak Sovětského svazu, jehož vedení se snažilo zabránit sporu mezi dvěma slovanskými státy ve své sféře vlivu. Navzdory tomu se ještě před zahájením Postupimské konference na počátku června 1945 československé ozbrojené síly pokusily o anexi Ratibořska. Postup 1. československé samostatné tankové brigády v SSSR, jež pouhých pár měsíců předtím v regionu bojovala s německými jednotkami, musel být na diplomatický nátlak záhy zastaven.²²⁹

Po této obskurní epizodě se centrální orgány v Praze k potenciálnímu rozšíření československého území ve Slezsku stavěly podstatně zdrženlivěji, nicméně lokální politici a kulturní činitelé pokračovali v intenzivní agitaci za připojení sporných teritorií. Tyto iniciativy vycházely jak z řad předválečné inteligence navazující na územní ambice po první světové válce, tak z prostředí mladší (proto)komunistické garnitury pracovníků ostravské expozitury ZNV.²³⁰ Jako argument pro anexi sloužilo i kontroverzní zacházení polských úřadů s autochtonní slovanskou populací Ratibořska a Hlubčicka, tzv. Moravci, kteří byli společně s Němci nuceně vysídlováni.²³¹

Situaci v regionu z československého pohledu rekapituluje relace bezpečnostního referátu ZNVEO z 18. října 1945: „Rozšířila se polská propaganda a agitace proti Československu i do pohraničí Hlučínska a Opavska, kde je namířena proti našemu nároku na Ratibořsko, Hlubčicko a Kladsko. Podle důvěrné zprávy, získané úřadem NB v Krnově, nastoupilo počátkem října do pohraničí proti Opavsku 75 Poláků z Těšínska, kteří údajně uprchli z ČSR do Polska. Tyto osoby jsou rozptýleny po jednotlivých obcích a prodělaly školení v Katovicích. Že jejich činnost nezůstane omezena jen na propagandu, zdá se prosazovati zavraždění mlynáře Langforta v Červeném mlýně v Holasovicích, k němuž došlo dne 12. 10. 1945. Dosavadním šetřením bylo zjištěno, že pachatelé jsou s největší pravděpodobností polští zpravodajští agenti z protějšího pohraničí. (...) Podle dosavadního důvěrného zjištění formuje se poblíže našich hranic v kraji hlubčickém německý freikorps (...) pod polskou patronací. (...) Provádějí nepřátelskou propagandu proti našemu státu mezi domácím obyvatelstvem zastrašující je tvrzením, že by je v případě připojení Ratibořska a Hlubčicka k ČSR stihl tentýž osud, jako naše Němce, že by přišli do koncentračních táborů, kde denně umírá několik stovek Němců atd.“²³²

229 Jiří BÍLEK, *Kyselá těšínská jablčka: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2018, s. 208–210, 236–237.

230 Srov. Ondřej KOLÁŘ (ed.), *Jan Rohel: Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954*, Opava 2020, zejména s. 15–18; Pavel ŠOPÁK, *Josef Bilan Šinovský mezi Českým Slezskem a komunistickou stranou*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 10, 2017, s. 213–219.

231 Franz CHOCHOLATÝ-GRÖGER, *Územní československo-polské spory a osud Moravců*, online: <http://www.snejdarek.cz/files/Kladsko%20a%20Tesinsko%20po%20II.%20svetove%20valce.pdf> [cit. 16. 8. 2022]; SOKA Opava, ONV Opava-venkov, kart. 287, inv. č. 320.

232 ZAO, ZNVEO, kart. 142.

Tvrzení o německých paramilitárních formacích pod polským patronátem je nepochybně nadsazené. Ostatně vzhledem k národnostnímu napětí v polské části Slezska by taková aliance proti ČSR nebyla reálná. Nelze však vyloučit, že polské vojenské zpravodajství mohlo využívat osoby německé národnosti k plnění kurýrních či výzvědných úkolů proti ČSR. Stejně tak spojení vraždy v Holasovicích s polskými „agitátory“ není doloženo. Obdobně spekulativní jsou další dobové zmínky o chystaných útocích polských diverzantů na čs. veřejné činitele na Opavsku. Jednou ze zamýšlených obětí se údajně měl stát Leo Freiherr, rovněž holasovický mlynář, osídlovací referent a významný agitátor za připojení Ratibořska k ČSR.²³³

Ačkoliv otevřená politická aktivita čs. strany ve prospěch potenciálního nadlepení státní hranice ve Slezsku po euforii prvních poválečných měsíců pozvolna utichala, mezi příslušníky SNB a finanční stráže ještě na přelomu let 1945 a 1946 kolovaly zvěsti, že brzy vzniknou služebny na nově získaných územích. I v úředních relacích se příležitostně objevovaly zmínky, podle nichž měl být problém obtížně hájitelné „zelené“ hranice v Javornickém výběžku zakrátko vyřešen posunem hranic.²³⁴

Panující napětí a vzájemná nedůvěra mezi československými a polskými bezpečnostními orgány vedly k řadě drobnějších incidentů podél hranice. Situaci přirozeně komplikovaly i časté přesuny repatriantů a uprchlíků pohraničím, stejně jako přítomnost Rudé armády či partyzánských formací v prvních poválečných měsících.

Ačkoliv na lokální úrovni představitelé ozbrojených sil obou států často usilovali o koordinaci a výměnu informací ohledně kontroly přeshraničního pohybu osob, docházelo k řadě nedorozumění a konfliktů. Patrně nejvyhrocenější situace panovala na Jesenicku, zejména v oblasti Javornického výběžku. Tomu přispíval otevřenější charakter krajiny, v níž státní hranici nekryly výraznější terénní překážky. Zároveň odlehlost a vyliďněnost menších obcí v tomto prostoru nahrávala častým loupežím cenností a potravin, jichž se kromě civilistů z vnitrozemí i Polska měli údajně dopouštět také polští vojáci. Pohraniční incidenty plynoucí z nejasného vedení státní hranice však můžeme vysledovat i na dalších místech, přičemž řada těchto případů se odehrála na Krnovsku. K nim lze zařadit případ ze 14. června 1945, když mezi Úvalnem na Krnovsku a Branicemi na území obsazením Polskem polští vojáci pronikli na několik hodin na čs. stranu hranice a zdrželi se zde do dalšího dne. Obdobný případ se ve stejném úseku opakoval i o několik dní později.²³⁵

Polské ozbrojené síly mimo to příležitostně překračovaly hranice také při pátrání po hledaných osobách. V závěru listopadu 1945 dvojice polských milicionářů v doprovodu finančního strážníka bez ohlášení začala prohledávat domy v Rusíně na Osoblažsku v rámci stíhání ženy, která uprchla z polského území.²³⁶ Již dříve v srpnu téhož

233 SZM, Novodobé dějiny, sign. I/2b/4.

234 ZAO, ZNVEO, kart. 142.

235 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285.

236 ABS, 304, inv. č. 304-223-4, sign. 234.

roku nedaleko Rusína polští vojáci zranili střelbou dvě československé Němky, pohybující se podél hranice. V tomto případě se podařilo zorganizovat schůzku vrchního strážmistra SNB Glosera s polským důstojníkem, který střelbu zdůvodnil tím, že ženy považoval za polské státní příslušnice, snažící se nelegálně překročit hranici do ČSR. Na základě rozporů ve výpovědích postřelených žen Gloser dospěl k závěru, že tyto patrně zamýšlely na žádost německých uprchlíků z Polska, kteří se usazovali v okolí, zjistit, zda se v přilehlých polských obcích nacházejí vojáci.²³⁷

Během roku 1946 bylo především na Javornicku a Osoblažsku, tedy v relativně odlehlých a odsunem silně zasažených regionech, zaznamenáno několik případů, kdy polské hlídky zadržely osoby na československém území. V těchto případech snad bylo jednání polských vojáků dáno špatnou orientací v terénu. Oproti tomu loupežný charakter pravděpodobně měl incident z konce dubna 1946, kdy se skupina polských vojáků, doprovázená civilním průvodcem, pokusila u obce Vlčice na Javornicku odehnat přes hranici několik kusů dobytka. V reakci na uvedenou událost došlo k posílení hlídek SNB a finanční stráže podél hranice.²³⁸ V tomto kontextu zasluhuje pozornost zpráva vrchního strážmistra Kočího o poměrech na Zlatohorsku ze září 1946. Polský důstojník prý Kočímu důvěrně sdělil, že hlídky pohraničnicků (Wojska Ochrony Pogranicza, WOP) v praxi běžně tolerují pašování hospodářského zvířectva, jelikož jej mezi novoosídlenci v polském pohraničí panuje akutní nedostatek.²³⁹

O měsíc později došlo nedaleko Vlčic ke kurióznímu případu, kdy četař polské armády Stanislaw Czapla překročil hranici a žádal správního komisaře v Nových Vilemovicích o azyl. Přivolané hlídce SNB Czapla sdělil, že uprchl ze strachu před sovětskými vojáky, kteří bez udání důvodu zatkli několik jeho kolegů a pokusili se jej také zadržet. Dotyčný byl stručně vyslechnut ohledně poměrů v Polsku a předán složkám vojenského zpravodajství v Jeseníku.²⁴⁰

V užším okolí ostravské aglomerace se poměry nevyhrotily tolik jako v západnějších oblastech, nicméně i zde je dokumentováno několik incidentů, zejména v prostoru Hlučínska. Jeden z nich se odehrál 17. prosince 1945 v obvodu stanice SNB Koberčice. Toho dne kolem desáté hodiny šli školáci Josef Malchárek a Rudolf Josefus podél státní hranice ze Strahovic směrem k samotě zvané Stříbrný mlýn, když z polské strany hranice voják nebo příslušník pohraniční stráže bez varování vypálil asi osm ran nad jejich hlavami. Poté byli chlapci polskou hlídkou odvečeni přes hranici do Velkých Stěbořic, kde se polští vojáci v prvním domě u cesty ptali místních, zda mladíky znají. Když občané vypověděli, že hoši nejsou místní, byli školáci propuštěni. Před odchodem je jeden z vojáků uklidňoval, že se jich chtěli pouze na něco zeptat, ne jim ublížit. Polská hlídka tedy hochy dost možná považovala za uprchlíky či pašeráky,

237 ABS, 304, inv. č. 304-223- 5, sign. 7801.

238 ABS, 304, inv. č. 304-223-5.

239 ABS, 304, inv. č. 304-223-7, sign.536dův./46.

240 ABS, 304, inv. č. 304-223-4, sign. 1144/dův.

kteří tajně překročili hranici z Polska do ČSR. Zároveň se však nabízí možnost, že vojáci chtěli výsledkem mladíků získat informace o poměrech na Hlučínsku, ale nakonec usoudili, že vyděšení chlapci jim nic hodnotného neřeknou. Po nahlášení případu se na místo incidentu vydal prozatímní velitel SNB v Kobeřicích štábní strážmistr Váňa. Od místních zjistil, že „*polští pohraniční vojáci neustále střílí poblíže státní hranice, a to úplně bezdůvodně do vzduchu, po zvěři, do terče, a nebo dokonce i po lidech. Proto časté střelbě polských pohraničních vojinů nevěnuje již nikdo z civilních osob žádné pozornosti*“.²⁴¹ Uvedené tvrzení ostatně dodnes dokládají stopy po „cvičné“ střelbě na německých pomnicích a náhrobcích v okolních ocích.

Další podobný incident následoval 23. ledna dopoledne 1946 u Oldřišova, nedaleko opuštěného dvora Frajhuby. Zde jednadvacetiletý hospodářský adjunkt Jan Kašný při jízdě na koni podél hranice minul dvoučlennou polskou hlídku ozbrojenou samopaly. Jeden z Poláků za Kašným vystřelil a rusky ho vyzval, aby zastavil a legitimoval se. Po kontrole dokumentů se pohraničník Kašného vyptal, zda není „Germán“ a co pohledává na poli. Následoval dotaz, zda je v Oldřišově sovětská vojenská posádka. Celá debata probíhala v ruštině.

Kašný případ oznámil na stanici SNB, odkud se praporčík Antonín Indruch a podstrážmistr Ladislav Vitonský vydali spolu s oznamovatelem na místo činu. Během ohledávání stop zpozorovali dvojčlennou polskou hlídku, blížící se k Frajhubám. Když si Poláci všimli trojice mužů v blízkosti hranice, jeden z nich dvakrát vystřelil do vzduchu. Když Poláci přišli blíže a poznali příslušníky SNB, chovali se již „*velmi přátelsky*“. Šlo ovšem o jinou dvojici, než která předtím zadržela Kašného. Uvedli, že z dálky Indrucha a jeho společníky považovali za narušitele hranic, jelikož trojčlenné a početnější skupiny mužů se zde běžně nepohybovaly. Kolem hranic obvykle chodila jen dvoumužná patrola SNB. Předchozí zákrok svých kolegů proti Kašnému Poláci vysvětlovali tím, že hlídky mají rozkaz pátrat po německých diverzních skupinách, které údajně v kraji působí mezi dosud nevysídleným původním obyvatelstvem. S tímto vysvětlením se Indruch spokojil, jelikož o podobných případech již dříve slyšel od projíždějících sovětských vojáků. Hlídky se tedy v poklidu rozešly a Indruch mohl následné hlášení uzavřít slovy: „*Doposud nebylo zde žádného případu, který by kazil dobrý poměr mezi členy polské bezpečnostní služby a našimi bezpečnostními orgány*“.²⁴²

To se však mělo zakrátko změnit. V podvečer 18. dubna 1946 Helena Hankeová a Jindřich Grygar při práci na poli u státní hranice mezi Oldřišovem a Plští uslyšeli zavisštění a dopad projektilu. Usoudili, že střílela jedna z dvojice polských hlídek, které měly styčný bod nedaleko pole, u vyrazeného sovětského tanku. Příslušníci SNB byli na místo přivoláni až další den po poledni, kdy však již kvůli silnému dešti a podmáčení půdy nedokázali najít místo dopadu kulky. Nezpozorovali ani žádnou z polských

241 ABS 304, inv. č. 304-223-4.

242 ABS, 304, inv. č. 304-223-7.

pohraničních patrol, aby ji mohli požádat o vysvětlení. Hankeová a Grygar udali, „že se obávají při práci na poli v pohraničním pásmu proto, aby některý člen polské pohraniční hlídky z neopatrnosti nevystřelil a je neohrozil“.²⁴³

Jelikož se k případu nepodařilo zjistit více, můžeme o jeho pozadí pouze spekulovat. Je možné, že polští pohraničníci považovali dvojici osob na poli za pašeráky. Taktéž mohlo jít o nehodu při manipulaci se zbraní, nebo o poněkud brutální „kratochvíli“, kdy chtěl střelec civilisty pouze vyděsit. Jelikož se na místě nenašla kulka, nemůžeme vyloučit ani možnost, že si oznamovatelé omylem považovali jiný zvuk za výstřel, potažmo si celý incident vymysleli. Potenciálním motivem takového chování by mohla být abstraktní obava z chování polských vojáků a snaha vyhnout se práci u hranic. Ačkoliv prameny nedokládají násilnosti Poláků na obyvatelstvu Hlučínska, případy zadržování československých občanů spolu s různými kolujícími fámami jistě dokázaly vyvolat značné obavy. Konkrétně Grygar, který byl rodákem z Hlubčicka, se hypoteticky mohl obávat, že bude považován za polského občana a odvečen do Polska.

Ojediněle docházelo k přestřelkám také na Těšínsku. Kupříkladu večer 9. června 1946 kulka z pušky příslušníka WOP zasáhla kůlnu u zemědělského stavení v Hřčavě. Co bylo důvodem střelby, se místní stanici SNB nepodařilo zjistit.²⁴⁴ V lednu 1948 polští pohraničníci u Nýdku zastřelili jistého Josefa Heczka. Pamětní kniha stanice SNB kauzu odbyla konstatováním, že vyšetřování převzaly „vojenské a jiné k tomu kompetentní české a polské úřady“.²⁴⁵

Ačkoliv z díkce československých úředních relací může čtenář nabít dojem, že polské pohraniční hlídky namátkově a bezdůvodně útočily na osoby pohybující se v blízkosti státní hranice, je třeba mít na paměti nepřehlednost a komplikovanost dobové reality. Obdobně jako v obvodu ZNVEO panovaly nadsazené obavy z německých záškodníků a později v letech 1947 a 1948 též z banderovců, také v polském příhraničí kolovaly obdobné fámy. Ačkoliv v regionu nejsou doloženy větší diverzní akce německých, ukrajinských ani polských protikomunistických bojůvek, atmosféra strachu se jistě podepisovala na ostražitosti a podezíravosti polských ozbrojených složek. Nutno říci, že k eskalaci napětí značně přispěl i československý pokus o anexi Ratibořska v červnu 1945. Nevyzpytatelným elementem zůstávaly posádky Rudé armády. Mimo to hranici často narušovali jak pašeráci, tak Němci a Moravci prchající do ČSR, nebo se odtud ilegálně vracějící ve snaze vyvézt z Polska své majetky.

Důležitý aspekt, ovlivňující počínání polských vojáků a milicionářů, tkvěl také v absenci místní znalosti. Zatímco řada příslušníků SNB v pohraničí sloužila již před rokem 1938, jejich polští protějškové v západním Slezsku přicházeli do zcela neznámého prostředí. Tím lze ostatně vysvětlit i výrazně nižší intenzitu doložených ozbrojených incidentů podél předmnichovské hranice na Těšínsku.

243 Tamtéž.

244 ABS, ABS, 304, inv. č. 304-223-8, sig. 372dův./46.

245 SOKA Frýdek-Místek, Četnická stanice Bystřice, bez inv. č., pamětní kniha.

Vedle občasných přestřelek a zadržování československých občanů polskými hlídkami relace dokládají také případy individuálních kriminálních aktivit příslušníků polských ozbrojených složek. Kromě pašerácké kauzy milicionáře Michala Mazúrka na Osoblažsku na jaře 1947, o níž pojednáme níže v jiné souvislosti, šlo např. o vyloupení usedlosti v Ondřejovicích na Jesenicku pěti polskými vojáky z posádky v Podleší (Schönwalde) či Hlucholazích koncem listopadu 1945.²⁴⁶ Nedaleko Zlatých Hor byl v září 1946 český rolník údajně oloupen polským vojákem.²⁴⁷ Dále zmiňme např. incident ve Zpupné Lhotě 30. dubna téhož roku. Tehdy hlídka SNB s pomocí člena finanční stráže zatkla dezertéra z polské armády Ferdinanda Cziszze. Jeho neznámý společník uprchl. Cziszze hlídka předala vojenským orgánům v Českém Těšíně.²⁴⁸ Co dvojici zběhů přivedlo do regionu a jaké byly motivy jejich dezerce, strohá úřední relace neprozrazuje.

K jistému zklidnění poměrů v pohraničí přispěl podpis československo-polské smlouvy v březnu 1947.²⁴⁹ I z pozdější doby se však dochovala hlášení o střelbě na polské straně hranic, která patrně souvisela se zákroky tamních ozbrojených sil proti zbytkům ilegální Zemské armády (Armija Krajowa, AK), pašeráckým skupinám a snad i pozůstatkům německých diverzních organizací. K vypjaté situaci během léta a podzimu 1947 přispívaly i návraty propuštěných válečných zajatců z řad původních obyvatel Ratibořska a Hlučínska. V září stanice SNB v Šilheřovicích hlásila, že na Hlučínsku je „rozšířena zpráva, že ze zajateckých táborů má býti ještě v roce 1947 propuštěno větší množství býv. SS a německé armády. Ti pak po návratu na Ratibořsko udělají s Poláky a orgány WOP pořádek.“²⁵⁰ V dané situaci samozřejmě v regionu přetrvávalo napětí.

Vedle konfliktů s představiteli polského bezpečnostního aparátu se SNB musel potýkat také s polskou protikomunistickou opozicí. V dubnu 1946 oběžníky SNB upozorňovaly na hrozící přechody formací AK přes československé území. Zadrženi narušitelé měli být neprodleně vydáni do Polska.²⁵¹ V reálu existují o průchodech těchto skupin přes území ZNEVO jen velmi útržkovité informace. Patří k nim hlášení o zadržení tří desítek polských občanů u Mikulovic na Jesenicku 21. září 1946. V daném případě však pravděpodobně nešlo o příslušníky protikomunistických bojových uskupení, ale o civilisty „z lepších kruhů“, kteří zamýšleli vycestovat na Západ přes Plzeň do Mnichova.²⁵² Jejich trasa v zásadě odpovídala trasám používaným AK, je tady možné, že cestovali s podporou polských odbojových struktur.²⁵³

246 ABS, 304, inv. č. 304-223-5, sign. 2021/45.

247 ABS, 304, inv. č. 304-223-7, sign. 563dův./46.

248 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

249 Jiří FRIEDL, *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, Brno 2012, s. 188–194.

250 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

251 ABS, 304, inv. č. 304-223-1.

252 ABS, 304, inv. č. 304-223-4, sign. 314.

253 Srov. Jiří PLACHÝ, *Československo jako tranzitní země polské emigrace po roce 1945*,

Orgány SNB se snažily připravit na možné střety s oddíly AK sledováním zpráv o dění v příhraničních oblastech Polska. Navzdory oboustrannému napětí se v tomto směru dařilo relativně efektivně spolupracovat s polským bezpečnostním aparátem, jenž československou stranu informoval o vlastních opatřeních proti AK. Kupříkladu v srpnu 1945 byla hlášena přestřelka polské policie s oddílem povstalců v pohoří Tól nedaleko Skočova poblíž státní hranice na Těšínsku.²⁵⁴ Počátkem srpna 1946 polská strana žádala o pomoc při pátrání po neznámých útočnících, kteří nedaleko Bílé Vody na Jesenicku postřelili pohraničnicka Stanislava Dobřinského. Za pravděpodobné pachatele byli v tomto případě označeni banderovci, jelikož krátce předtím polské orgány v sousedství zajistily několik ilegálně cestujících Ukrajinců.²⁵⁵

O měsíc později příslušníci WOP z Vehovic nedaleko Opavy hlásili vávrovické stanici SNB, že jsou v okolí plánovány zátahy proti oddílům AK. V oblasti se prý pohyboval asi dvacetičlenný „partyzánský“ oddíl. Pro případ, že by se paramilitaristé pokusili překročit hranici, byly posíleny stanice SNB ve Vávrovicích, Jaktaři a Opavě. Hlídky zesílila také finanční stráž. Pokud ke střetu WOP a AK skutečně došlo, nebyl československými orgány zaznamenán.²⁵⁶

V závěru května 1947 stanice SNB na Hlučínsku a Bohumínsku zaznamenaly případy noční střílby a vystřelování světlic na polském území. Dle zjištění finanční stráže z Hatě mělo jít o střety WOP s pašeráky.²⁵⁷ V létě téhož roku bylo dle informací, náhodně zachycenými stanicí SNB ve Zlatých Horách od polských civilistů, v okrese Prudník neznámými pachateli založeno množství požárů.²⁵⁸ Nelze však doložit, že by šlo o diverzní akci protikomunistických bojůvek či reziduálního německého obyvatelstva.

Jeden z posledních a zároveň nejtragičtějších incidentů sledovaného období, související s narušováním čs.-polských hranic, se odehrál 1. října 1948. Na základě zpráv o pohybu skupiny neznámých ozbrojenců byla toho dne do Holčovic na Krnovsku vyslána pátrací skupina příslušníků útvaru SNB 7787 z Krnova v čele s poručíkem Karlem Kozlem. Kozlovým mužům asistovalo i osazenstvo místní stanice. Během procešávání okolí jedna z hlídek SNB omylem spustila palbu na dvojici kolegů v domnění, že se jedná o hledané narušitele. Sedmadvacitiletý štábní strážmistr Miloslav Růžek, rodák z Obory u Kaznějova, byl na místě zabit. Vyšetřování případ hodnotilo jako nešťastnou náhodu, byť se v místě později objevovaly teorie, podle

in: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov 4: zborník, Banská Bystrica 2005, s. 464–469; dále též např. Jiří FRIEDL – Adam ZÍTEK, *Laskavě prosíme o zatčení... Politické represe v Polsku po druhé světové válce ve světle snah o emigraci přes ČSR*, Paměť a dějiny 14, 2020, č. 2, s. 27–36.

254 ABS, 304, inv. č. 304-223-7.

255 ABS, 304, inv. č. 304-223-7, sign. 1090/1946 Dův.

256 ABS, 304, inv. č. 304-223-7.

257 ABS, 304, inv. č. 304-223-9, sign. 1492.

258 ABS, 304, inv. č. 304-223-9, sign. 2542.

nichž byl Růžek cíleně umlčen, jelikož údajně věděl o deliktech svých kolegů. Konspiracím nahrával i fakt, že se úřady snažily pochybení SNB ututlat. Růžek byl oficiálně evidován jako oběť bojů s banderovci, obdržel posmrtné vyznamenání a jeho jméno nesl ochotnický soubor SNB v Krnově. Na druhou stranu nebylo povoleno zřídit mu na místě smrti pomník.²⁵⁹

Pátrání po skupině záhadných ozbrojenců zůstalo bez výsledku. Podle relace SNB o případu se mělo jednat o banderovce, toto tvrzení však nebylo podloženo žádnými konkrétními údaji. Nelze tak vyloučit, že šlo o uprchlíky z Polska či o lupičskou skupinu. Retrospektivní záznam v holčovické kronice z konce 50. let sice udává, že krátce po střelbě byl nedaleko obce zadržen jeden z banderovců, toto tvrzení ale nemá oporu v pramenech z provenience SNB.²⁶⁰

Kromě uprchlíků a pašeráků SNB bedlivě monitorovat také pohyby legálních vystěhovalců, zejména židovské emigrace z Polska.²⁶¹ Bezpečnostní orgány se obávaly, aby se mezi těmito vysídlenci, cestujícími v organizovaných transportech přes území ČSR, neskrývali příslušníci protikomunistických polovojenských organizací z Polska a Ukrajiny. Vzhledem k omezené ochotě československých i polských úřadů podporovat židovské vystěhovalce část emigrantů odcházela ilegálně, s pomocí sionistických organizací. V červnu 1946 vyšetřovatelé SNB na Ostravsku rozbili jednu z převaděčských sítí.²⁶² Hlavní vlna polské židovské emigrace ovšem nesměřovala přes Slezsko, ale přes Orlické hory do východních Čech, kde vznikla i střediska, kde byli tito lidé v případě svého zadržení internováni. Cesty přes Slezsko byly spíše minoritní záležitostí.²⁶³ Původní praxe vrácení zadržených židovských utečenců do Polska byla od jara 1946 zmírňována, mimo jiné pod vlivem veřejného mínění, ale také v důsledku státní politiky podporující vznik židovského státu v Palestině.²⁶⁴ Pogrom v Kielcích²⁶⁵ v červenci 1946 ovšem vedl k nové vlně intenzivní židovské emigrace přes ČSR, na což přetížené orgány SNB od září opět reagovaly vypovídáním uprchlíků zpět do Polska.²⁶⁶

Ostraha hranice měla v neposlední řadě také zdravotně-hygienický rozměr. Úřady se obávaly, že rozsáhlé migrace vysídlenců, repatriantů a dalších osob mohou vést

259 ABS, 304, inv. č. 304-48-1; ABS, sign. A2/1-1813.

260 Ondřej KOLÁŘ, *Z minulosti Holčovic*, Holčovice 2022, s. 38.

261 Jiří PLACHÝ, *Československo jako tranzitní země polské emigrace po roce 1945*, in: *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historiků 4: zborník*, Bánská Bystrica 2005, s. 464–469.

262 ZAO, ZNVEO, kart. 129, inv. č. 271, sign. 137.

263 FRIEDL, Jiří: *Domů a za svobodu. Role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945–1948*. Praha, Academia 2020, s. 314.

264 ABS, 304, inv. č. 304-17-1; obecně srov. Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael*, Praha 1997.

265 Srov. Lukas KAMINSKI – Jan ZARYN, *Reflections on the Kielce Pogrom*, Warszawa 2006.

266 ABS, 304, inv. č. 304-17-1.

k šíření nemocí. Například v prosinci 1947 Zemské velitelství SNB v Brně varovalo před hrozbou zavlečení nákazy svalovcem z polských Chalupek na Bohumínsko a Hlučínsko.²⁶⁷

Dění na česko-polské hranici neodmyslitelně souviselo s otázkou postavení polské menšiny na Těšínsku. Československé orgány si vesměs uvědomovaly, že volání některých národoveckých iniciativ po úplné "čechizaci" Těšínska je nereálné, nicméně objevila se řada úvah o možném omezení vlivu polské menšiny. K tomu mělo pomoci zvažované vysídlení tzv. „polských okupantů“, tedy osob, jež se do československé části Těšínska přistěhovaly až po zaboru oblasti Polskem v říjnu 1938. Tento záměr brzy narazil na řadu komplikací, jelikož vyšlo najevo, že velkou část tzv. „okupantů“ tvořili lidé, kteří buďto z regionu pocházeli (byť zde před rokem 1938 neměli bydliště) nebo žili ve smíšených manželstvích s autochtonními obyvateli.

Další kategorií „nespolehlivých“, o jejichž vysídlení se uvažovalo, tvořili tzv. volkslistáři, kteří během okupace přijali německou či slezskou národnost. Mnozí pak sloužili v německých ozbrojených silách. Mezi volkslistáři ovšem byli vedle Poláků i Češi, takže uplatnění principu kolektivní viny by postihlo i je. Snahy najít ideologicky zdůvodnitelné ospravedlnění pro vysídlení části Poláků z Těšínska se tak neprosadily.²⁶⁸ Nejistota ohledně hrozby odsunu však přirozeně podněcovala další napětí v oblasti a vedla také k obecnější nedůvěře mezi Čechoslováky a Poláky podél nové hranice.

V průběhu prvních poválečných let se na Těšínsko vraceli demobilizovaní volkslistáři, postupně propouštěni ze zajateckých táborů. Někdy přicházeli ve společných repatričních transportech s Poláky, kteří byli v průběhu války nuceně nasazeni.²⁶⁹ To pochopitelně znesnadňovalo snahu bezpečnostního aparátu monitorovat bývalé příslušníky německé armády. Do regionu se zároveň navracela část tzv. andersovců, příslušníků polského zahraničního vojska na západě. V situaci, kdy generál Władysław Anders patřil k předákům rodícího se polského protikomunistického exilu v Londýně a ČSR usilovala o konsolidaci vztahů s polskou prosovětskou vládou, byli andersovci – navzdory zásluhám v boji proti nacismu – vnímáni jako potenciálně problémový element a podrobeni dohledu. Za pozornost stojí, že orgány ZNVEO vykazovaly evidenci andersovců spolu se statistikami uprchlíků z Horního Slezska, přestože v případě andersovců šlo převážně o předválečné občany ČSR.²⁷⁰

V komplikované situaci se ocitli někteří také obyvatelé Těšínska, kteří se po válce snažili vrátit domů z nuceného pracovního nasazení či po demobilizaci z německých

267 ABS, 304, inv. č. 304-223-9.

268 Mečislav BORÁK, *Fenomén německé volkslisty*, in: *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 111–119; Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021, s. 72–79.

269 SZM, *Novodobé dějiny*, inv. č. III V 1489.

270 Jiří PACHÝ, *Návrat nechtěných spojenců. (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR)*, *Východočeské listy historické* 26, 2009, s. 26–49; SOKA Opava, ONV Opava-venkov, kart. 287, inv. č. 320.

ozbrojených sil. Vyskytly se případy, kdy polské orgány odmítaly tyto osoby vpustit na československé území s odůvodněním, že se jedná o polské státní příslušníky.²⁷¹

V kontextu napjatých československo-polských vztahů se do hledáčku SNB dostávali i nepříliš početní Poláci žijící v západní části obvodu ZNVEO. V tomto případě šlo především o příslušníky mladé generace, kteří byli v regionu za války pracovní nasazeni a našli si zde zaměstnání či partnery. Jejich kontakty s domovským prostředím byly vnímány jako možná zástěrka pro zpravodajskou činnost či podloudnictví, někteří Poláci byli (obvykle neprůkazně) podezíráni z převádění uprchlíků před komunismem. Vyskytly se také pokusy Poláků o ilegální odchod do Bavorska, kde doufali v možnost lepšího pracovního uplatnění s pomocí příbuzných a přátel, kteří se jako volslistáři či nuceně nasazení dostali během války na německé území a odmítli repatriaci.²⁷²

Obecně lze konstatovat řadu odlišností ve vývoji bezpečnostní situace na Těšínsku a v západoslezských oblastech. Ačkoliv otázka Těšínska představovala jedno z nejdůležitějších „bolavých míst“ československo-polských vztahů, v regionu docházelo k závažnějším nepokojům a násilnostem pouze zřídka. Státně-bezpečnostní činnost SNB zde spočívala především v preventivním dohledu nad „problémovými“ skupinami polského obyvatelstva.

Oproti tomu v západním Slezsku situaci zhoršovaly důsledky probíhajícího odsunu Němců a poněkud živelného osídlování, stejně jako zásobovací potíže a nedostatečná orientace řady činitelů československé i polské strany v místních poměrech. Navzdory vzájemným konfliktům dokázaly bezpečnostní složky obou států relativně efektivně spolupracovat proti pašerákům, ilegální emigraci a polským i ukrajinským bojůvkám. Tato kooperace však zpravidla probíhala především na úrovni regionálních činitelů, nikoliv na institucionalizované bázi.

OTÁZKA NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA

Drtivá většina německého obyvatelstva byla v prvních poválečných měsících buďto vysídlena v rámci tzv. divokého odsunu, nebo soustředěna ve sběrných střediscích za účelem následného transportu.²⁷³ Koncentrování osob považovaných za Němce do internačních zařízení probíhalo rychleji především v městském prostředí.²⁷⁴

271 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

272 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

273 Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991; Dušan JANÁK – Lubomír HLAVIENKA – Ondřej KOLÁŘ, *Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2021, s. 71–74.

274 Mečislav BORÁK, *Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, in: Ostrava. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska 18, Ostrava 1997, s. 103; Branislav DORKO, *Pracovní a internační*

Na venkově část německých zemědělců nadále zůstávala na svých hospodářstvích, aby zajišťovali povinné kontingenty potravin. Mimo to byli z odsunu vyňati němečtí anti-fašisté, osoby ve smíšených manželstvích a nepostradatelné pracovní síly. Ty vedle specialistů v některých případech zahrnovaly rovněž řadové lesní či textilní dělníky, za něž chyběla náhrada vlivem nízkého zájmu novoosídlenců o práci v těchto špatně placených odvětvích.²⁷⁵ Další kategorii zůstavších Němců pak představovali váleční zajatci a osoby trestně stíhané na základě tzv. velkého retribučního dekretu z 19. června 1945.²⁷⁶

Právě stíhání retribučních provinilců patřilo k důležitým úkolům SNB. V případě osob německé národnosti tento úkol značně znesnadňovalo probíhající vysídlování, v jehož důsledku byla řada podezřelých i svědků vystěhovávána do ciziny dříve, než mohlo dojít k jejich výslechu. Výjimkou nebyly ani útéky z vazby při jednotlivých okresních soudech.²⁷⁷ Vzhledem k přetížení policejního i justičního aparátu nezřídka chyběla vůle k pečlivému vyšetření jednotlivých kauz, namísto toho byl upřednostňován odsun podezřelých. Markantní je v tomto směru případ vraždy šesti příslušníků Stráže obrany státu v Liptani na Osoblažsku v září 1938. První pokus tamní stanice SNB o prošetření incidentu v létě 1945 narazil na odmítavý postoj okresního velitelství SNB, jež vyšetřování sedm let staré události nepovažovalo za prioritní. Až vlivem medializace celého případu a díky osobní iniciativě poručíka SNB Václava Černého následně proběhlo rozsáhlé šetření, mezitím však došlo k vysídlení či útěku několika podezřelých.²⁷⁸

Obdobně v celé řadě dalších případů probíhalo stíhání nacistických provinilců dosti živelně. Kupříkladu stanice SNB ve Velkých Kuněticích na Jesenicku evidovala pět zadržených „válečných zločinců“. S výjimkou jednoho příslušníka gestapa šlo o nižší funkcionáře NSDAP či představitele veřejné správy. Jedním z nich byl i sochař a starosta Supíkovice Engelbert Kaps. Příznačné je, že ani jeden ze čtveřice funkcionářů nebyl následně obžalován dle velkého retribučního dekretu, namísto toho úřady upřednostnily odsun.²⁷⁹ V porovnání s přístupem soudu se tedy počínání SNB ukázalo jako přehnaně horlivé.

V drtivé většině retribučních kauz, zvláště v oblastech dotčených masovým vysídlováním německého obyvatelstva, chyběly písemné, fotografické či jiné „hmotné“

tábor v Opavě, in: František ŠVÁBENICKÝ (ed.), Troppau 1945. Opava v roce nula, Opava 2016, s. 176–191.

275 Obecně srov. Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 150–173; Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.

276 Srov. Ondřej KOLÁŘ, *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká“ retribuční v západním Slezsku 1945–1948*, Opava 2021.

277 Ondřej KOLÁŘ, *K činnosti Okresního soudu Jeseník 1945–1948*, *Historica Olomucensia* 56, 2019, s. 215–233.

278 Ondřej KOLÁŘ, *Poválečné vyšetřování tzv. liptaňské tragédie*, *Historica: Revue pro historii a příbuzné vědy* 9, 2018, č. 1, s. 56–73.

279 ABS, B-7, sign. 9-1.

důkazy. Vyšetřovalo se především na základě ústních svědectví. Některé prameny osobní povahy připouštějí používání násilí při výsleších.²⁸⁰ Navzdory úsilí SNB o zajištění listinného materiálu nacistických úřadů a organizací se podařilo dohledat pouze torzo. Jednak sami nacisté značnou část kompromitujících dokumentů zničili či před příchodem fronty odvezli, jednak se struktury SNB v pohraničí utvářely až s odstupem několika týdnů či měsíců po skončení bojů, takže mnohé úřední objekty mezitím byly vyrabovány, případně dochovanou agendu již zabavily sovětské zpravodajské orgány.

Jako příklad lze zmínit prohlídku někdejších kanceláří Hitlerjugend a SS v Jenišniku 12. června 1945. Příslušníci SNB zde nenalezli žádné dokumenty, chyběla i většina kancelářského vybavení. Jediným nalezeným materiálem se staly osobní fotografie vedoucího Hitlerjugend Maxe Kellermanna. Vyšetřovatelé se dozvěděli, že prostory již prohledala NKVD, jejíž orgány proto měly být požádány o spolupráci. Lze předpokládat, že snaha získat od sovětské strany kýžené důkazní materiály skončila v tomto i dalších podobných případech neúspěchem.²⁸¹ Význam písemností z proveniencie německých orgánů ale neochabl ani v následujících měsících, jak svědčí výnos Ministerstva vnitřní z 9. října 1945, který ukládal nejenom SNB, ale i ONV a OSK, aby se zapojily do pátrání po německých materiálech. Kromě pátrání po dosud nezajištěných písemnostech měly komise pod vedením bezpečnostního referenta ONV/OSK znovu projít zajištěný listinný materiál a do 15. února 1946 rozhodnout, lze-li něco využít pro zpravodajskou činnost.²⁸²

Napjaté poměry v pohraničí v prvních poválečných měsících se stávaly předmětem domácí i zahraniční kritiky. Zpráva expozitury ZNV z 18. října 1945 konstatovala: „Zahraniční propaganda projevovala se zde v trojím směru. Jednak to byl ohlas zpráv zahraničního tisku i rozhlasu, který se zabýval našimi poměry a projevil zejména určitou nelibost nad naším postupem vůči Němcům. Tento ohlas neměl silnějších účinků a zčásti vyvolal rozhořčenou reakci na tyto sympatie vůči Němcům, přičemž bylo poukazováno na to, že činitelé tyto zprávy šířící nemají ani náležitého povědomí o tom, co u nás Němci napáchali. V menší míře byly z české strany (...) vyslovovány rady, aby postup vůči Němcům byl zmírněn a aby se zamezily příkrostiti, které neslouží našemu národu ke cti. Mezi Němci bylo možno v uplynulém období zjistiti zesílení propagandy opřené o skutečné i domnělé sympatie k Němcům v cizině, kterážto propaganda směřovala k povzbuzení německého sebevědomí.“

Z téhož dokumentu je patrná snaha rozlišovat mezi jednotlivými kategoriemi osob považovaných za Němce: „Z několika stran bylo již poukazováno na to, že rakouští příslušníci, kteří požívají plné svobody, ve velmi četných případech této zneužívají, že jsou hlavními šířiteli šeptané propagandy a agitace mezi Němci vůbec a že udržují kurýrní spojení mezi zdejšími Němci a Němci odsunutými do Říše. (...)“

280 Vzpomínky Pavla Petra, rukopis v držení autorů.

281 ABS, B-7, sign.9-1, inv. č. 1-84/45

282 ZAO, ZNVEO, kart. 133, inv. č. 272.

Z okresu krnovského bylo odsunuto doposud celkem asi 12–14 000 Němců. V okrese bruntálském činí úbytek německého obyvatelstva za poslední měsíc asi 4 000 osob. Jedná se zde o dobrovolný odchod Němců do Německa, který vzrůstá a stává se už významným činitelem, a o přesun Němců mimo okres za účelem pracovního nasazení. V okrese českotěšínském jsou Němci v pravém slova smyslu, kteří byli členy NSDAP a jejich složek, zajištěni v internačních táborech (...). Ostatní, takzvaní Volkslistáři, jsou slovanského původu a jedná se o jejich rehabilitaci.²⁸³ Relace se příznačně nedotýká problému Hlučínska a identity či národnosti tamních obyvatel, kteří byli z propagandistických důvodů paušálně prezentováni jako Češi.²⁸⁴

O tom, že v praxi nepanovala vůči Hlučíňanům kvůli jejich „německé“ minulosti přílišná důvěra, svědčí četné novinové zprávy (zejména v komunistické Nové svobodě), kritizující pomalé tempo denacifikace regionu. Na specifika Hlučínska přirozeně musely reagovat i orgány SNB, jak uvidíme dále.

Během léta a podzimu 1945 se postupně ukazovalo, že čechizace pohraničí bude dlouhodobým procesem. I po éře tzv. divokého odsunu ještě v lednu 1946 zůstávalo na území expozitury asi 230 tisíc Němců.²⁸⁵ Ačkoliv panovala snaha soustředit maximum z nich do internačních táborů a odsunových středisek, nedostatek pracovních sil vedl k častému přidělování Němců na práce v průmyslu i zemědělství. V některých obcích Bruntálska a Krnovska byli ještě na jaře 1946 němečtí rolníci propuštěni z internace, aby naposledy obdělali svá pole. K jejich vysídlení pak došlo až na podzim po skončení zemědělských prací.²⁸⁶

K úkolům SNB patřilo zajišťování hladkého průběhu odsunových transportů. To se, můžeme-li ze strohé řeči pramenů posoudit, také většinou dařilo. Průběh transportů z okresů Krnov, Jeseník a Opava-venkov během roku 1946 byl vesměs hodnocen jako bezproblémový.²⁸⁷ Oproti tomu v Hlučíně musely bezpečnostní orgány v květnu 1946 zasáhnout proti představitelům MNV, kteří se před transportem z místního odsunového střediska rozhodli svévolně provádět „osobní prohlídky“ německých žen. V případě hlučínského transportu se navíc vyskytly administrativní nejasnosti, v jejichž důsledku bylo několik osob z transportu vyňato. Tato skutečnost podnítila mezi obyvatelstvem fámy o tom, že k odsunu nedojde. Došlo dokonce ke spontánní manifestaci, doprovázené „hajlováním“.²⁸⁸

V době probíhajícího vysídlování se některé z osob považovaných za Němce snažily domoci se lepšího zacházení tím, že se vydávaly za rakouské státní příslušníky.

283 ZAO, ZNVEO, kart. 142.

284 Srov. Vilém PLÁČEK, *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*, Hlučín 2000, s. 107–115.

285 Dušan JANÁK, *Národnostní vývoj. Německá menšina*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 506.

286 Ondřej KOLÁŘ, *Z minulosti Holčovic*, Holčovice 2022, s. 34–35.

287 Lubomír HLAVIENKA, *Ethnic issues in the western part of Czech Silesia from the perspective of state security forces in the years 1946 to 1948*, *Border and Regional Studies* 9(4), s. 231.

288 ABS, 304, inv. č. 304-7-1.

V závěru listopadu 1945 stanice SNB zachytily několik žádostí obyvatel Krnova, Holčovic, Valštejna a Ztracené Vody, adresovaných vídeňské radnici, o přidělení rakouského občanství. Dalším šetřením vyšlo najevo, že několik osob dokonce již z Rakouska obdrželo potřebné dokumenty. V některých případech se žadatelé pokoušeli vyřídit rakouské občanství i svým příbuzným, kteří se dosud nevrátili z německé armády. Za pravděpodobného organizátora uvedené iniciativy vyšetřovatelé považovali bývalého poručíka německého vojska Kurta Metznera. Mezi žadateli převládali movitější občané, např. vlastníci holčovické pily bratři Stefanitschové, jejichž záměrem patrně bylo zabránit konfiskaci svých majetků. Své žádosti odůvodňovali příbuzenskými vazbami v Rakousku. Domovské listy, zaslané části žadatelů z Rakouska, příslušníci SNB zabavili.²⁸⁹ Obdobné případy byly ve stejné době zaznamenány též v západních Čechách.

Držitelé rakouského občanství se mohli oproti Němcům relativně volně pohybovat, čehož někteří využívali k tomu, aby vyvezli do zahraničí (a tím uchránili před konfiskací) cennosti svých německých příbuzných a přátel. V listopadu 1946 byla takto na Jablunkovsku zadržena rakouská příslušnice Kate Solichová, choť bohumínského lékaře. Ještě v květnu 1947 orgány SNB zajistily jistého Herberta Kantnera z Vídně, který tajně převážel do Rakouska oděvy německých obyvatel Novojičínka.²⁹⁰ Podobné případy měly za následek obecnou nedůvěru k Rakušanům, takže stanice SNB nezářídka monitorovaly i pohyby rakouských diplomatů a obchodníků, projíždějících přes území ČSR.

Němci, kteří neměli možnost propašovat své cennosti za hranice, se je před svým vysídlením často snažili alespoň ukrýt. Zejména v oblasti Bruntálska a Jesenicka se tyto skrýše náhodně objevovaly ještě desítky let po válce.²⁹¹

V závěru roku 1946 americké okupační úřady v Německu odmítly přijímat další transporty vysídlelců. Československé orgány proto přistoupily k tzv. rozptylu zbývajících německých obyvatel. Tato strategie spočívala v nuceném přesídlování osob tak, aby se narušily lokální vazby a tím byly znemožněny potenciální iredentistické tendence. V rámci rozptylu byla řada německých obyvatel Bruntálska a Jesenicka vystěhována na jižní Moravu. I pracovníky, nepostradatelné pro místní ekonomiky, úřady přesídlovaly z jejich bydlišť do sousedních obcí. Až počátkem 50. let získali „rozptýlení“ Němci možnost volně se stěhovat a bylo jim navraceno státní občanství.²⁹²

Vedle Němců, kteří po válce paušálně pozbyli občanských práv, v obvodu ZNEVO zůstávaly dvě skupiny obyvatel s problematickou „německou“ minulostí. Šlo jednak o obyvatele Hlučínska, jednak o někdejší volkslistáře z Těšínska, kteří v období okupace

289 ABS, 304, inv. č. 304-221-8.

290 ABS, 304, inv. č. 304-221-12.

291 Ondřej KOLÁŘ, *Z minulosti Holčovic*, Holčovice 2022, s. 36, 59.

292 Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 191–198.

pod nátlakem přijali německou národnost.²⁹³ V průběhu poválečných let se na Hlučínsko a Těšínsko vraceli místní muži, propuštění ze zajateckých táborů. Coby někdejší příslušníci německých ozbrojených sil se přirozeně stávali objektem zájmu SNB.

Navzdory propagandistické rétorice, jež deklarovala úplnou „očistu“ pohraničí, se od podzimu 1946 postup státního aparátu proti Němcům, stejně jako Hlučíňanům a volkslistářům, v praxi naopak postupně zmírňoval. Němci se stávali tolerovanou, avšak bedlivě sledovanou skupinou.

K přetrvávající atmosféře nedůvěry a obav přispívaly nadsazené fámy o činnosti německých diverzních organizací. Četné relace jsou bohužel dosti obecné. Např. dochovaná zpráva SNB o nálezů sešitu s ručně psanou šifrou německé ilegální skupiny vůbec nezmiňuje, kde k nálezů došlo. Objevovaly se také informace o protistátní činnosti německých antifašistů, která se údajně koncentrovala v severozápadních Čechách. Šetření v obvodu ZNVEO na podzim 1945 podobné případy nedoložilo.²⁹⁴ V září 1946 SNB zachytila „šeptandu“ mezi západoslezskými Němci, podle níž Hitler přežil válku a chystá se vrátit k moci s pomocí armády, sestavené z vysídlenců.²⁹⁵ Ještě v roce 1947 byly zachyceny zprávy, že mezi obyvatelstvem Hlučínska a sousedního polského Ratibořska se proslýchá, že veteráni SS vracející se ze zajateckých táborů provedou převrat.²⁹⁶

Zvláště pečlivě byli Němci sledováni v kontextu jejich případného ozbrojeného odporu vůči československému státu. Obavám z násilných incidentů nahrávala mj. skutečnost, že po válce se mezi obyvatelstvem nacházelo velké množství zbraní, a proto byly organizovány časté prohlídky bytů členů nacistických organizací či jejich sympatizantů, při nichž pravidelně docházelo k zabavování menšího množství zbraní a munice.²⁹⁷ Avšak i přes řadu těchto razíí jsou zprávy a hlášení SNB v poválečných měsících prostoupeny celou řadou poukazů na skupiny ozbrojených Němců, potulujících se krajem. V dané atmosféře byly tak četné nevyšetřené kriminální činy i nehody prezentovány jako akce Werwolfů či jiných německých záškodnických formací. Největší obava panovala především z Werwolfu, jenž měl podle informací SNB operovat zejména v pohraničí. O skutečné povaze této organizace ovšem neměla SNB zjevně většího povědomí, jelikož dle prvních informací z léta 1945 operovala organizace v malých skupinách tvořených bývalými členy armády, SS, SA a dalších organizací, doplněných o čs. Němce a byla dobře zajištěna materiálem i zbraněmi.²⁹⁸ Další zprávy ale již tvrdily, že hlavní silou Werwolfu jsou mladí Němci ve věku 16 až 18 let, podléhající vedení vycvičených agentů.²⁹⁹

293 Mečislav BORÁK, *Fenomén německé volkslisty*, in: Okupace, kolaborace, retribuice, Praha 2010, s. 111–119.

294 ABS, B-7, sign. 9-1.

295 ZAO, ZNVEO, kart. 288, inv. č. 183.

296 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

297 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285, zpráva o politické a hospodářské situaci v okrese bruntálském z 10. července 1945.

298 ABS, 304, inv. č. 304-30-3.

299 ABS. Fond 304 (Různé bezpečnostní spisy po r. 1945). inv. č. 304-30-3.

Po osvobození byly bojem proti Werwolfu prioritně pověřeny orgány OBZ. Jeho agenti se snažili infiltrovat německé diverzní skupiny a rozbít je, přičemž složky SNB z konspiračních důvodů obvykle nebyly zasvěceny. Dle pozdějších svědectví pracovníků OBZ byli odhaleni příslušníci Werwolfu zpravidla na místě likvidováni, takže jen minimum z nich se dostalo před soud. Absence vyšetřovací agendy tak znemožňuje posoudit rozsah reálných aktivit Werwolfu a relevanci údajů OBZ, jež mohou být účelově zveličené.³⁰⁰

Vzhledem k nejasnosti o síle a možnostech Werwolfu panovala i v řadách SNB obava z jejich aktivit a stalo se běžnou praxí, že řada banálních kauz i nevyřešených případů byla připisována německým odbojářům. Na druhou stranu si byly čs. orgány vědomy, že ne všechny neobjasněné případy nevyjasněných nehod jsou dílem Werwolfu.³⁰¹

Obavy z útoků Werwolfů prohloubila série incidentů a útoků, jež se během léta odehrála v západní části Slezska. Dne 10. července 1945 došlo u sběrného tábora v Javorníku k přestřelce mezi ostrahou tábora a neznámými útočníky. Z přepadu byli pochopitelně podezříváni členové Werwolfu.³⁰² Další tábor v okrese Jeseník, tentokrát v Adolfovicích, byl napaden 17. srpna a došlo k přestřelce mezi útočníky a příslušníky SNB, kteří během ní zabili jednoho Němce, který chtěl z tábora uprchnout.³⁰³ Při jiném incidentu 13. července v pohraniční vesnici Brumovice na Krnovsku došlo k přestřelce mezi příslušníkem SNB a několika Němci.³⁰⁴ Další incident se 24. července odehrál u obce Široká Niva, kdy byl postřelen důstojník čs. armády. V reakci na útok došlo k zatčení několika desítek členů NSDAP a SA, kteří byli umístěni do vazby, nebo byli odesláni do sběrného tábora v Bruntále.³⁰⁵ Nejvážnější incidenty, které svým provedením přímo vypadaly jako dílo záškodníků, se odehrály v srpnu. Nejprve došlo 9. srpna k nastražení pěti min ráže 80 mm na silnici spojující Opavu a Bruntál, nicméně se je podařilo najít a zneškodnit dříve, než mohly napáchat nějakou škodu.³⁰⁶ Jen o pár dní později byla na silnici mezi Malou Morávkou a Bruntálem palbou přepadena motocyklová hlídka příslušníků SNB. Za předpokládané pachatele byli označeni němečtí civilisté ze Staré Rudné, ale prokázat se nic nepodařilo.³⁰⁷

Během léta a podzimu 1945 se SNB podařilo provést několik zatčení, která zřejmě pomohla zmapovat skutečný rozsah činnosti Werwolfu v regionu, ačkoliv vzhledem

300 František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021, s. 172; TÝŽ, *Vojenské Obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, Praha 2003.

301 ABS, 304, inv. č. 304-30-3.

302 ZAO, ZNVEO, kart 147, inv. č. 285.

303 ABS, Fond 304 (Různé bezpečnostní spisy po r. 1945). inv. č. 304-30-3.

304 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285.

305 Tamtéž.

306 ABS, 304, inv. č. 304-30-3.

307 ABS, 304, inv. č. 304-30-3.

k pokračujícím obavám z aktivit této organizace, byla řada banálních případů a zatčení nadále spojována s Werwolfem. Jedno z významných zatčení pravděpodobně skutečné členky organizace se odehrálo 4. srpna ve Zlatých Horách, kdy byla zadržena Elisabeth Hanke, z jejíž výpovědi vyplynulo, že na Šumpersku má operovat větší oddíl záškodníků, jehož velitelství se nacházelo v Hlubčicích.³⁰⁸ Z její výpovědi také vyšlo najevo, že v dubnu 1945 probíhal výcvik Werwolfu ve vile Cever u Jeseníka. Hanke také identifikovala velitele organizace v prostoru západního Slezska a přilehlé severní Moravy.³⁰⁹

Obdobné zatčení proběhlo 16. až 18. června 1945 ve Starém Městě pod Sněžníkem, kde SNB zadržel 7 mužů. V tomto případě se také skutečně mohlo jednat o příslušníky Werwolfu, jelikož na základě jejich výpovědí došlo k objevu několika desítek beden zbraní a munice, ukrytých v lesích pod Králickým sněžníkem.³¹⁰ Této domněnce nasvědčuje i výpověď dalších zatčených, podle nichž se řada činníků nacistických organizací v posledních týdnech války účastnila různých kurzů, na nichž byli školeni ve střelbě a sabotážích. Po skončení kurzů odjeli zpět do svých domovů a s nimi i bedny se zbraněmi a municí, z nichž jich bylo větší množství zakopáno v jesenických lesích.³¹¹ Významným počinem při rozkrývání Werwolfu bylo v listopadu 1945 zatčení Rudolfa Jordána ve Slezské Hartě. Ten při výslechu prozradil umístění úkrytů zbraní a munice na několika místech Slezska a k tomu připojil i popis několika dalších členů organizace. Jeho výpovědi přidává na věrohodnosti, že stejně jako Hanke, tak i on se zmiňoval o vile u Jeseníka, poblíž ní mělo být zakopáno větší množství zásob. Další šetření Jordána ale nebylo možné, jelikož během přestávky ve výslechu využil nepozornosti hlídkujícího příslušníka SNB a spáchal sebevraždu.³¹²

Na druhou stranu, mimo reálných výsledků při pátrání po Werwolfu, docházelo nezdíka k případům, kdy mu byla připisována vina řadu incidentů, na nichž neměl žádný podíl. Přímo zločinnou nedbalost se za fasádu německých odbojářů pokusili schovat příslušníci bruntálské bezpečnosti, když dle jejich výpovědi mělo dojít 3. července 1945 ke spáchání bombového atentátu na příslušníky strážního oddílu bývalých partyzánů skupiny Rudá Morava, při níž zemřel jeden člen hlídky a dva další muži byli zraněni.³¹³ Reakcí na tento incident se stala hromadná poprava 19 osob německé národnosti, vykonaná na příkaz velitele 3. praporu 1. tankové brigády, jež v této době dohlížela ve městě na pořádek.³¹⁴ Podle historika Tomáš Staňka ale k výbuchu došlo vinou neopatrné manipulace s granátem.³¹⁵

308 ZAO, ZNVEO, kart .147, inv. č. 285.

309 ABS, 305, inv. č. 304-232-3.

310 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285, Nález skladiště organizace Werwolf z 19. července 1945.

311 ABS, Fond 304 (Různé bezpečnostní spisy po r. 1945), inv. č. 304-30-3.

312 ABS, 305, inv. č. 304-323-3.

313 ZAO, ZNVEO, kart 147, inv. č. 285.

314 Tamtéž.

315 Tomáš STANĚK, *Perzekuce 1945*, Praha, 1996, s. 102.

Zcela smyšlený případ útoku se odehrál koncem září 1945 také ve Staré Červené Vodě. Podle původní výpovědi měl být spáchán útok na zdejšího osidlovacího komisaře, při němž byl zabit jeho řidič. Ten ovšem ve skutečnosti zahynul při neopatrné manipulaci s pistolí a viník se chtěl obviněním Němců vyhnout vlastní odpovědnosti.³¹⁶ Ačkoliv obdobných případů, kdy na Němce byla svalena odpovědnost za různé incidenty, nefiguruje v materiálech státně-bezpečnostních orgánů mnoho, není vyloučené, že i v řadě případů označených za díla Werwolfu nebyli pachatelé Němci. Ti vzhledem ke svému postavení v poválečné republice a obecně protiněmeckým náladám obyvatelstva mohli sloužit jako snadná oběť, již se dala přičíst za vinu řada pochybení ze strany jednotlivců i příslušníků bezpečnostních sborů.

Skutečná i smyšlená aktivita Werwolfu zažila svůj vrchol v roce 1945, ale s pokračujícím odsunem německého obyvatelstva slábla. Nicméně i přesto se SNB snažil dále mapovat jakoukoliv ilegální činnost Němců, a tak se i v dalších letech můžeme setkat s varováními před činností Werwolfu. Podle zpráv Ministerstva vnitřní z podzimu 1946 se aktivita skupiny přesunula hlavně do Německa, kde její členové organizovali vysídlené Němce, cvičili střelbu a rozšiřovali propagandu o brzkém návratu Hitlera k moci.³¹⁷ Jako ojedinělý se proto jeví incident z července 1947, kdy mělo dojít k přepadení lesního dělníka v obvodu obce Spálené, přičemž za pachatele byli označeni dva neznámí Němci. Jelikož pátrání po pachatelích bylo bezvysledné, není možné výpověď nijak potvrdit.³¹⁸ V tomto případě je možné říci, že se s největší pravděpodobností nejednalo o příslušníky Werwolfu, jako spíše o akci uprchlých německých válečných zajatců, nebo o běžný kriminální čin. Obdobně tomu bylo zřejmě i v kauze z února 1947, při němž byl místní občan napaden ozbrojenci v německých uniformách. Ani v tomto případě pátrání nepřineslo žádné výsledky.³¹⁹

Ačkoliv tedy v pohraničí ještě v roce 1947 docházelo k příležitostným útokům osob v německých uniformách na civilisty, lze předpokládat, že se v drtivé většině jednalo o uprchlíky ze zajateckých táborů či o propuštěné zajatce, případně o lupiče používající kořistní německou výstroj. Nelze vyloučit ani možnost, že některé z útoků provedli vysídlení místní Němci, kteří se ilegálně vrátili pro své ukryté majetky.

V situaci, kdy Němci pozbyli občanská práva, jednou z mála forem jejich legálního sdružování zůstala účast na církevních shromážděních. Funkce farářů v řadě obcí navíc nadále zastávali duchovní, kteří byli v regionu činní již během války. Ovšem i nově dosazení faráři české či polské národnosti v obcích s německými menšinami nezřídka sloužili bohoslužby v němčině.³²⁰ Někteří duchovní, jako veterán wehrmachtu Reinhold Wolny v Heřmanovicích, ve svých kázáních otevřeně vystupovali proti

316 ZAO, ZNVEO, kart. 182, inv. č. 288.

317 ZAO, ZNVEO, kart. 288, inv. č. 183.

318 ZAO, ZNVEO, kart. 186, inv. č. 293.

319 Tamtéž.

320 Beata KEMPŇÁ, *Církevní politika komunistického režimu na severní Moravě (se zaměřením na region Jesenicko) v letech 1950–1956*, Olomouc 2015 (diplomová práce).

ČSR.³²¹ Současně se – v řadě případů jistě oprávněně – předpokládalo, že němečtí faráři udržují korespondenční kontakty s vysídenci. SNB proto monitoroval průběh mší a náboženských procesí. Zároveň bezpečnostní orgány doporučovaly vysídlení některých německých duchovních.

Náboženská situace byla ostře sledována také na Hlučínsku. V případě česky hovořícího, leč z velké části proněmecky orientovaného obyvatelstva šlo o ještě citlivější problém. Zatímco v západoslezském pohraničí po odsunu zůstaly jen relativně malé, rozptýlené a snáze kontrolovatelné německé komunity, na Hlučínsku nadále zůstávala zachována struktura osídlení a místních vazeb. Z toho důvodu orgány SNB vynakládaly značné úsilí k prošetřování loajality duchovních. Počátkem roku 1947 StB konstatovala, že z farářů na Hlučínsku lze pouze dva hodnotit jako národnostně spolehlivé. Ostatní měli být vysídleni, nebo přeloženi na jiná působiště mimo region.³²²

Hlášení SNB z Hlučínska po celé sledované období opakovaně poukazovala na problematiku loajality obyvatelstva k ČSR. Často se objevovaly zmínky o bývalých nacistech mezi členy MNV a dalších orgánů veřejné správy. V závěru dubna 1947 SNB zakročoval proti pokusu zorganizovat v Bolaticích pohřeb Adolfa Theuera, popraveného za válečné působení jako dozorce v koncentračním táboře. Panovaly obavy, že by se Theuerův hrob stal nežádoucím místem „německé“ paměti Hlučínska.³²³

Dalším specifikem Hlučínska, byť se tento fenomén s menší intenzitou projevil i v dalších regionech ZNVEO, se stalo přistěhovalectví z Horního Slezska. Řada Němců a tzv. Moravců z Ratibořska a Hlubčicka, jimž v Polsku hrozila internace a následné vysídlení, se snažila najít útočiště u příbuzných a přátel na sousedním Hlučínsku. Lze předpokládat, že někteří tak činili ilegálně. O počtech hornoslezských uprchlíků tak máme pouze rámcovou představu. V okrese Hlučín se jich mělo dle záznamu z jara 1946 zdržovat přes 18 stovek. Dále šlo o pět stovek v okrese Opava-venkov, čtyři stovky v okrese Krnov a tři stovky v okrese Nový Jičín. Na Bruntálsku a Bílovecku bychom našli po stovce evidovaných uprchlíků. Na Jesenicku se jednalo pouze o desítky osob.³²⁴

Zatímco ve vztahu k „domácím“ Němcům československý státní aparát používal nesmířlivou rétoriku, vůči vyhnancům z Horního Slezska se z mocenských důvodů stavěl do role ochránce, ačkoliv šlo převážně o osoby ne-li německého původu, tak přinejmenším německé kulturní a politické orientace. Přesto se Hornoslezané mohli stát cennými spojenci při prosazování čs. územních nároků vůči Polsku.

Uvedený ambivalentní postoj lze ilustrovat na zprávě zemského velitele SNB z 10. ledna 1946 o hromadném útěku obyvatel obce Langenbrück (dnes Moszczanka, česky Dlouhé Mosty) přes hranici do ČSR u Janova. Relace na základě výsledků těchto uprchlíků detailně popisovala praktiky polských vojáků vůči obyvatelům okolních obcí (jež se pravděpodobně příliš nelišily od chování československých ozbrojených

321 ZAO, ZNVEO, kart. 146, inv. č. 283.

322 Tamtéž.

323 ZAO, ZNVEO, kart. 185, inv. č. 189.

324 SOka Opava, ONV Opava-venkov, kart. 287, inv. č. 320.

formací v době „divokého odsunu“).³²⁵ V závěru pisatel konstatoval: „V důsledku korektního postupu československých úřadů vůči těmto uprchlíkům, jsou tito více než kdy jindy, nadšeni pro připojení svého území k Československu. Nejen v řadách domorodého obyvatelstva, ale i v řadách polského obyvatelstva, které touží po zavedení pořádku v zemi, jsou sympatie pro Československo.“³²⁶

Údajné sympatie hornoslezských obyvatel k ČSR autoři podobných hlášení nesporně často přeceňovali. Příznačný je rovněž fakt, že se v textu ani jednou neobjevuje zmínka o německé národnosti onoho „domorodého obyvatelstva“. Pragmatická snaha o získání podpory pro územní nároky v Horním Slezsku pak vedla také k jisté toleranci vůči usazování uprchlíků na Hlučínsku i jinde. Během podzimu 1945 byly stanice SNB opakovaně nabádány, aby v součinnosti se složkami civilní správy zajistily utečencům možnost provizorního setrvání v regionu, dokud nebude dořešena otázka hranic s Polskem.

Obecně však lze říci, že během roku 1947 přestala být otázka německé menšiny klíčovým státně-bezpečnostním tématem. Zbylí Němci, dosud se zdržující v regionu, byli nepočetní a postrádali jakékoliv organizační zázemí, takže nepředstavovali reálnou hrozbu. Zároveň pozvolna končilo retribuční stíhání válečných provinilců. Jeho dočasné obnovení po Únoru 1948 se týkalo jen marginálního množství zновуotvřených případů.³²⁷ „Německou otázkou“ se tak SNB nadále zabýval především v rámci obecného monitorování nálad ve společnosti a také v reakci na častá (a mnohdy neprůkazná) udání různých oznamovatelů, stěžujících si na zvýhodňování Němců zaměstnavateli apod.³²⁸

Navenek ovšem vyostřená protiněmecká rétorika formálně přetrvávala. Ještě v dubnu 1948 vyšel rozkaz pro příslušníky SNB v obvodu ZNEVO, zakazující jakékoliv mimoslužební kontakty s osobami německé národnosti.³²⁹

Celkově lze konstatovat, že bezpečnostní aparát uplatňoval odlišné přístupy k rozličným kategoriím osob považovaných za Němce. Většina německého obyvatelstva, jež na základě prezidentských dekretů pozbyla občanská práva, byla vnímána jako nepřátelský element, určený k vysídlení či přesídlení. Benevolentnější postoj panoval vůči volkslistářům a obyvatelům Hlučínska. V jejich případě se počítalo se setrváním v místech bydliště, nicméně byli podrobeni zvýšenému dohledu. Pragmaticky se státní aparát zachoval k uprchlíkům z Horního Slezska, jejichž dočasné usazování v ČSR bylo podporováno ve snaze o legitimizaci československých územních nároků vůči Polsku.

325 Srov. Adrian von ARBURG – Tomáš STANĚK, *Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. 2. část *Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“; vláda je před cizinou legitimizuje*, Soudobé dějiny 13, 2006, č. 1–2, s. 13–49.

326 ABS, 304, inv. č. 304-223-1.

327 Ondřej KOLÁŘ, *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká“ retribuce v západním Slezsku 1945–1948*, Opava 2021, s. 114–117.

328 ZAO, ZNVEO, kart. 146, inv, č, 283

329 ABS, 304, inv. č. 304, inv. č. 304-134-4

PROBLÉM REPATRIACE A REEMIGRACE

Pracovní příležitosti a anonymní prostředí ostravské uhelné pánve i dosídlových pohraničních regionů lákaly řadu osob různého původu. Vedle československých občanů se jednalo o řadu cizích státních příslušníků. Mezi nimi bychom našli i osoby, které za války byly v regionu nuceně pracovně nasazeny a vězněny a rozhodly se zde setrvat. Vedle obyvatel sovětských či po roce 1945 sovětizovaných území se jednalo také o Italy. V nevelkém množství přicházeli osídlenci z Bulharska či Rumunska.³³⁰ Těmto statisticky marginálním skupinám však nebyla ze státně-bezpečnostního hlediska věnována systematictější pozornost.

Ve zcela odlišné situaci se ocitly komunity reemigrantů, kteří přicházeli do pohraničí zejména z Volyně na Ukrajině či z rumunského Banátu a Rudohoří.³³¹ Šlo o potomky Čechů (v případě Rudohoří též Slováků), kteří se do těchto regionů vystěhovali v 19. století. Zejména v případě Volyňských Čechů státní propaganda podporovala jejich reemigraci a oslavovala jejich roli v protinacistickém zahraničním odboji.³³² „Volyňáci“ měli možnost vytvářet vlastní komunity, k nimž patřil např. Nový Malín na Šumpersku, pojmenovaný po volyňské obci vyvražděné nacisty. Oficiální rétorika přirozeně přehlížela fakt, že řada „Volyňáků“ se pro odchod do ČSR rozhodla kvůli světským represím ve své domovině a že mezi reemigranty panovaly nezanedbatelné protikomunistické tendence.³³³

Specifické bylo postavení Rusínů z Podkarpatské Rusi, přestože na rozdíl od reemigrantů šlo o předválečné československé občany. Po sovětské anexi Podkarpatské Rusi však bylo vystěhovalctví Rusínů do ČSR politicky nežádoucí.³³⁴

Navzdory odlišnému historickému vývoji reemigranti a Rusíni vykazovali řadu důležitých společných znaků. Předně ovládali státní jazyk a měli povědomí o československých realitách, nicméně jejich skutečná zkušenost s československým prostředím byla dosti omezená. Do pohraničí přicházeli jen s rámcovou představou o situaci. V obou skupinách také dominovali zemědělci. Mezi „Volyňáky“ i Rusíny byli hojně zastoupeni bývalí příslušníci zahraniční armády v SSSR, disponující bojovými

330 Obecně srov. *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945*, Praha 1986; Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021.

331 Helena NOSKOVÁ, *Slovenští a čeští reemigranti z Rumunska v Českých zemích v letech 1948–1950*, in: *Česko-slovenská historická ročenka*, Brno 2008, s. 111–116; Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. Díl 3 (1945–1948)*, Brno 2001.

332 Srov. Zdenko MARŠÁLEK, „Česká“ nebo „československá“ armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945, Praha 2017, s. 383–388.

333 Jaroslav VACULÍK, *Svaz Čechů z Volyně 1946–1957*, in: *Politické strany a spolky na jižní Moravě*, Brno – Břeclav 1993, s. 177–183.

334 Ivan POP, *Podkarpatská Rus*, Praha 2014, s. 164–165.

a organizačními zkušenostmi. Do „mainstreamových“ politických a spolkových struktur se vzhledem ke své kulturní odlišnosti od většinového obyvatelstva zapojovali jen omezeně. Z těchto důvodů byli správním a bezpečnostním aparátem nazíráni jako potenciálně problémová skupina.

Zejména Volyňští Češi měli zkušenost se sovětskými praktikami v rámci kolektivizace zemědělství v letech 1939–1941 a poté znovu od roku 1944. Někteří proto na počínající komunistickou agitaci na slezském a severomoravském venkově reagovali citlivě a nezřídka ostře. Ilustrativní jsou v tomto směru události na Osoblažsku 8. června 1947. Toho dne probíhala v hostinci Matouše Zemánka ve Studnici schůze, iniciovaná válečnými veterány, kteří kritizovali potíže se zásobováním. Slovní potyčka vyústila v napadení šafáře Ferdinanda Kurky „Volyňákem“ Františkem Liškou, který mu z oděvu strhl odznak KSČ a volal po „vyčištění“ regionu od komunistů. Během cesty zpět ze schůze Liška s dalšími krajany napadl na poli poblíž Slezských Pavlovic rolníka Františka Mazura z Osoblahy. Útočníkům, z nichž většinu dle šetření SNB tvořili reemigranti z Volyně, vadila Mazurova příslušnost ke KSČ a fakt, že v souladu s komunistickou agitací – a oproti konzervativním zvyklostem většiny rolníků – pracoval na poli i v neděli. Za pozornost stojí, že v souvislosti se schůzí ve Studnici byl následně vyšetřován také inspektor finanční stráže Josef Zeman, který zde vyzdvihoval kvality českého a slovenského národa, ale kritizoval politické vedení státu.³³⁵

Navzdory podobným případům bezpečnostní aparát nepřikročil k rozsáhlejším opatřením proti reemigrantům z Volyně. Naopak Rusíni byli v letech 1947 a 1948 kvůli svému „ukrajinskému“ původu podezírání z možných vazeb s banderovci, procházejícími přes čs. území. Na územní ZNVEO ve zkoumaném období okrajově docházelo ke střetům s oddíly Ukrajinské osvobozené armády (UPA), přicházejícími ze Slovenska.³³⁶ V nočních hodinách 30. září 1947 na Bílém Kříží v Beskydách padl příslušník SNB Josef Adam.³³⁷ Menší skupiny příležitostně přecházely také přes polskou hranici. V průběhu srpna a září 1947 bylo z Hlučínska hlášeno několik případů, kdy neznámí ozbrojenci žádali občany o jídlo. Jednalo se pravděpodobně o příslušníky skupiny rozbité 12. září 1947 polskými pohraničníky mezi Píští a obcí Owsiszcze (Owschütz). Asi pět mužů během boje přešlo čs. hranici a 14. září byl u Dolního Benešova zadržen Thimoteus Sanocki, řeckokatolický kněz původem ze Lvova.³³⁸ Nicméně další členové skupiny se pravděpodobně pohybovali dál na území Hlučínska a Opavska, jelikož v následujících dnech se objevila řada hlášení o výskytu neznámých osob v lesích a polích.

335 ZAO, ZNVEO, kart. 136, inv. č. 272.

336 Obecně srov. Tomáš ŘEPA, *Banderovci: politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*, Praha 2019.

337 Další obětí z řad SNB na Těšínsku se stal Josef Handl, zastřelený vojenským zběhem 3. února 1946 v Mostech u Jablunkova.

338 ZAO, ZNVEO, kart. 186, inv. č. 293.

V blízkosti státní hranice na polském území nedaleko Bílé Vody byly počátkem listopadu téhož roku slyšet výstřely, údajně v důsledku střetnutí polské armády s oddílem ukrajinských nacionalistů.³³⁹ Ozbrojené incidenty byly hlášeny i z okolí Bruntálu v období léta 1947, když bylo hlášeno několik případů střelby na projíždějící automobily, avšak identita pachatelů zůstala neznámá, jakkoliv oblastní kriminální úřadovna vyhodnotila za původce buď uprchlé německé zajatce, nebo příslušníky UPA. Za banderovce byli také označeni muži, kteří se 20. srpna 1947 dostali do přestřelky s příslušníky SNB v Dolní Moravici (okr. Bruntál). Vzhledem k tomu, že na místo byly vyslány posily nejenom z Bruntálu, ale i ze sousedního okresu Rýmařov, lze se domnívat, že se jednalo o početnější skupinu.³⁴⁰ Nabízí se však otázka, zda v některých z těchto případů ve skutečnosti nešlo o polské antikomunistické bojůvky.

Hrozba banderovců byla v dobovém diskurzu značně nadužívána, což potvrzují i pokusy vinit příslušníky UPA z kriminálních deliktů. Ukrajínští paramilitaristé byli „hlasem lidu“ označeni za vrahy Jana Godenčuka, usmrčeného v srpnu 1947 ve Světlé na Bruntálsku. Následné vyšetřování však ukázalo, že motivem vraždy byla snaha zakrýt zpronevěru. Ve stejné době se odehrál komický případ z Vrbna pod Pradědem, kde jistý Vladislav Orság nahlásil, že byl unesen banderovci, aby tak vysvětlil svou delší nepřítomnost. Ta ve skutečnosti plynula z Orságova mimomanželského poměru.³⁴¹

Dá se říci, že Ukrajinci během roku 1947 nahradili Němce, fakticky mizející z veřejného prostoru, v roli pomyslného všudypřítomného nepřítele. Naznačené společenské klima přirozeně mělo za následek jistou podezřavost vůči Rusínům a Ukrajincům, ale též reemigrantům a repatriantům z východoevropských zemí, mezi nimiž veřejné mínění ne vždy dokázalo rozlišovat.

Vedle Rusínů představovali „problémový element“ také reemigranti z Maďarska, mezi nimiž byli Romové, ale také veteráni ozbrojených sil Osy. Ministerstvo zemědělství opakovaně zdůrazňovalo, že osoby přicházející z Maďarska mají být usídlovány rozptýleně a nevytvářet větší komunity.³⁴² Po Únoru 1948 lze pozorovat také zvýšení dohledu nad Volyňskými Čechy kvůli jejich převážně nekomunistickému smýšlení.³⁴³

Netradiční případ reemigranta řešili příslušníci SNB na Osoblažsku v květnu 1945. Kauza začala náhodným zadržením polského milicionáře Michala Mazůrka, když se snažil ilegálně překročit státní hranici z ČSR do Polska nedaleko Slezských Pavlovic. Dotyčný při výslechu udal, že byl navštívit místního rolníka Richarda Müllera. Ten za války bojoval jako partyzán v Jugoslávii, díky čemuž po reemigraci

339 ZAO, ZNVEO, kart. 186, inv. č. 293.

340 Tamtéž.

341 Tamtéž.

342 Lubomír HLAVIENKA, *Ethnic issues in the western part of Czech Silesia from the perspective of state security forces in the years 1946 to 1948*, *Border and Regional Studies* 9(4), s. 247.

343 Helena NOSKOVÁ – Jana VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945–1954)*, Praha 2000, s. 261–262.

do ČSR navzdory německému původu získal státní občanství. Mazůrek se s Müllerem seznámil díky tomu, že byl během války nuceně pracovně nasazen na statku jeho otce ve Slezských Pavlovicích.

Vzhledem k množství věcí, nalezených u zadrženého Mazůrka, vyšetřovatelé pojali podezření, že pravým důvodem návštěvy bylo pašování. Následná domovní prohlídka u Müllerových odhalila značné zásoby různých předmětů denní potřeby, zejména jízdních kol, které Richard Müller s Mazůrkem patrně zamýšleli vyvézt do Polska. Podle všeho šlo především o opuštěné majetky vysídlených Němců. Z kontextu není jasné, zda pašování bylo motivováno pouze zjištnými důvody, nicméně politický či zpravodajský motiv šetření SNB neprokázalo. Mazůrek byl podrobně vyslechnut ohledně poměrů v polském příhraničí a propuštěn. Zda úřady následně podnikly nějaké kroky proti Müllerovi, z hlášení nevyplývá.³⁴⁴

Obecně se problematika reemigrantů a Rusínů v hlášeních SNB v obvodu ZN-VEO objevovala, na rozdíl od západních a severních Čech, poměrně okrajově. Dá se usuzovat, že v oblastech podél polské hranice byla tato problematika sledována s menší intenzitou než v prostoru německého a rakouského pohraničí, kde se bezpečnostní aparát obával možných útěků do ciziny či potenciální spolupráce reemigrantů-nekomunistů se zahraničními zpravodajskými službami.

USÍDLOVÁNÍ ROMŮ

Velmi pečlivou pozornost věnovali příslušníci SNB také Romům. Ti území sledovaných okresů začali přicházet již krátce po skončení války především ze Slovenska v rámci snahy o získání nových pracovních sil na Ostravsku i coby novoosídlenci vysídlených okresů na západě. Jejich množství nicméně v porovnání s pozorností jim věnovanou bylo relativně malé, přesto se stanice SNB snažily udržovat přehled o jejich početním stavu i aktivitách. To plynulo především z toho, že především v oblastech, kam se přistěhovali početnější romské rodiny, se rychle projevil problém soužití s místním obyvatelstvem a stížnosti na různé problémy. Navzdory této pozornosti je ale jen obtížné zjistit přesné počty Romů, a to především z důvodu jejich častého kočování. Nicméně několik pokusů o evidenci proběhlo a ten nejvýznamnější proběhl v srpnu 1947, kdy SNB na půdoryse oblastních kriminálních úřadoven evidovala v obvodu oblastní kriminální úřadovny Opava 78 Romů a na území obvodu kriminální úřadovny v Ostravě 559 Romů.³⁴⁵

344 ABS, 304, inv. č. 304-223-4.

345 ZAO, ZNVEO, kart. 221, inv. č. 318.

Postoj SNB vůči Romům byl obecně formován obavami o veřejnou bezpečnost, které vycházely jak ze zažitých stereotypů, tak i z obav ze vzrůstu kriminality. Stereotypní pohled na Romy se prosazoval i na oficiálních místech a v politických stranách NF, což dokumentuje jejich označení za metlu venkova, jak bylo použito ve zprávě sekretariátu ÚV KSČ pro osídlování.³⁴⁶ Tyto názory, sdílené i valnou částí veřejnosti, vytvářely na SNB tlak, aby příslušníci romské menšiny byly po svém příchodu do pohraničí pod drobnohledem místních služeben SNB. Oficiálně byl postoj bezpečnostních sborů vůči Romům modelován především tím, že nadále zůstával v platnosti zákon č. 117/1927 sb. o potulných cikánech, což v praxi znamenalo, že byly dále vůči Romům využívány přístupy a metody aplikované v letech 1. republiky.³⁴⁷ To znamenalo, že vedení SNB i národní výbory požadovaly po členech sboru, aby se ve vztahu k Romům řídili normami z 20. let, což potvrdila i zpráva z prosince 1946, podle níž měl být postup členů SNB vůči romské menšině modelován zákonem č. 117/1927 a následně vládním nařízením č. 68/1928.³⁴⁸ Na základě těchto norem vydal ZNV v Brně v létě 1946 vyhlášku zakazující Romům se usazovat v 30km pásmu od státních hranic a též vykazovat z tohoto pásma osoby, jež se nemohly prokázat řádnými doklady.³⁴⁹ Ani tato vzdálenost ale nebyla považována za adekvátní a SNB požadovala toto pásmo 50km pásmo od státní hranice, v němž by se Romové nesměli usazovat. Výsledkem těchto norem byla snaha o regulaci pohybu Romů a zamezení usazování se v citlivém pohraničním pásmu.³⁵⁰

Aplikace zmíněných norem ale byla již problematická, jelikož se Romové i přetato nařízení od května 1945 stěhovali i se slezského pohraničí, avšak nikde nevytvorili početnější osídlení. I přesto je ale SNB pečlivě sledovala a již na podzim 1945 vydalo ZNV požadavek, aby služebny SNB pravidelně zasílaly každé čtvrtletí hlášení o evidenci romského obyvatelstva, žijícího v jejich obvodu, což bylo v následujících letech pravidelně plněno.³⁵¹ Díky těmto evidencím máme přehled o vývoji početnosti této menšiny ve sledovaných okresech. Bezpečnostní sbory se mimo evidování početnosti, snažily udržovat přehled o tom, kde Romové žijící v jejich obvodu pracují, jaké jsou jejich majetkových poměry, jaké je počet potomků, či místa, odkud do pohraničí zamířili. Tyto informace byly zjišťovány v průběhu různých dalších soupisů, realizovaných jednotlivými okresními velitelskými.³⁵²

346 ABS, 304, inv. č. 304-17-1.

347 Karel SOMMER, *Poznámky k problematice výzkumu cikánské (romské) otázky v českých zemích po roce 1945*, Slezský sborník 94, 1996, č. 3, s. 248.

348 ABS, 3045, inv. č. 304-17-1, *Očištění pohraničního pásma od žilvlů státně a národně nespolehlivých a škodlivých z 10. prosince 1946*.

349 Nina PAVELČÍKOVÁ, *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*, Praha 2004, s. 28.

350 Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 244.

351 Nina PAVELČÍKOVÁ, *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*, Praha 2004, s. 29.

352 ZAO, ZNVEO, kart. 221, inv. č. 318.

Mimo evidence romského obyvatelstva, se příslušníci této menšiny objevují v dokumentech bezpečnostních sborů i v jiných souvislostech, často jako pachatelé různé trestné činnosti. Mezi tyto problémy lze zahrnout např. polní krádeže, které se v r. 1946 rozšířily v okresech Opava, Krnov a Jeseník. Poněkud odlišným problémem se stalo přidělování neosídlených hospodářství romským rodinám, které podle stížnosti opavské pobočky Svazu zemědělců je měli jen vykrást a odejít dále. Toto svědectví je potvrzeno i z dalších míst v pohraničí, kde docházelo k obdobným případům.³⁵³ Na základě těchto stížností bylo v červnu 1946 vydáno opatření, na jehož základě se nemělo Romům přidělovat národní správcovství nad podniky, ani zemědělskými usedlostmi.³⁵⁴ Předmětem zájmu se stali Romové i proto, že se často objevovaly případy, při nichž se příslušníci této skupiny záměrně vyhýbali práci. Z tohoto důvodu bezpečnostní referát expozitury nařídil služebnám SNB, aby byli nezaměstnaní a práci se vyhýbající romští dělníci zajištěni a dodáni vybraným podnikům coby pracovní síla.³⁵⁵

Jak můžeme vidět, byli Romové i přes svou relativní nepočtenost menšinou, která stála v centru zájmu bezpečnostních sborů. Ty na ně pohlížely primárně negativně, v materiálech bylo chápáno jako státně nespolehlivé obyvatelstvo, jehož životní styl byl dle SNB především spojen s různými kriminálními činy. I z tohoto důvodu vystupují Romové v materiálech státně bezpečnostních sborů především coby pachatelé, nebo podezřelí ze spáchání různých činů. V dalších případech pak jsou jmenovitě evidováni a je udržován přehled o jejich místě zaměstnání. Romové tak nepředstavovali klasický státně-bezpečnostní problém, ale jejich životní styl i zažitě stereotypy představovaly rušivé elementy a z tohoto důvodu o ně SNB jevila eminentní zájem.

KOEXISTENCE S RUDOU ARMÁDOU

Téma součinnosti SNB s jednotkami Rudé armády je v archivních dokumentech reflektováno jen velmi zřídka.³⁵⁶ Časově byla daná otázka navíc redukována pouze na období jara až podzimu 1945. V pozdější době se československé bezpečnostní orgány dostávaly do kontaktů se sovětskými vojáky pouze okrajově při jejich průjezdech přes ČSR do okupační zóny SSSR v Rakousku. Navzdory tomu si téma zaslouží alespoň stručnou zmínku.

353 ABS, f304, inv. č. 304-17-1.

354 SOKA Opava, JNV Opava-venkov, kart. 287, inv. č. 328.

355 SOKA Opava, ONV Opava-venkov, kart. 287, inv. č. 328.

356 Stov. David HUBENÝ, *Spolupráce Policejního ředitelství v Praze a Rudé armády na zajištění bezpečnosti ve Velké Praze a potlačení marodérství*, Sborník Archivu bezpečnostních složek 11, 2013, s. 159–174.

Vzdor formální právní svrchovanosti československých úřadů si jednotky Rudé armády a zejména zpravodajské oddíly GRU a NKVD v praxi nezřídka nárokovaly velitelskou pravomoc nad orgány SNB a dalšími ozbrojenými složkami. Již v závěrečných týdnech války docházelo k živelnému zadržování protektorátních četníků a policistů, které rudoarmějci mnohdy nerozlišovali od příslušníků německých ozbrojených sil. Několik ostravských policistů bylo internováno v Osvětimi a propuštěno až s po dvou či třech měsících.³⁵⁷

Nedostatečná orientace Rudé armády v místních poměrech se projevila také při zajišťování Těšínska počátkem května 1945, kdy sovětské důstojníky z počátku měli tendenci spolupracovat primárně s polskými činiteli, usilujícími o připojení území k Polsku. Na stanici Jáma Hoheneggrova v Karvinné dokonce sovětský kapitán 9. května vykázal dva přidělené příslušníky SNB s tím, že bezpečnostní službu zde již konají Poláci.³⁵⁸ Poměrně záhy však byly orgány Rudé armády z Moskvy instruovány, že vedení SSSR respektuje předmnichovskou hranici ČSR. V československé části Těšínska tak sovětské jednotky během května a června 1945 začaly aktivně podporovat obnovu státní správy. V některých obcích rudoarmějci asistovali orgánům SNB při přebírání bezpečnostní agendy a nuceném rozpouštění polských milicí, které se zde utvořily v závěru války. Naopak české dobrovolnické formace byly podřízeny velitelům stanic SNB.³⁵⁹

Výše již byly zmíněny případy, kdy sovětské orgány nejevily ochotu ke spolupráci se stanicemi SNB při zajišťování písemností nacistických organizací.

V prvních poválečných měsících hlídky SNB příležitostně zasahovaly proti rabujícím rudoarmějcům, někdy s podporou sovětských důstojníků. V Lichnově v okrese Bruntál se 3. července 1945 oddíl SNB spolu s jednotkou Rudé armády dostal do přestřelky se skupinou rabujících Sovětů, kteří chtěli ve vesnici ukrást hospodářská zvířata. Výsledkem přestřelky se stal jeden mrtvý a jeden těžce raněný rudoarmějec.³⁶⁰ Zejména z Novojičínka jsou doloženy individuální excesy rudoarmějců, zejména drobné výtržnosti a majetková kriminalita.³⁶¹ Lze předpokládat, že k podobným jevům v různé míře docházelo také v dalších okresech. Na Těšínsku orgány SNB zachytily případy drobné šmeliny, do níž byli zapojeni sovětské vojáci, stejně jako kauzy, kde se lupiči vydávali za rudoarmějce či československé vojáky.³⁶²

357 Vzpomínky Pavla Petra, rukopis v držení autorů.

358 Ondřej KOLÁŘ, *Bezpečnostní poměry na Těšínsku v období třetí republiky ve světle pamětních knih stanic Sboru národní bezpečnosti*, *Historica Olomucensia* 48, 2015, s. 175.

359 Tamtéž.

360 ZAO, ZNVEO, kart. 147, inv. č. 285, Incidenty způsobené příslušníky Rudé armády z 11. července 1945.

361 ZAO, ZNVEO, kart. 142.

362 Ondřej KOLÁŘ, *Bezpečnostní poměry na Těšínsku v období třetí republiky ve světle pamětních knih stanic Sboru národní bezpečnosti*, *Historica Olomucensia* 48, 2015, s. 173–191.

Výrazně vyšší dochovanost pramenů v případě Novojičínska snad souvisí jednak s přístupem okresního velitele SNB, který nemínil přehlížet výstřelky některých „osvoboditelů“, ale také s charakterem osídlení. Novojičínsko bylo smíšeným regionem s vysokým podílem autochtonní české populace, takže excesy zde byly vnímány citlivěji a dokumentovány podrobněji. Oproti tomu v převážně německých západoslezských okresech se struktury státní moci obnovovaly jen pomalu, takže násilnosti a krádeže páchané na německém obyvatelstvu často neměl kdo vyšetřovat, nezřídka také zřejmě chyběla politická vůle. Vyšší kumulace doložených deliktů v prostoru Novojičínska a Těšínska ovšem plyne také z faktu, že sovětské posádky byly dislokovány převážně ve větších městech v okolí ostravské aglomerace. Stav pramenné základny však citelně limituje možnost vyvozování zobecňujících závěrů.

SHRNUTÍ

Celkově lze konstatovat, že ve státně-bezpečnostní oblasti patřilo k prioritám SNB zajištění vysídlení německého obyvatelstva a konsolidace poměrů na hranici s Polskem. Zatímco vůči německé populaci byl plošně uplatňován represivní přístup, polské minoritě na Těšínsku byla zachována její menšinová práva. Kooperace s polským bezpečnostním aparátem podél nové hranice se neobešla bez častých nedorozumění a komplikací, které ovšem nebránily oběma stranám příležitostně spolupracovat proti společným hrozbám v podobě německé iredenty, protikomunistických bojůvek a pašeráků.

Navzdory oficiální propagandě, podporující jejich usídlování, se pod bezpečnostním dohledem ocitali také reemigranti a Romové. Pouze kusé zprávy máme o situaci Rusínů a o interakcích mezi SNB Rudou armádou.

ZÁVĚR

Hlavní rysy organizačního a personálního vývoje SNB v obvodu ZNVEO v zásadě kopírovaly celostátní trendy. Postupné ovládnutí sboru komunistickou stranou na většině sledovaného území značně usnadňovala personální diskontinuita, jelikož šlo o pohraniční oblasti, kde od podzimu 1938 do jara 1945 vůbec nesloužili policisté a četníci české či slovenské národnosti. V případě okresů v západní části Českého Slezska se navíc KSČ v průběhu osídlovacího procesu rychle stala vůdčí politickou silou. Oproti tomu v ostravské aglomeraci, stejně jako na Těšínsku, Novojičínsku a Opavsku komunisté museli soupeřit o moc s obnovujícími se strukturami dalších politických stran a spolků. S výjimkou Opavska si však KSČ dokázala poměrně rychle zajistit vůdčí pozice. Specifická situace panovala v případě hlučínského okresu, jehož většinové autochtonní obyvatelstvo bylo považováno za etnicky české, avšak národnostně nespolehlivé.

Z hlediska personálního vývoje lze během zkoumaného období sledovat postupné nahrazování předválečných kádřů, zejména na vyšší (zemské) a střední (okresní) úrovni služební hierarchie, mladšími členy KSČ, často s deklarovanou odbojovou minulostí. Uvedený proces ovšem narušovaly osobní i ideové konflikty mezi komunisty uvnitř SNB, jež zahrnovaly i vzájemné obviňování z kolaborace. Podobná nařčení byla také zneužívána k cílené diskreditaci nekomunistických kádřů. Po Únoru 1948 pak došlo k razantním čistkám, zaměřeným proti nekomunistickým členům SNB. Sílicí politizace SNB se projevila také angažovaností jeho příslušníků v komunální a okresní politice, toto téma by však do budoucna zasloužilo podrobnější analýzu.

Postup SNB ve státně-bezpečnostních otázkách byl citelně determinován specifickou etnickou a sociální skladbou obyvatelstva v obvodu ZNVEO. Klíčovou otázkou let 1945 a 1946 se stalo zajištění vysídlení německého obyvatelstva a potírání německých iredentistických tendencí. Ty byly v poválečné atmosféře silně nadsazovány, přesto prameny reálně dokládají případy diverzí. Z plošně represivního přístupu vůči osobám považovaným za Němce byli vyňati hlučínští Moravci a těšínští volkslistáři, jistá benevolence panovala též vůči německy hovořícím uprchlíkům z polského

Horního Slezska. Od roku 1947 lze pozorovat zmírňování postupu vůči reziduální německé populaci.

Další ze zásadních bezpečnostních otázek představovalo zajištění nové čs.-polské hranice, jež bylo doprovázeno debatami o vzájemných územních nárocích. Diplomatický tlak SSSR záhy učinil úvahy o revizi hranic nereálnými a přispěl tak k obnově čs. bezpečnostní služby v československé části Těšínska. Státně-bezpečnostní agenda SNB ve východním Slezsku tak tkvěla zejména v dohledu nad polskými národoveckými organizacemi, stejně jako „problémovými“ skupinami volkslistářů a bývalých příslušníků Andersovy armády.

Oproti tomu v západním Slezsku „polskou otázku“ komplikovaly potíže plynoucí z probíhajícího osídlování čs. i polských příhraničních oblastí. Zde se projevila nedostatečná orientace – především polské strany – v místních poměrech, stejně jako ryze praktické problémy při ostraze některých úseků „zelené hranice“, postrádající přirozené přírodní překážky. Docházelo k pašování a k rabování opuštěných německých usedlostí, přičemž do některých krádeží byli pravděpodobně zapojeni také příslušníci polských ozbrojených sil. Rozšířené obavy ze sabotérů a vyzvědačů vedly k zadržování čs. občanů polskými hlídkami. Navzdory kompetenčním konfliktům však bezpečnostní složky obou států na lokálních úrovních spolupracovaly při pronásledování pašeráků a ilegálních vystěhovalců z Polska.

Během let 1947 a 1948 se SNB musel vypořádat s přechody jednotek Ukrajinské osvobozené armády přes čs. území. Obvodu ZNVEO se řečený problém dotkl relativně okrajově, přesto mu byla věnována značná pozornost bezpečnostních složek i veřejnosti. V praxi ovšem patrně někdy docházelo k zaměňování pašeráckých a uprchlických skupin z Polska za banderovce.

Bezpečnostní riziko představovalo také přistěhovalectví do pohraničí a do ostravské průmyslové aglomerace. Jako problémový element byli vnímáni zejména Romové kvůli neusedlému způsobu života, ale též reemigranti z Volyně pro svůj převážně „kulacký“ původ a rozšířené antikomunistické postoje. Rusíni a někdy i „Volyňáci“ bývali veřejným míněním zjednodušeně považováni za Ukrajince a asociováni s aktivitami banderovců.

Obecně můžeme konstatovat, že integrace předválečných policistů a četníků a mladších (převážně komunistických) odbojářů do jednotného bezpečnostního sboru proběhla poměrně úspěšně. SNB se v krátké době stal efektivním bezpečnostním aparátem. Na druhou stranu nekomunistická politická reprezentace jednoznačně selhala v úsilí o zajištění nestrannosti sboru, jenž se stal mocenským nástrojem KSČ.

Úkolem budoucího výzkumu zůstává popsat a analyzovat výše naznačené trendy hlouběji na úrovni jednotlivých okresů, stejně jako zmapovat další vývoj SNB v regionu v době vrcholícího „třídního boje“ a následného období nastupující destalinizace.

1 | Vladimír Sedlář v roce 1945

2 | Arnošt Krpec jako interbrigadista
ve Španělsku

3 | Fotbalové mužstvo SNB v Javorníku

4 | Polní kuchyně SNB v pohraničí

5 | Oddíl SNB na Jesenicku

6 | Skupina příslušníků SNB s rodinami na Kralickém Sněžníku

7 | Dvojice příslušníků SNB s bicyklem

8 | Alegorický vůz SNB při prvomájových oslavách

9 | Příslušník SNB během hlídky v terénu

Z tajné kuchyně vikodlaků:

Úklady Němců proti republice

Nejzákeřnější zbraně připraveny k terorizování Čechů — Vikodlaci verbují stále nové a vycvičené členy

Praha 15. září. (il) Orgány naší armády vypátraly a učinily neškodnou silně rozsvětvenou skupinu německého podzemního hnutí, jejíž oblast sahala od severních Čech až po nejvýchodnější Slovensko. Při vyšetřování se ukázala pravá tvář Němců, kteří jsou dosud u nás. Zatím co čeští lidé plně pracují a budují republiku, Němci kuji pikle proti ní. Ovšem jen v noci a v tajnosti. Ve dne a před veřejností se tváří pokorně a ochotně ujišťují, že oni nikdy nesouhlasili s Hitlerem a jeho násilnostmi. Naše bezpečnostní orgány na štěstí strhly již masku a tváří těchto vikodlaků v beráncím převlečení. Zjistilo se dokonce, že zatím co naši vojáci pochytali v jediném týdnu dvě stě vikodlaků, naverbovala tato organizace za stejnou dobu daleko větší počet nových členů.

Mýlil by se ten, kdo by se domníval, že vikodlaci a podobné organizace pod nejrůznějšími jmény, vznikly jako odezva toho, že chceme Němce vystěhovat. Jsou to organizace připravované záměrně dlouhou dobu před koncem války. Tak na příklad: Zatím co dělníci Škodovky s pýchou ohlásili, že vyrobili první lokomotivu, členové této jedné organizace uložili v lesích, ve starých chlápnách a pod křížky v polích tolik trhavín, že by naráz zničili osmdesát lokomotiv. Měli po ruce materiál na ničení pneumatik, na rozrušování elektrických sítí a na demolování továrních strojů. Ještě nebyly sečteny ani všechny ztráty, které si za války u nás vyžádal běs nacismu, ale Němci už ukrývali nové zbraně proti českým lidem.

Výstava vědecky řízené zločinnosti

Zřetelně to ukázala výstava materiálu, který naši vojáci při zneškodňování této skupiny našli. Pancéřové přístřelky, kulomety, karabiny, zásoby střeliva, všechno v pevných obalech, zajištěných proti vlhku: Tato podzemní organizace měla trhavín na sto padesát útoků na vlaky, cisterny, stroje, elektrické vedení, na tovární zařízení a na lodě. Pro každý útok byla zvláštní úplná výzbroj, zapaná na jen jim známém místě. V bednách byly nejen ruční a automatické zbraně, ale také sabotážnická výzbroj do nejmenších pomůcek. Našly se na př. malé míny, které nelze vůbec rozeznat od krabiček s leštidlem na obuv, nebo umělá hmota smíšená s jemným sklem, což slouží k ničení ložisek ve strojích. Pak zvláštní zařízení buď na ničení kolejnic nebo strojů, plněná nejúčinnější trhavinou, kterou známe (hexogen a změkčená nitrocelulosa). Podobá se světlé formele, dá se hníst a přitom má účinky mnohokrát silnější než kyselina pikrová (ekrasit). Dvě takové koule se prostě přiloží na kolejnice. K tomu byla u výstroje krabička zvláštních zápalů, které hoří za každého počasí. Našlo se také »maskované uhlí«. K nerozeznání od pravého. Ve skutečnosti to byla trhavina, pentrit. Stačilo ji položit někde na lodi do hromady uhlí. Našly se i nálože se silnými magnety, které se mohly snadno zachytit na stroje. Němci a velitel jejich armády počítali předem na všechno. U každého

skladistiše byla bedna se sanitním materiálem proti horečce, průjmu, zácpě, všelijaké prášky, obvazy a léky, a bedna s proviantem. V ní bylo šestnáct dávek. Každá se sestávala ze sušenek, sušených žvestek, sirek, cigaret, čokolády, slaniny, salámu, uzenek a černé kávy v tabletkách. Našly se také vyslačky, pušky, které měly podobu holí, šifrovací klíče a nejrůznější druhy potravín.

Užití těchto zbraní předpokládá odborný výcvik

S tím, co se našlo, nemohl zacházet jen tak někdo. Předpokládalo to dlouhé školení. Čtyř- až šestiměsíční, neboť zacházení s nalezeným materiálem je velmi nebezpečné, protože jde často o trhaviny, kterých se nepoužívalo ani v německé armádě. Vyráběly se pro sabotážní účely v tajné továrně, takže ženista s normálním výcvikem by nemohl tomuto materiálu rozumět. Zorganizovaná síť skupin, materiál v neprodyšných bednách a všechny ty okolnosti, které se při výslechu zjistily, jen dokládají, že všechno bylo dávno před koncem války plánováno. V ukládání zbraní a trhavín je vidět určitý spěch. Ukládaly se nejprve zbraně českého původu, které Němci nakradli v roce 1939, ale když už nebyly po ruce, dávalo se, co bylo. A tak byla přibalena i bedna »polévkových kostek« s ruskými nápisy, kterých užívali Němci na frontě. Když si ji voják pač chtěl omylem uvařit, dočkal se nepokojného překvapení, že kotlík najednou vybuchl.

Život s Němci v jednom státě je nemožný

Ukazuje se, že Němci si mírové soužití s námi připravovali na zcela falešném základu. Každý Němec je pro nás podezřelý. Není-li členem podzemní organizace snad dnes, může být zitra, ať se ve dne staví jak chce hodným. Němci budou vždycky dělat pokus dostat nás na lopatky, zničit nám průmysl a rozrušit armádu. Důkud u nás bude jeden Němec, do tud nebude plná záruka, že už bude klid a pokoj. Teprve až bude vyvezen poslední Němec, budeme moci říci, že jsme pány ve svém domě a že náš domov je bezpečný.

11 | Stylizovaný snímek příslušníka SNB se sovětským samopalem

12 | Polní kuchyně útvaru SNB v pohraničí

13 | Výcvikové středisko SNB v bývalém internačním táboře pro Němce v Osoblaze

14 | Z výcviku příslušníků SNB

15 | Nástup čekatelů SNB z Fryčovic do školy SNB v Olomouci v září 1945. S ovázanou hlavou Bohumil Hýl, který v dubnu 1949 padl ve službě jako příslušník StB ve Vsetíně

16 | Příslušníci SNB při stavební brigádě

17 | Skupina členů SNB v pohraničí

18 | Prvomájová přehlídka SNB v Praze, 1948

SUMMARY

National Security Corps (Sbor národní bezpečnosti, SNB) emerged in the Spring of 1945 as a new police force, combining older structures of gendarmerie and state police. SNB consisted of “public security” branch, involving uniformed troops as well as detectives, and “state security” branch, dealing with espionage and propaganda. In case of Silesia and surrounding North Moravian districts, SNB was subordinated to headquarters in Ostrava. In the region, the policemen had to deal with a quantity of specific issues, due to the multi-ethnic character of the region and due to waste demographic and social changes. To fulfil its tasks, the force had to be reinforced by an amount of new recruits, mainly WWII veterans. Compared to pre-war standards, the new personnel were capable for combat operations, but often poorly trained for investigative and administrative duties. From its very beginning, the activities of SNB were strongly politicised, as communist party tried to get control over the force.

In western part of the region, SNB dealt with problems related to expulsion of German population and the immigration of new-settlers. Simultaneously, the border with Polish “redeemed territories”, previously belonging to Germany, had to be secured. Due to Czechoslovak territorial demands against Poland, Czechoslovak administration partly supported refugees from Polish border regions, many of whom were of German origin. Contrary, Czechoslovak and Polish security forces occasionally cooperated against Polish and Ukrainian paramilitary groups, which attempted to fight their way to the West through Silesia.

The eastern part of the region in question also witnessed mass-immigration thanks to increasing job opportunities in local industry. One of the tasks of SNB in this territory was the monitoring of activities of Polish minority in Těšín (Teschen) region. In general, strangers and remigrants were also seen as potential “trouble-makers”.

During 1947, Czechoslovak-Polish relations stabilised. Majority of German population was expelled, so the widespread phobia of “German revenge” significantly weakened. After communist putsch in February 1948, reorganisation of SNB was started, together with reforms in justice system and regional administration.

Seznam zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AK	Armija Krajowa
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cca	circa
cit.	citováno
č.	číslo
čl.	článek
ČSD	Československé státní dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Česká strana národně sociální
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá strana sociálně-demokratická
dr.	doktor
f.	fond
GRU	Hlavní zpráva rozvědky
ha	hektár
HV SNB	Hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti
inv. č.	inventární číslo
JNV	Jednotný národní výbor
JUDr.	doktor práv
kart.	karton
km	kilometr
km ²	kilometr čtverečný
kpt.	kapitán
KSČ	Komunistická strana Československa
KVNB	Komise vnitřní národní bezpečnosti
MBSO	Místní bezpečnostní strážní oddíl
MěNV	Městský národní výbor
mj.	mimo jiné
mjr.	major
mm	milimetr
MNV	Místní národní výbor
MZNV	Moravskoslezský zemský národní výbor
např.	například
NB	Národní bezpečnost
NF	Národní fronta
NKVD	Lidový komisariát vnitra
npor.	nadporučík

NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
OblV	Oblastní velitelství
OBZ	Obranné zpravodajství
odst.	Odstavec
okr.	okres
ONV	Okresní národní výbor
OSK	Okresní správní komise
Ostb	Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti
OZO	Oblastní zpravodajské oddělení
písm.	písmeno
plk.	plukovník
por.	poručík
Postb	Pobočka oblastní úřadovny Státní bezpečnosti
pplk.	podplukovník
prap.	praporčík
r.	rok
resp.	respektive
SA	Úderné oddíly
Sb.	Sbírka zákonů
sign.	signatura
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNR	Slezská národní rada
SOkA	Státní okresní archiv
SS	Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
škpt.	štábní kapitán
tzn.	to znamená
tzv.	takzvané
ÚNV	Ústřední národní výbor
UPA	Ukrajinská povstalecká armáda
v. v.	ve výslužbě
vrch. stržm.	vrchní strážmistr
výk.	výkonný (označení kategorie důstojníků SNB)
WOP	Wojska Ochrony Pogranicza
ZAO	Zemský archiv v Opavě
ZNV	Zemský národní výbor
ZNVEO	Zemský národní výbor, expozitura Ostrava
ZOB	Zemský odbor bezpečnosti
Zstb	Zemská úřadovna Státní bezpečnosti
ZÚZ	Zemská úřadovna zpravodajská

Seznam zdrojů

- Adrian von ARBURG – Tomáš STANĚK, *Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). 2. část Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“; vláda je před cizinou legitimizuje*, Soudobé dějiny 13, 2006, č. 1–2, s. 13–49.
- Jiří BÍLEK, *Kyselá těšínská jablička: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2018.
- Aleš BINAR – Zdeněk JIRÁSEK, *Slezsko v československo-polských vztazích v letech 1945–1947*, Slezský sborník 110, 2012, č. 1–2, s. 63–90.
- Petr BLAŽEK – Milan BÁRTA – Jan KALOUS – Libor SVOBODA – Pavel ŽÁČEK, *Tváře vyšetřovatelů Státní bezpečnosti*, in: Paměť a dějiny 5, 2012, č. 4, s. 66–75.
- Ivan BOHATA, *Protílidová úloha četnictva v letech 1918–1938*, Praha 1978.
- Mečislav BORÁK, *Fenomén německé volkslisty*, in: Okupace, kolaborace, retribuice, Praha 2010, s. 111–119.
- Mečislav BORÁK, *Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, in: Ostrava. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska 18, Ostrava 1997.
- Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Šenov 1998.
- Josef CEPEK, *Budování a činnost Sboru národní bezpečnosti na někdejší okrese Bruntál v letech 1945–1948*, in: Sborník Bruntálského muzea, 2003, s. 11–119.
- Stanisław CIESIELSKI, *Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej: przekształcenia struktury narodowościowej 1931–1948*, Wrocław 2006.
- Branislav DORKO, *Okresní vedení NSDAP v Krnově 1938–1945*, Opava 2021.
- Branislav DORKO, *Pracovní a internační tábor v Opavě*, in: František ŠVÁBENICKÝ (ed.), *Troppau 1945. Opava v roce nula*, Opava 2016, s. 176–191.
- Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945*, Praha 1986.
- Jiří FRIEDL – Adam ZÍTEK, *Laskavě prosíme o zatčení... Politické represe v Polsku po druhé světové válce ve světle snah o emigraci přes ČSR*, Paměť a dějiny 14, 2020, č. 2, s. 27–36.
- Jiří FRIEDL, *Československo-polský konflikt a Těšínsko*, in: Kapitoly z osvobození Československa 1945, Praha 2017, s. 170–174.
- Jiří FRIEDL, *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, Brno 2012.
- Jiří FRIEDL, *Domů, a za svobodou: role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945–1948*, Praha, Academia 2020.
- Marie GAWRECKÁ, *Vznik hranic Československého Slezska*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003.
- Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003.
- Květoslav GROWKA, *Jeseník*, Praha 2008.
- František HANZLÍK, *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945–1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*, Praha 2021.
- František HANZLÍK, *Vojenské Obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, Praha 2003.

- Ondřej HERUDEK, *Územní nároky Československa na Hlubčicku a Ratibořsku v letech 1918–1948* (bakalářská diplomová práce), Brno 2015.
- Lubomír HLAVIENKA, *Ethnic issues in the western part of Czech Silesia from the perspective of state security forces in the years 1946 to 1948*, *Border and Regional Studies* 9(4), s. 223–251.
- Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948–1960*, *Slezský sborník* 118, 2020, č. 1, s. 40–71.
- Lubomír HLAVIENKA, *National Minorities in the Western Borderlands of Czech Silesia from the Perspective of State Security Corps in 1945*, *Border and Regional Studies*, 9 (1), 2021, s. 7–37.
- Igor HORNIŠER, *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938–1946*, Bruntál 2015.
- David HUBENÝ, *Spolupráce Policejního ředitelství v Praze a Rudé armády na zajištění bezpečnosti ve Velké Praze a potlačení marodérství*, *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 11, 2013, s. 159–174.
- Franz CHOCHOLATÝ-GRÖGER, *Bruntál a aktivita 1. čs. samostatné tankové brigády (červen – srpen 1945)*, online: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010031030>, [cit. 1. srpna 2022].
- Franz CHOCHOLATÝ-GRÖGER, *Územní československo-polské spory a osud Moravců*, online: <http://www.snejdarek.cz/files/Kladsko%20a%20Tesinsko%20po%20II.%20svetove%20valce.pdf> [cit. 16. 8. 2022].
- Dušan JANÁK – Lubomír HLAVIENKA – Ondřej KOLÁŘ, *Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2021.
- Dušan JANÁK a kol., *Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století*, Opava 2021.
- Dušan JANÁK, *Neklidná hranice. I-II. (Slezské pohraničí v letech 1945–1947)*, *Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické* 42, 1993, č. 1, 2, s. 63–75, 147–168.
- Karel JECH – Karel KAPLAN (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*, Brno 2002.
- Zdeněk JIRÁSEK – Aleš KREMPL, *Osídlení okresu Bruntál v letech 1945–1949*, *Slezský sborník* 113, 2015, č. 2, s. 315–338.
- Zdeněk JIRÁSEK a kol., *Český Těšín 1920–1989: válečné a poválečné osudy města*, Opava 2011.
- Zdeněk JIRÁSEK, „*Ocelová koncepce*“ *hospodářství českých zemí 1947–1953*, Opava 2014.
- Zdeněk JIRÁSEK – Aleš KREMPL, *Průběh osídlování Bruntálska a Krnovska v letech 1948–1960*, *Slezský sborník* 114, 2016, č. 2, s. 57–79.
- Čeněk KADLEC, *Hry o hranice*, Chrást u Poříčan 2001.
- Jan KALOUS, *Nový, či staronový bezpečnostní aparát? Sbor národní bezpečnosti na scéně*, in: *1945: konec války a obnova Československa*, Praha 2018, s. 236–248.
- Lukas KAMINSKI – Jan ZARYN, *Reflections on the Kielce Pogrom*, Warszawa 2006.
- Tomasz KAMUSELLA – Terry SULLIVAN, *The Germans of Upper Silesia: the Struggle for Recognition*, [bez místa vydání] 1999.

- Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost. Historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948–1956*, Zlín 2021.
- Brendan KARCH, *Nation and Loyalty in a German-Polish Borderland: Upper Silesia, 1848–1960*, Cambridge 2018.
- Václav KAŠKA, *Neukáznění a neangažovaní: disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, Praha 2014.
- Beata KEMPNÁ, *Církevní politika komunistického režimu na severní Moravě (se zaměřením na region Jesenicko) v letech 1950–1956*, Olomouc 2015 (diplomová práce).
- Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury ZNV v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, s. 325–343.
- Ondřej KOLÁŘ (ed.), *Jan Rohel: Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954*, Opava 2020.
- Ondřej KOLÁŘ, *Bezpečnostní poměry na Těšínsku v období třetí republiky ve světle pamětních knih stanic Sboru národní bezpečnosti*, *Historica Olomucensia* 48, 2015, s. 173–191.
- Ondřej KOLÁŘ, *Boj o Ostravsko 1945*, Ostrava 2021.
- Ondřej KOLÁŘ, *K činnosti Okresního soudu Jeseník 1945–1948*, *Historica Olomucensia* 56, 2019, s. 215–233.
- Ondřej KOLÁŘ, *Kariéra příslušníka SNB v letech 1945–1952 ve světle archivních dokumentů a vzpomínek*, *Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické* 61, 2012, č. 3, s. 233–240.
- Ondřej KOLÁŘ, *Konfidenti opavské úřadovny gestapa před Mimořádným lidovým soudem v Opavě*, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 10, 2017, s. 247–264.
- Ondřej KOLÁŘ, *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká“ retribuce v západním Slezsku 1945–1948*, Opava 2021.
- Ondřej KOLÁŘ, *Poválečné vyšetřování tzv. liptaňské tragédie*, *Historica: Revue pro historii a příbuzné vědy* 9, č. 1, 2018, s. 56–73.
- Ondřej KOLÁŘ, *Z minulosti Holčovic*, Holčovice 2022.
- Ondřej KOLÁŘ, *Zapomenutý kriminalista a muzejník František Kocián*, in: *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 29, Ostrava 2015, s. 187–202.
- Ivana KOLÁŘOVÁ – Ondřej KOLÁŘ, *Generál četnictva Karel Vyčítal*, Praha 2018.
- Karel KONEČNÝ, *Československá strana lidová na Novojičínsku 1948–1990*, Olomouc 2008.
- Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.
- Vlastimil KROUPA, *K některým otázkám vzniku a vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1948*, in: *Sborník historický* 22, 1974, s. 201–231.
- Vlastimil KROUPA, *Sbor národní bezpečnosti 1945–1948*, Praha 1977.
- Jana KUTNOHORSKÁ, *Úsilí KSČ o upevnění svazku dělníků a rolníků při realizaci Košického vládního programu v oblasti expozitury ZNV Ostrava (1945–1948)*, in: *Průmyslové oblasti* 7, Opava 1980.

- Iva KVAPILOVÁ, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku*, in: Sborník ministerstva vnitra 2003, s. 68–90.
- Martin LACKO – Ján SABÓ, *Žandár troch režimov: Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi 1942–1972*, Bratislava 2011.
- Vít LUCUK, *Vzpomínky zůstaly: osudy lidí z Jesenicka, Javornicka, Vidnavska, Žulovska a Šumperska 1938–1989*, Štítý 2016.
- Vít LUCUK, *Zapomenutí svědkové: osudy lidí ze Šumperska, Staroměstska a Zábřezska 1938–1989*, Štítý 2015.
- Pavel MACEK – Lubomír UHLÍŘ, *Dějiny policie a četnictva. Díl 4. Československo (1945–1989)*, Praha 2011.
- Piotr MADAJCZYK – Danuta BERLIŇSKA, *Polska jako państwo narodowe: historia i pamięć*. Warszawa: 2008.
- Zdenko MARŠÁLEK, „Česká“ nebo „československá“ armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945, Praha 2017.
- Johana MUSÁLKOVÁ, *Silesian identity: the interplay of memory, history, and borders* (disertační práce), Oxford 2018.
- Jiří NEMINÁŘ (ed.), *Hlučínsko 1920–2020*, Hlučín 2020.
- Bernadetta NITSCHKE, *Wysiedlenie ludności niemieckiej z Polski w latach 1945–1949*, Zielona Góra 1999.
- Helena NOSKOVÁ – Jana VÁCHOVÁ, *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945–1954)*, Praha 2000.
- Helena NOSKOVÁ, *Slovenští a čeští reemigranti z Rumunska v Českých zemích v letech 1948–1950*, in: Česko-slovenská historická ročenka, Brno 2008.
- Jiří PACHÝ, *Návrat nechtěných spojenců. (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR)*, Východočeské listy historické 26, 2009, s. 26–49.
- Nina PAVELČÍKOVÁ, *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*, Praha 2004.
- Ivo PEJČOCH – Prokop TOMEK, *Policisté na popravišti: příslušníci SNB, popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949–1962*, Praha 2013.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci aneb k osudům Hlučína 1742–1960*, Hlučín 2000.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci III, aneb, K osudům Hlučína v době nacistické okupace 1938–1945*, Opava 2016.
- Jiří PLACHÝ, *Československo jako tranzitní země polské emigrace po roce 1945*, in: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historiků 4: zborník, Banská Bystrica 2005, s. 464–469.
- Jiří PLACHÝ, *Návrat nechtěných spojenců. (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR)*, Východočeské listy historické 26, 2009, s. 29–49.
- Ivan POP, *Podkarpatská Rus*, Praha 2014.
- Jaroslav Pucner, online: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=14224 [cit. 16. května 2022].
- Jaroslav ROKOSKÝ, „Nebyli jsme zrádci ani zbabělci.“ *Představitel agrární strany v politické*

- kultuře třetí republiky*, in: Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století: výběr z příspěvků ze stejnojmenné konference, která proběhla ve dnech 25. – 27. října 2006, Praha 2008, s. 340–363.
- Tomáš ŘEPA, *Banderovci: politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*, Praha 2019.
- Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957.
- Vladimír SEDLÁŘ, *Za svobodu našich národů a mír. (Vzpomínky partyzánského komisaře v Slovenském národním povstání)*, Brno 1989.
- Zdeněk SNÍTEL a kol., *Stručný přehled dějin SNB*, Praha 1981.
- Bohumil SOBOTÍK, *Naše země, náš lid. Hlubčicko, Ratibořsko, Kozelsko*, Praha 1946.
- Karel SOMMER, *Poznámky k problematice výzkumu cikánské (romské) otázky v českých zemích po roce 1945*, Slezský sborník 94, 1996, č. 3, s. 246–252.
- Ladislav SOUKUP, *Počátky organizace státní bezpečnosti (SNB) v ČSR 1945–1950*, in: Vývoj práva v Československu 1945–1989, Praha 2004.
- Soupis obyvatelstva Československa v letech 1946 a 1947*, Praha 1951.
- Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011.
- Miroslav SPURNÝ, *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a četníci v českých zemích do roku 1945*, Olomouc 2013.
- Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.
- Tomáš STANĚK, *Perzekuce 1945*, Praha, 1996.
- Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.
- Statistický lexikon obcí v republice Československé. Sv. II. Země Moravskoslezská. Praha. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický 1935.*
- Pavel ŠOPÁK, *Josef Bilan Šinovský mezi Českým Slezskem a komunistickou stranou*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 10, 2017, s. 213–219.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Historické a aktuálně otázky vývoje národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně zmiešanej oblasti Sliezska a severnej Moravy*, Opava 2015.
- Václav ŠTĚPÁN, *Alois Vařejka a jeho doba*, Přerov 2007.
- František ŠVÁBENICKÝ a kol., *Troppau 1945. Opava v roce nula*, Opava 2016.
- Prokop TOMEK, *Okres na východě 1960–1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*, Praha 2008.
- Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. Díl 3 (1945–1948)*, Brno 2001.
- Jaroslav VACULÍK, *Svaz Čechů z Volyně 1946–1957*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě, Brno – Břeclav 1993, s. 177–183.
- Joža VOCHALA, *Pro nové České Slezsko*, Moravská Ostrava 1945.
- Vymezení a vývoj ostravské průmyslové oblasti ve 20. století. Metodické a heuristické problémy*, in: Teorie a metody výzkumu. Ostravská průmyslová oblast ve 20. století, Opava 1967.

Josef VYTISKA a kol., *Ostravská průmyslová oblast v 1. polovině 20. století. Kapitoly z vývoje průmyslu a obyvatelstva*, Ostrava 1973.

Andreas WIEDEMANN, „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“: *osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952*, Praha 2016.

Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael*, Praha 1997.

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

Fond 304 Různé bezpečnostní spisy po roce 1945

Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti po roce 1945

Fond 310 Velitelství Státní bezpečnosti

Fond A2/1 Sekretariát ministra vnitra, I. díl

Fond A-15 Zemské velitelství SNB Brno

Fond A-17 Hlavní velitelství SNB

Fond B-7 Správa Státní bezpečnosti Ostrava I. díl

Slezské zemské muzeum

Podsbírka Novodobé dějiny

Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Četnická stanice Bystřice

Státní okresní archiv Opava

Jednotný národní výbor Opava-venkov

Okresní národní výbor Opava-venkov

Zemský archiv v Opavě

Mimořádný lidový soud Opava

Zemský národní výbor, expozitura Ostrava

Nepublikované rukopisy

Vzpomínky Pavla Petra, rukopis v držení autorů

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Adam Jaromír 52
Adam Josef 95
Anders Władysław 82, 103

B

Bacík František 44
Bahenský Miloš 52, 63, 70,
Bartek Bohuslav 44
Bartoník Vratislav 51
Bauer Karel 52, 70
Bílek Jakub 63

C

Czapla Stanislaw 76
Czisz Ferdinand 79

Č

Černý Jan 52
Černý Josef 44, 51
Černý Václav 51, 84

D

Daňek Drahomír 44
Dobřinský Stanislav 80
Dostál Adolf 50

F

Fišer Jaroslav 45, 51
Flódr Jindřich 51

Freiherr Leo 75
Fritscher Rudolf 44
Frodl Edmund 52

G

Getfert Jan 52
Glomb Vladimír 52
Gloser 76
Godenčuk Jan 96
Gottwald Josef 52
Gottwald Klement 61, 63, 65
Grygar Jindřich 77, 78
Grym František 52

H

Handl Josef 95
Hanke Elisabeth 90
Hankeová Helena 77, 78
Heczek Josef 78
Hitler Adolf 88, 91
Hoblík 28
Huník František 51

Ch

Chamrád Vladimír 58

I

Indruch Antonín 77

J

Ježek Josef 44

Jordán Rudolf 90
Josefus Rudolf 76
Justra Oldřich 50

K

Kadlčák-Chlumecký Vilém 28
Kaminski Ferdinand 45, 50
Kantner Herbert 87
Kaps Engelbert 84
Kartousek Valentin 45, 50, 51
Kaša Čeněk 52
Kašný Jan 77
Kašpařík Bohumil 52
Kellerman Max 85
Klíma František 50
Klupal Antonín 63
Kocián František 65
Kočí 76
Kotas Josef 61
Kozel Karel 50, 80
Kroček Lumír 52, 62, 67
Kropec Arnošt 53, 63, 104
Kubala Josef 46, 52
Kubíček Antonín 50
Kurka Ferdinand 95

L

Lamla Hubert 51
Lampart František 46
Langfort 74
Lasota Karel 50
Lička Jaroslav 50
Linhart Viktor 62, 68
Liška František 95

M

Machálek Jindřich 46, 52, 53, 67
Majvald Karel 62
Malanta František 45, 51

Malchárek Josef 76
Maličký František 51
Mazura František 95
Mazůrek Michal 79, 96, 97
Medek Vítězslav 46
Metzner Kurt 87
Motl Jaroslav 50
Müller Richard 96, 97

N

Nezval Petr 44
Nosek Václav 32, 57, 61, 70
Novák Jan 50, 62, 66
Nový Vilém 61, 62

O

Obořil Josef 50
Orság Vladislav 96

P

Páral Jiří 50
Paška Josef 45, 51, 61
Petr Pavel 51, 85, 100
Petruška František 46
Plodek Emil 44, 45, 47, 61, 62
Pokorný Alois 45, 50
Poledník Teodor 53
Poledník Theodor 52
Potyš Evžen 46
Prokeš Vladimír 52, 70
Purcener Jaroslav 62

R

Rádek Jindřich 46
Rezek Josef 52
Rusek Štefan 50
Růžek Miloslav 80, 81
Růžička Eduard 46, 52
Růžička Jaroslav 51, 69

S

Salus Bedřich 44
Sanocki Thimoteus 95
Sedlář Vladimír 31, 32, 44, 45, 49, 50,
54, 61 – 63, 104
Sedlmajer Josef 51
Sejček Oldřich 52
Schaner Josef 49
Scheuer Josef 45, 50
Simper Antonín 44, 45, 69
Skřivánek František 52
Slánský Rudolf 61, 63
Sokl Jan 45, 51
Solichová Kate 87
Stefanitsch 87
Surovec František 49
Svoboda Albín 53

Š

Šmuk Bohumil 46
Šmuk Bohuslav 52
Štafa František 51
Šulc Josef 44, 50

T

Tesař Leopold 52
Theuer Adolf 92
Tomek František 51

U

Uhlíř František 52, 63

V

Váňa 77
Vařejka Alois 11, 63
Veselý Vlastimil 46, 52, 53, 67
Vitonský Ladislav 77
Vojtek Jan 49
Volech František 51

W

Wariš Jan 45, 51
Wolny Reinhold 91

Z

Zeman Josef 95
Zemánek Matouš 95

Ž

Žídek Leopold 45, 51

Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku
a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu
1945–1948

LUBOMÍR HLAVIENKA – ONDŘEJ KOLÁŘ

Recenzovali:

Prof. PhDr. RSDr. František Hanzlík, CSc.
Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D.

Odborná spolupráce:

Anna Beňová, Ivana Kolářová

Fotografie: Slezské zemské muzeum

Grafické zpracování Aleš Orlík, tisk Moravapress Ostrava
1. vydání

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci
institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace
Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

Slezské zemské muzeum
Opava 2022

ISBN 978-80-87789-88-9